

μεταπτυχιακός φοιτητής Χρήστος Αναστασάκης
επιβλέπουσα καθηγήτρια Δέσποινα Διμέλλη

[Προοπτικές ανάπτυξης εναλλακτικού τουρισμού στο Δήμο Καντάνου Σελίνου]

Χανιά, Σεπτέμβριος 2017

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΝΟΤΗΤΑ Α | Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

1.	ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ	12
1	ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ	12
1.1	Ιστορική αναδρομή	12
1.2	Ο εναλλακτικός τουρισμός	14
1.2.1	Ορισμός	14
1.2.2	Είδη τουρισμού	14
1.3	Ο εναλλακτικός τουρισμός στη Μεσόγειο	16
1.4	Ο τουρισμός στην Ελλάδα	17
1.5	Ο εναλλακτικός τουρισμός στην Κρήτη	22
1.6	Ο χωρικός σχεδιασμός για τον Τουρισμό	24
1.6.1	Το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού σχεδιασμού για τον Τουρισμό	24
1.6.2	Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Κρήτης	26

ΕΝΟΤΗΤΑ Β | Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΚΑΝΤΑΝΟΥ ΣΕΛΙΝΟΥ

2	Υφιστάμενη κατάσταση	31
2.1	Ιστορική αναδρομή	31
2.2	Συνοπτική παρουσίαση περιοχής	32

2.3	Μορφολογικά Χαρακτηριστικά	33
2.3.1	Χρήσεις Γης	33
2.3.2	Ανάγλυφο περιοχής	34
2.4	Κλιματολογικά στοιχεία	37
2.5	Τομείς παραγωγής	38
2.5.1	Πρωτογενής τομέας	38
2.5.2	Δευτερογενής τομέας	38
2.5.3	Τριτογενής τομέας	38
2.6	Χαρακτηριστικά διάρθρωσης οικισμών	39
2.6.1	Δημογραφικά στοιχεία οικισμών.....	39
2.6.2	Κτιριακό απόθεμα.....	42
2.7	Δίκτυα Συγκοινωνίας	42
2.7.1	Χερσαίες μεταφορές.....	42
2.7.2	Θαλάσσιες μεταφορές.....	43
2.7.3	Ευρωπαϊκό μονοπάτι E4	43
2.8	Φυσικό Περιβάλλον	45
2.8.1	Δίκτυο Natura 2000	45
2.8.2	Καταφύγια Άγριας Ζωής (Κ.Α.Ζ.).....	47
2.8.3	Προστατευτικά δάση	48
2.8.4	Φαράγγια	48
2.8.5	Σπήλαια	51

2.9	Πολιτιστικό Περιβάλλον	53
2.9.1	Περιοχές ιστορικού και αρχαιολογικού ενδιαφέροντος	53
2.9.2	Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλους (Τ.Ι.Φ.Κ.)	53
2.9.3	Άυλη πολιτιστική κληρονομιά	56
2.9.4	Μουσειακοί χώροι.....	57
2.9.5	Πυραμίδα του Σελίνου	57
2.9.6	Παρατηρητήριο Γρελέσκας.....	58
2.9.7	Οχυρωματικά Έργα / Κουλέδες	58
2.10	Ανάλυση S.W.O.T	59

ΕΝΟΤΗΤΑ Γ | ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

3	Προτάσεις ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού	60
3.1	Τουρισμός και πρωτογενής τομέας.....	62
3.1.1	Οινολογικός τουρισμός.....	62
3.2	Τουρισμός και ανάπτυξη βιοτεχνιών.....	64
3.3	Τουρισμός και φυσικό/ πολιτιστικό περιβάλλον	64
3.3.1	Περιπατητικές και ποδηλατικές διαδρομές	65
3.3.2	Ένταξη στον κατάλογο μνημείων παγκόσμιας κληρονομιάς της Unesco	73
3.3.3	Καταδυτικά πάρκα	75
3.3.4	Σπηλαιολογικός τουρισμός.....	75
3.3.5	Δημιουργία παρατηρητηρίου χλωρίδας και πανίδας	78

3.3.6	Δημιουργία καταφυγίου	78
3.3.7	Δημιουργία οικομουσείου	78
3.4	Τουρισμός και υφιστάμενες υποδομές	79
3.4.1	Γαστρονομικός τουρισμός	79
3.4.2	Δημιουργία συνεταιρισμού παραδοσιακών τεχνιτών	80
3.5	Τουρισμός και υποδομές	80
3.5.1	Οδικό δίκτυο	80
3.5.2	Θαλάσσιες μεταφορές	81
3.6	Συνέργεια μέσω των νέων τεχνολογιών για την ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού	84
3.6.1	Ένταξη στο πιλοτικό πρόγραμμα smart eco – social villages	84
3.7	Πρόταση για ίδρυση και λειτουργία φορέων διαχείρισης	85

ΕΝΟΤΗΤΑ Δ | ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

4	Αναλυτικά στοιχεία	87
4.1	Δημογραφικά στοιχεία οικισμών	87
4.1.1	Κτιριακό απόθεμα	93
4.1.2	Περιοχές Natura 2000	94
4.2	Περιοχές ιστορικού και αρχαιολογικού ενδιαφέροντος	96
4.2.1	Αρχαίες πόλεις	98
4.3	Βυζαντινοί ναοί	104

ΕΝΟΤΗΤΑ Ε | ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

5	Βιβλιογραφία ενοτήτων.....	87
5.1	Ενότητα Α.....	104
5.2	Ενότητα Β.....	105
5.3	Ενότητα Γ.....	106

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΡΤΩΝ

Χάρτης 1.....	87
Χάρτης 2.....	87
Χάρτης 3.....	41
Χάρτης 4.....	44
Χάρτης 5.....	46
Χάρτης 6.....	54
Χάρτης 7.....	62
Χάρτης 8.....	63
Χάρτης 9.....	67
Χάρτης 10.....	68
Χάρτης 11.....	71
Χάρτης 12.....	72
Χάρτης 13.....	76

Χάρτης 14.....	77
Χάρτης 15.....	82
Χάρτης 16.....	83

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο Δήμος Καντάνου Σελίνου ανήκει στην κατηγορία των ορεινών δήμων της Ελλάδας, οι οποίοι παρουσιάζουν τα εντονότερα φαινόμενα ερήμωσης, καθώς είναι οι λιγότερο συμβατές περιοχές με τα έως τώρα υποστηριζόμενα μοντέλα αστικής και μαζικής τουριστικής ανάπτυξης, στα οποία στηρίχθηκε η οικονομική άνθιση των μεγάλων αστικών κέντρων και των παράκτιων ζωνών. Ο Δήμος Καντάνου Σελίνου όπως και οι υπόλοιποι ορεινοί δήμοι της χώρας λόγω της ιδιαίτερης γεωμορφολογίας του, χαρακτηρίζεται από τη μοναδικότητα του φυσικού αποθέματός του, το οποίο προστατεύεται σήμερα από την εθνική και ευρωπαϊκή νομοθεσία και την ιδιαίτερη πολιτιστική του κληρονομιά, ενώ την εποχή της άνθισης του εξασκούσαν όλες οι παραδοσιακές μέθοδοι παραγωγής του πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα (ελαιουργία, αμπελουργία, υφαντουργία, τυροκομία κλπ).

Η παρούσα εργασία στοχεύει μέσα από συνέργειες δραστηριοτήτων στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη του Δήμου Καντάνου Σελίνου. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού δύνανται να συμβάλουν στην αναζωογόνηση της τοπικής οικονομίας, μέσω της ανάδειξης, της διατήρησης και της προστασίας των υφιστάμενων φυσικών και πολιτιστικών πόρων της περιοχής.

Η πρώτη ενότητα της εργασίας προσεγγίζει την ευρύτερη έννοια του τουρισμού, μέσα από μία σύντομη αναδρομή στην ιστορική εξέλιξη αυτού και την καταγραφή των χαρακτηριστικών που οδήγησαν σε δύο μοντέλα, το μαζικό και τον εναλλακτικό. Παρατίθενται επίσης τα δεδομένα που τεκμηριώνουν τον καθοριστικό ρόλο του τουρισμού στην οικονομική ανάπτυξη τόσο της ευρύτερης ζώνης της Μεσογείου όσο και της Ελλάδας και της Κρήτης. Μόνο η ολιστική προσέγγιση μπορεί να διασφαλίσει την ακεραιότητα του φυσικού και πολιτιστικού συνεχούς, στον σχεδιασμό προτάσεων για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Η δεύτερη ενότητα της εργασίας αναλύει τα στοιχεία που συνθέτουν τον Δήμο Καντάνου Σελίνου (μορφολογία, δημογραφία, μεταφορές, οικισμοί, φυσικό περιβάλλον, πολιτιστικό περιβάλλον) ώστε να στηρίξει τις προτάσεις για τις προοπτικές ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού που αναπτύσσονται στην τρίτη ενότητα της εργασίας. Οι προτάσεις που αναπτύσσονται αναδεικνύουν τις δυνατότητες του Δήμου Καντάνου Σελίνου, συνδυάζοντας τα στοιχεία της ιδιαιτερότητας του με τις σύγχρονες επιταγές του εναλλακτικού τουρισμού. Βασικές αρχές στην ανάπτυξη των προτεινόμενων δράσεων είναι η πραγμάτωση επεμβάσεων μικρής κλίμακας που σέβονται την φέρουσα ικανότητα του τοπίου της περιοχής, η σύζευξη του φυσικού με το πολιτιστικό περιβάλλον, τα οποία νοούνται ως ένα άρρηκτα συνδεδεμένο δίπολο, η διεπιστημονική προσέγγιση της ανάπτυξης, η χρηστή αξιοποίηση των σύγχρονων μορφών τεχνολογίας και η ένταξη του Δήμου σε ευρύτερα δίκτυα συνεργασίας στην περιφέρεια Κρήτης.

1 ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

1.1 Ιστορική αναδρομή

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού στην τελευταία του αναθεώρηση του 2014 ορίζει ότι: *"Ο τουρισμός είναι ένα κοινωνικό, πολιτισμικό και οικονομικό φαινόμενο που συνεπάγεται την κίνηση ανθρώπων σε χώρες ή μέρη έξω από το συνηθισμένο περιβάλλον τους για προσωπικούς ή επιχειρηματικούς / επαγγελματικούς σκοπούς. Αυτοί οι άνθρωποι ονομάζονται επισκέπτες (οι οποίοι μπορεί να είναι είτε τουρίστες είτε εκδρομείς, κάτοικοι ή μη κάτοικοι) και ο τουρισμός έχει να κάνει με τις δραστηριότητές τους, μερικές από τις οποίες περιλαμβάνουν δαπάνες για τουρισμό".*¹

Ο τουρισμός αποτελεί μία σύνθετη διαδικασία που από την αρχαιότητα έως σήμερα απασχολεί συνεχώς την ανθρωπότητα, καθώς οι επιρροές του στα κοινωνικά-πολιτικά-πολιτιστικά-οικονομικά συστήματα είναι ποικίλες και συχνά καθοριστικές.

Ήδη από τα αρχαία χρόνια, η Αίγυπτος και οι χώρες της Μεσοποταμίας αποτελούν πόλο έλξης για εκείνους που επιθυμούν να θαυμάσουν τα πολιτιστικά επιτεύγματα της εποχής (πυραμίδες) αλλά και να συνάψουν εμπορικές σχέσεις. Η συμμετοχή στους Ολυμπιακούς αγώνες, σε θρησκευτικές εκδηλώσεις, σε ετήσιες εορτές (π.χ. Παναθήναια), ο επεκτατισμός χωροταξικά και οικονομικά, η σύναψη εμπορικών σχέσεων, συνθέτουν τα πρώτα κίνητρα μετακίνησης.

Τους αιώνες που ακολούθησαν, η ανακάλυψη νέας γης, η διπλωματία, η εκπαίδευση ήρθαν να προστεθούν στα ταξιδιωτικά κίνητρα. Και ενώ έως τον 19^ο αιώνα αυτό αφορούσε κυρίως μια κοινωνική ελίτ, η εμφάνιση του σιδηρόδρομου και η ναυπήγηση του ατμόπλοιου δημιούργησαν νέες δυνατότητες μετακίνησης, προσιτές σε ολόένα και μεγαλύτερο τμήμα του πληθυσμού. Η βιομηχανική επανάσταση αλλάζει το κοινωνικό μοντέλο και το τουριστικό. Οι πρώτες τουριστικές μονάδες κάνουν την εμφάνισή τους, κυρίως σε αστικά κέντρα κοντά σε σταθμούς τρένων, καθώς εμφανίζονται και τα πρώτα τουριστικά πρακτορεία που προσφέρουν μεγάλης κλίμακας τουριστικά πακέτα και εδραιώνουν τον οργανωμένο τουρισμό.

¹UNWTO, Glossary of tourism terms, Feb 2014

Μετά και το τέλος του Β' Παγκοσμίου πολέμου η ανασυγκρότηση των οικονομιών παγκόσμια, η μαζικοποίηση στη χρήση του αεροπλάνου, του αυτοκινήτου, του πλοίου ανοίγουν νέους άξονες τουριστικής ανάπτυξης. Ο τουρισμός ζει τον "χρυσούν αιών" του, μεγαθύνεται και ακμάζει. Εμφανίζονται τουριστικά συγκροτήματα, ομαδικά πακέτα διακοπών αλλά και διεθνείς οργανισμοί που προσπαθούν να ελέγξουν το ογκώδες αυτό φαινόμενο, όπως ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε) και ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (Ο.Ο.Σ.Α.). Τα κράτη συνειδητοποιούν ότι ο τουρισμός συνεπάγεται εισόδημα και θέσεις εργασίας και τον εντάσσουν στα οικονομικά σχέδια ανάπτυξης. Ο τουρισμός "νομοθετείται", καθιερώνονται οι ετήσιες άδειες μετ' αποδοχών. Ο ελεύθερος χρόνος αυξάνεται, οι εταιρείες αυξάνονται, το κατά κεφαλήν εισόδημα αυξάνεται, τα αστικά κέντρα μεγαλώνουν. Μέσα σε αυτές τις ραγδαίες και παράλληλες εξελίξεις ο τουρισμός μαζικοποιείται και τυποποιείται. Αφορά συγκεκριμένες χρονικές περιόδους (σαββατοκύριακο-καλοκαίρι), συγκεκριμένους προορισμούς, γίνεται αναγκαίος και καταναλώνεται όπως και ταυπόλοιπα αγαθά που προσφέρονται στις σύγχρονες κοινωνίες ώστε πολλοί να αναφέρονται σε αυτόν με τον όρο "τουριστική βιομηχανία".

Η τουριστική βιομηχανία εξελίχθηκε αντιφατικά. Αποτέλεσε πηγή πλούτου αλλά τον κατένειμε άνισα, προσέφερε πολλαπλές θέσεις εργασίας αλλά άνοιξε το δρόμο για πιο ελαστικές μορφές απασχόλησης, ενέτεινε τις ανισότητες ανάμεσα στον αναπτυγμένο και τον αναπτυσσόμενο κόσμο και προκάλεσε έντονες πιέσεις στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον. Στα τέλη του 20^{ου} αιώνα η συνείδηση αυτών των επιπτώσεων συνδυάστηκε με την διάδοση του οικολογικού κινήματος και έδωσε ώθηση στη δημιουργία εναλλακτικών (διαφορετικών από τον καθιερωμένο μαζικό τουρισμό) μοντέλων τουρισμού. Τα 4S (sun, sand, sea, sex) αντικαταστάθηκαν από τα 4E (environment & clean nature, event, education, entertainment). Βασικοί άξονες στην ανάπτυξη του εναλλακτικού τουριστικού μοντέλου υπήρξαν ο σεβασμός στη φυσική και πολιτιστική κληρονομιά με έμφαση στη διάσωση και εξέλιξη τους, η εναρμόνιση των αναπτυξιακών έργων με την φέρουσα ικανότητα της εκάστοτε περιοχής, η συμμετοχή της ντόπιας κοινωνίας στην υλοποίηση της τουριστικής δραστηριότητας άρα και η ανακατανομή του "τουριστικού πλούτου", η εξοικονόμηση ενεργειακών πόρων, η ικανοποίηση των ιδιαίτερων ενδιαφερόντων των ταξιδιωτών.

Το 1980 ο όρος εναλλακτικός αντικαταστάθηκε από τους Γερμανούς, τους Ελβετούς και τους Αυστριακούς από τον όρο ήπιος τουρισμός με κύριο χαρακτηριστικό την ανάπτυξη οικολογικά φιλικών αναπτυξιακών πολιτικών. Ο όρος "εναλλακτικός" κρίθηκε προβληματικός, καθώς οι συνδέεται στενά με την αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης, κάνοντας τον όρο "βιώσιμος τουρισμός" πιο ακριβή στην περιγραφή των "νέων" μορφών τουρισμού. Σήμερα, σύμφωνα με τον UNWTO, οι κατευθυντήριες γραμμές και οι πρακτικές διαχείρισης του βιώσιμου τουρισμού εφαρμόζονται σε όλες τις μορφές τουρισμού σε όλους τους τύπους προορισμών, συμπεριλαμβανομένου του μαζικού τουρισμού και των διάφορων εξειδικευμένων τουριστικών τομέων. Ο βιώσιμος τουρισμός γίνεται τόσο δημοφιλής, που συζητείται ότι αυτό που σήμερα ονομάζουμε «εναλλακτικό» θα γίνει «mainstream» στα επόμενα χρόνια.

1.2 Ο εναλλακτικός τουρισμός

1.2.1 Ορισμός

Το Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού στα πλαίσια του εθνικού προγράμματος «Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα» - πράξη «Εναλλακτικός Τουρισμός» ορίζει ότι: *Ο εναλλακτικός τουρισμός περιλαμβάνει το σύνολο των τουριστικών υπηρεσιών, οι οποίες διακρίνονται ανάλογα με τις ιδιαίτερες ανάγκες, τις προτιμήσεις και τα κίνητρα των τουριστών, απευθύνονται σε ένα εξειδικευμένο κοινό, τηρούν τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης και συμβάλλουν στην άμβλυνση της εποχικότητας της τουριστικής ζήτησης.*²

1.2.2 Είδη τουρισμού²

Τα σημαντικότερα είδη τουρισμού που συνθέτουν αυτό που ονομάζουμε εναλλακτικό τουρισμό είναι:

- **Πολιτισμικός Τουρισμός:** Αναφέρεται στην πολιτισμική και πολιτιστική κληρονομιά και γίνεται με κίνητρα βασικά πολιτιστικά, περιλαμβάνοντας εκπαιδευτικές συναντήσεις, θεατρικές παραστάσεις, φεστιβάλ, επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους, μνημεία και μουσεία, καθώς και τη μελέτη του φυσικού περιβάλλοντος, του λαϊκού πολιτισμού και της τέχνης.
- **Τουρισμός φύσης** (οικοτουρισμός - αγροτουρισμός): Αναπτύσσεται σε υπαίθριο, ορεινό συνήθως χώρο και σε ενδιαφέρουσες περιβαλλοντικά περιοχές, όπως περιοχές του δικτύου NATURA 2000 και τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλους, δάση καθώς και σε περιοχές του αγροτικού χώρου.
- **Οικοτουρισμός:** Περιλαμβάνει δράσεις για την ανακαίνιση παραδοσιακών ή εγκαταλελειμμένων κτηρίων και οικισμών ή συνόλων οικισμών με στόχο τη διατήρηση της αγροτικής κληρονομιάς, τη διασύνδεση της τοπικής παραγωγής με την αγροτουριστική κατανάλωση. Δεν υπερβαίνει τη φέρουσα ικανότητα της περιοχής, ενώ ταυτόχρονα προωθεί την προστασία του περιβάλλοντος και συμβάλει στην τοπική οικονομία και τη διατήρηση της συνοχής του κοινωνικού ιστού.
- **Αγροτουρισμός:** συνδυάζει τον αγροτικό τουρισμό με την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και συνίσταται στο σύνολο των δραστηριοτήτων, που συνδέονται με την αγροτική παραγωγή και το πολιτιστικό περιβάλλον των αγροτικών περιοχών, τις αγροτικές ασχολίες, τα τοπικά προϊόντα, την παραδοσιακή κουζίνα και τοπική γαστρονομία, καθώς και την παροχή υπηρεσιών φιλοξενίας και εστίασης σε χώρους ενοποιημένους ή μη με αγροτικές εγκαταστάσεις.

² www.gnto.gov.gr/el

- **Θαλάσσιος Τουρισμός:** Περιλαμβάνει την φιλοξενία σε παραθαλάσσια περιοχή και την πραγματοποίηση δραστηριοτήτων στη θάλασσα. Προσδιορίζεται από δυνατότητα χρήσης ιδιόκτητων και εκμισθωμένων σκαφών αναψυχής διαφορετικών μεγεθών και εμβέλειας ταξιδίων, με ή άνευ πληρώματος και ποικίλους τρόπους κίνησης.
- **Αλιευτικός τουρισμός:** Θεματικής μορφής δραστηριότητα τουρισμού και προσδιορίζεται από την ανάδειξη και την αξιοποίηση της αλιείας και υδατοκαλλιέργειας, δραστηριοτήτων με πλούσια στοιχεία παραδοσιακού χαρακτήρα, όσον αφορά τη απασχόληση και τα χρησιμοποιούμενα μέσα, αλλά και στοιχείων του υδάτινου περιβάλλοντος και της υδρόβιας ζωής.
- **Θρησκευτικός Τουρισμός:** Ορίζεται ως η μετακίνηση σε προορισμούς με θρησκευτικό ενδιαφέρον, πολύ συχνά σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους, με σκοπό τη συμμετοχή σε θρησκευτικές εκδηλώσεις, την πνευματική αναζήτηση και τη προσκύνηση, ενώ παράλληλα υπάρχει συμμετοχή σε δραστηριότητες που έχουν τουριστικό χαρακτήρα σε ό,τι αφορά στο ταξίδι, την υποδοχή, την εστίαση και τη διαμονή.
- **Αθλητικός Τουρισμός:** Ορίζεται ως το σύνολο των μορφών ενεργητικής και παθητικής συμμετοχής, σε αθλητικές δραστηριότητες. Στις μορφές αθλητικού τουρισμού εντάσσεται και ο τουρισμός γκόλφ, ο χιονοδρομικός τουρισμός, ο καταδυτικός τουρισμός αναψυχής και διάφορες δραστηριότητες που μπορούν να αναπτυχθούν κυρίως σε υπαίθριο και ορεινό χώρο.
- **Συνεδριακός Τουρισμός:** Συνδέεται με τον επαγγελματικό τουρισμό και αποτελεί μια μορφή τουρισμού με εντυπωσιακή ανάπτυξη. Συχνά χρησιμοποιείται ο όρος MICE, ακρωνύμιο των όρων Meetings Incentives Conferences Exhibitions. Ο συνεδριακός όπως και ο εκθεσιακός τουρισμός προωθείται στις ευρύτερες περιοχές των αστικών κέντρων και στις ανεπτυγμένες τουριστικά περιοχές της χώρας, που διαθέτουν επαρκή συγκοινωνιακή σύνδεση.
- **Τουρισμός Πόλης:** Αστικός είναι μια μορφή τουρισμού που αναφέρεται στις δραστηριότητες που έχουν σχέση με την αξιοποίηση των υποδομών πόλης και μπορούν να αναπτυχθούν στο περιβάλλον της. Αφορά τις μεγάλες πόλεις και τις τουριστικές περιοχές με αξιόλογα αστικά κέντρα, για την ανάπτυξή του δε, απαιτούνται δράσεις που αφορούν στην ανάδειξη των ιστορικών κέντρων, μνημείων, αρχαιολογικών χώρων και λοιπών αξιόλογων στοιχείων του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος.
- **Βιομηχανικός Τουρισμός:** Βιομηχανικός τουρισμός ή τουρισμός σε μνημεία βιομηχανικής κληρονομιάς ορίζεται ως η επίσκεψη βιομηχανικών χώρων που έχουν αποβάλλει την αρχική τους λειτουργία και λειτουργούν ως χώροι πολιτισμού.
- **Τουρισμός Υγείας:** Αφορά στην προσέλκυση επισκεπτών που παράλληλα και συμπληρωματικά με τις τουριστικές υπηρεσίες, επιλέγουν να χρησιμοποιήσουν υπηρεσίες υγείας στις χώρες του ταξιδιωτικού τους προορισμού, με σκοπό την πρόληψη, διατήρηση, ή βελτίωση της υγείας τους.

- **Ιαματικός Τουρισμός:** Αξιοποιεί τους ιαματικούς φυσικούς πόρους. Δημιουργούνται κέντρα θερμαλισμού, με κριτήρια την αξία-ιαματικότητα του πόρου, την ποιότητα του φυσικού και οικιστικού περιβάλλοντος το βαθμό χωροταξικής τους ένταξης σε περιοχές που παρουσιάζουν ευρύτερο τουριστικό ενδιαφέρον.
- **Γεωτουρισμός:** Αναφέρεται στην ανάδειξη και προβολή των γεωτόπων της χώρας, δηλαδή ηφαιστεια, φαράγγια, σπήλαια, λιθωματοφόρες θέσεις, μεγάλα γεωλογικά ρήγματα, αρχαία μεταλλεία και λατομεία, γεωμορφές και τοπία που δημιούργησε η φύση στη διάρκεια των γεωλογικών αιώνων.

1.3 Ο εναλλακτικός τουρισμός στη Μεσόγειο

Η Μεσόγειος αποτελεί διαχρονικά τον πιο δημοφιλή τουριστικό προορισμό. Οι διεθνείς αφίξεις ξεπερνούν τα 300 εκατομμύρια κατά έτος (~30% του συνολικού παγκόσμιου τουρισμού) και της αντιστοιχεί το 25% του συνολικού εισοδήματος που απορρέει από τον παγκόσμιο τουρισμό. Είναι προφανές ότι ο τουρισμός αποτελεί κρίσιμο τομέα της οικονομίας της. Ωστόσο, η εποχική και γεωγραφική συμφόρηση (καλοκαίρι-παράκτιες ζώνες) που τον χαρακτηρίζουν, επέφερε μία σειρά ανεπιθύμητων ενεργειών στο φυσικό περιβάλλον, τον πολιτισμό, άλλα και την ανισοκατανομή του πλούτου των εγχώριων οικονομιών. Η περιβαλλοντική καταστροφή υπήρξε κινητήριος δύναμη στην συνειδητοποίηση της ανάγκης για ανακατεύθυνση της τουριστικής ανάπτυξης. Το 1975 το πρώτο Μεσογειακό Σχέδιο Δράσης (MAP) εγκρίθηκε ως Πρόγραμμα Θαλάσσιας Περιφέρειας από το Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον - UNEP. Ο αρχικός κύριος στόχος του MAP ήταν η ρύπανση της θάλασσας από τον έλεγχο της Μεσογείου, αλλά σταδιακά αυτό το επίκεντρο μετατοπίστηκε "ώστε να συμπεριλάβει τον ολοκληρωμένο σχεδιασμό και διαχείριση των παράκτιων ζωνών ως το βασικό εργαλείο για την αναζήτηση λύσεων". Απαραίτητη κατέστη και η συνεργασία μεταξύ όλων των χωρών της παράκτιας ζώνης που διαδραματίζει βασικό ρόλο στον καθορισμό στρατηγικών, για τη διαχείριση της μελλοντικής τουριστικής ανάπτυξης και την ισορροπημένη ευημερία στην περιοχή.

Το 2001, οι 21 μεσογειακές χώρες και η Ευρωπαϊκή Κοινότητα αποφάσισαν να προετοιμάσουν μια «μεσογειακή στρατηγική για την αειφόρο ανάπτυξη» (MSSD –MediterraneanStrategyforSustainableDevelopment). Ζήτησαν από την Μεσογειακή Επιτροπή για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (MCSD) του Μεσογειακού Σχεδίου Δράσης (MAP) να εκπονήσει ένα σχέδιο στρατηγικής. Ο βιώσιμος τουρισμός ως ηγετικός οικονομικός τομέας ήταν ένα από τα επτά αλληλοεξαρτώμενα πεδία δράσης του σχεδίου. Οι οδηγίες που εδόθησαν στις χώρες αφορούσαν 4 βασικούς άξονες: μείωση των δυσμενών εδαφικών και περιβαλλοντικών επιπτώσεων του τουρισμού, προώθηση της προσφοράς βιώσιμων τουριστικών εγκαταστάσεων και αύξηση της προστιθέμενης αξίας του τουρισμού για τις τοπικές κοινότητες, βελτίωση της διακυβέρνησης για το βιώσιμο τουρισμό. Η προώθηση του βιώσιμου τουρισμού στη Μεσόγειο ήταν επίσης ένας από τους επτά τομείς προτεραιότητας της ανανεωμένης στρατηγικής MSSD 2016-202 και αποτελεί βασικό σκέλος των δραστηριοτήτων του Σχεδίου Bleu, το οποίο άρχισε να επικεντρώνεται στις μεσογειακές τουριστικές προκλήσεις όσον αφορά τη βιωσιμότητα από το

1989. Η συνεργασία έχει διευρυνθεί εδώ και πολλά χρόνια με διάφορα μέσα όπως η ευρωμεσογειακή εταιρική σχέση (EUROMED), η οποία ξεκίνησε ξανά το 2008 ως Ένωση για τη Μεσόγειο και η Πρωτοβουλία «Ορίζοντας 2020» (H2020), το Πρόγραμμα Πολυμερούς Διασυννοριακής Συνεργασίας «Θαλάσσια Λεκάνη της Μεσογείου» (ENPICBCMED) 2007-2013, που χρηματοδοτεί έργα συνεργασίας για την οικονομική, κοινωνική, περιβαλλοντική και πολιτιστική ανάπτυξης της Μεσογείου. Στους κύριους δικαιούχους του προγράμματος περιλαμβάνονται περιφερειακές και τοπικές αρχές, ΜΚΟ, Ενώσεις, αναπτυξιακές εταιρείες, πανεπιστήμια και ερευνητικά ινστιτούτα, όπως και ιδιωτικοί φορείς που δραστηριοποιούνται στους τομείς παρέμβασης. Το έργο MED-ROUTE που συγχρηματοδοτείται από το ENPICBCMED, προωθεί τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού στη Μεσόγειο, μέσω συνδυασμένων συστημάτων μεταφορών, με απώτερο στόχο τη δημιουργία ενός νέου μεσογειακού τουριστικού προϊόντος που θα δυναμώνει τις τοπικές κοινωνίες και θα γεφυρώνει τους πολιτισμούς της Μεσογείου.

1.4 Ο τουρισμός στην Ελλάδα

Η απαρχή της τουριστικής ανάπτυξης στην Ελλάδα χρονολογείται περί το 1880 οπότε και εμφανίζονται τα πρώτα περιηγητικά σωματεία. Το 1909 ιδρύεται η «Ελληνική Εταιρεία περιηγήσεων–TouringClub» και το 1914 ακολουθεί η σύσταση της «Εταιρίας των Φιλοξένων» και η πρώτη κρατική υπηρεσία με θέμα την τουριστική οργάνωση της Ελλάδας, με την ονομασία «Γραφείον Ξένων και Εκθέσεων», που υπάγεται στο υπουργείο Εθνικής Οικονομίας.³ Το 1929 ιδρύεται ο «Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού» επί Ελ. Βενιζέλου με τον νόμο 4377/1929, στον οποίο οφείλονται και τα πρώτα τεχνικά έργα υποδομής, όπως τα τουριστικά περίπτερα σε διάφορους αρχαιολογικούς χώρους. Το 1936 ο Ε.Ο.Τ. καταργείται από το καθεστώς Ι. Μεταξά και δίνει τη θέση του στο Υφυπουργείο Τύπου και Τουρισμού. Στα πλαίσια του σχεδίου Μάρσαλ συντάσσεται το 1942 το πρώτο συστηματικό πρόγραμμα ανάπτυξης του ελληνικού τουρισμού. Με την επανίδρυση του Ε.Ο.Τ. το 1950-51, ως μόνης δημόσιας υπηρεσίας για τον τουρισμό, ξεκινάει η τουριστική ανασυγκρότηση της χώρας. Τέθηκε ως βασικός στόχος η προσέλκυση αλλοδαπών τουριστών.⁴ Το αναπτυσσόμενο ελληνικό κράτος μέσα από μία διεργασία χρόνων και με την παράλληλη δική του εξέλιξη οργάνωσε τους φορείς που ανέλαβαν να βελτιώσουν, να αναπτύξουν και να προωθήσουν τον ελληνικό τουρισμό, ο οποίος ανεδείχθη σε πυλώνα της ελληνικής οικονομίας. Ο μεν Ε.Ο.Τ. παραμένει μέχρι σήμερα αλλά μεσημαντικά μειωμένες αρμοδιότητες σε σχέση με το παρελθόν, ενώ όσον αφορά το Υπουργείο έγιναν πολλές αλλαγές. Συστάθηκε το 1988, καταργήθηκε το 1991, επανιδρύθηκε το 1993 για να καταργηθεί πάλι το 1996 και να ιδρυθεί εκ νέου το 2004. (εικόνα 1,2)

³ Η Ιστορική εξέλιξη του Τουρισμού της Χριστίνας Ν. Φιλίππα

Εικόνες 1 και 2, Αφίσες ΕΟΤ για τον Ελληνικό Τουρισμό, 1951 / 1963

Η ιδιαίτερη γεωγραφική θέση της χώρας μας που προσφέρει ήλιο και θάλασσα, συνδυάστηκε με την πλούσια ιστορία και την πολιτισμική παράδοση προσφέροντας στους επισκέπτες ένα ολοκληρωμένο πακέτο διακοπών. Από το 1950 οι στατιστικοί δείκτες καταγράφουν συνεχώς την ανοδική πορεία των σχετιζόμενων με τον τουρισμό μεγεθών. Το 2010 ο τουρισμός συνεισέφερε στην εθνική οικονομία 34,4 δις €, ή το 15,1% του συνολικού ακαθάριστου προϊόντος της χώρας, με αφίξεις τουριστών που πλησίασαν τα 15 εκατομμύρια, ενώ η άμεση και έμμεση απασχόληση στον τουρισμό εκτιμήθηκε σε 446.000 θέσεις εργασίας. Το 2015 οι αφίξεις στη χώρα μας ανήλθαν σε 23.599.455, ενώ οι θέσεις εργασίας έφτασαν τις 800.000.^{5,6,7} Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού προβλέπει ότι το 2027 ο τουρισμός θα συμβάλει κατά 9,6% στο ΑΕΠ, ~22,1 δις € και θα υποστηρίξει 1.273.000 θέσεις εργασίας (29,9% της συνολικής απασχόλησης).

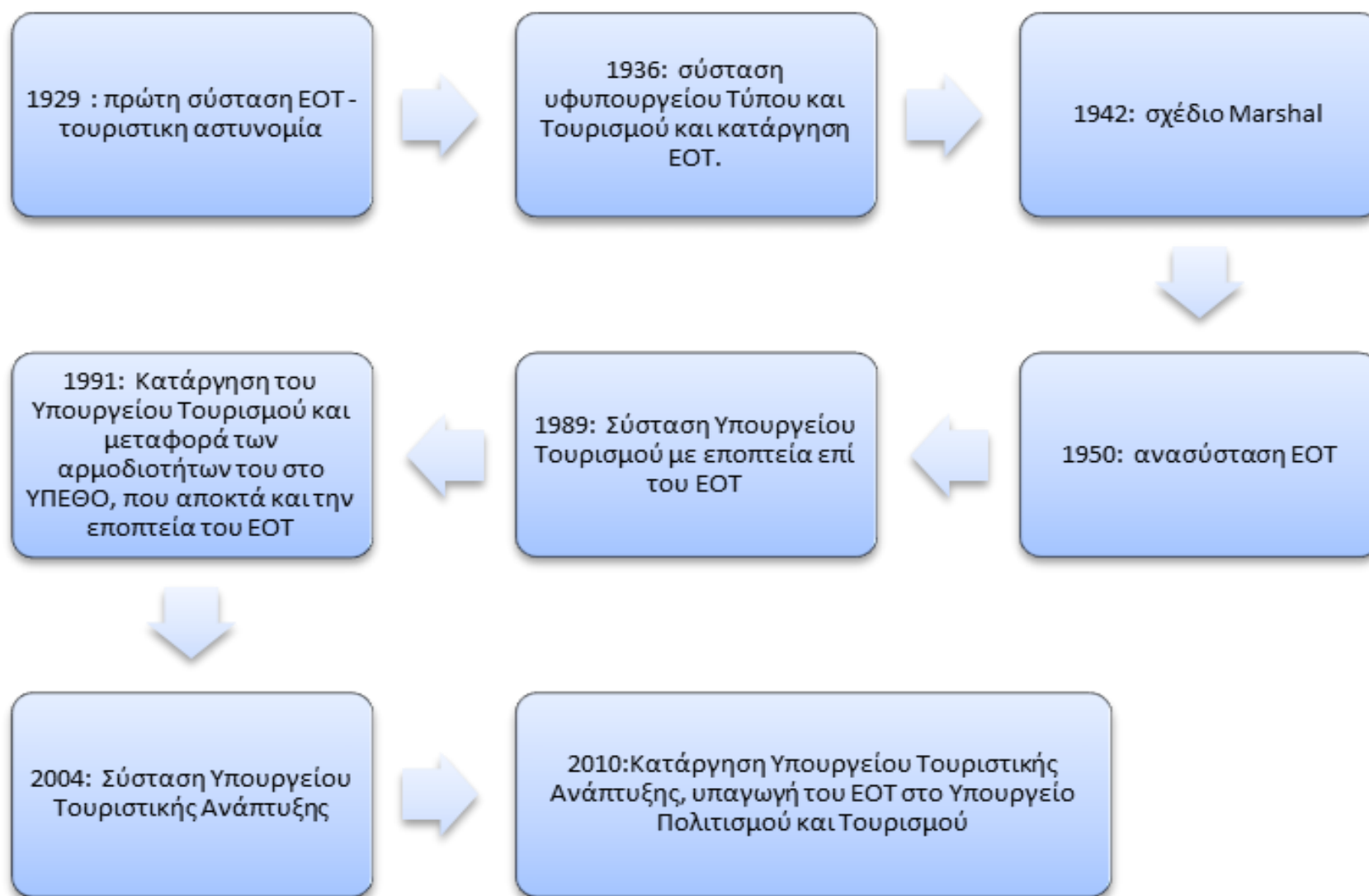
⁵ Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (ΙΟΒΕ), Η Επίδραση του Τουρισμού στην Ελληνική Οικονομία

⁶ www.sete.gr

⁷ UNWTO: TRAVEL & TOURISM ECONOMIC IMPACT 2017 GREECE

Για πολλά χρόνια όμως , ακολουθώντας τα παγκόσμια πρότυπα, ο ελληνικός τουρισμός υπερθεμάτισε πάνω στο εποχιακό (θερινό-παραλιακό) πρότυπο και τα δημοφιλή έργα τέχνης (Ακρόπολη, Κνωσσός), παραγκωνίζοντας εξίσου αξιόλογα και ιδιαίτερα πολιτισμικά επιτεύγματα και προορισμούς καθόλη τη διάρκεια του έτους. Συνέπεια ήταν η καταγραφή στασιμότητας στους δείκτες ανάπτυξης, στις αρχές τις δεκαετίας του 1990 και ακολούθως πτωτική τάση. Η Ελλάδα το 2009 διατηρούσε τη 16η θέση στην παγκόσμια κατάταξη χωρών με βάση τον αριθμό αφίξεων τουριστών, ενώ το 2010 υποχώρησε στην 21η θέση. Η Ελλάδα στα πλαίσια της προσπάθειας της ποιοτικής αναβάθμισης και της επαναφοράς της , στον ανταγωνιστικό τουριστικό κλάδο, πέρα από την αναθεώρηση του υπάρχοντος μαζικού τουριστικού προϊόντος προχώρησε και στην προώθηση ηπιότερων μορφών τουριστικής ανάπτυξης. Τα τελευταία χρόνια αναπτύσσονται όλο και πιο συστηματικά οι ειδικές μορφές τουρισμού, που προσφέρουν τη δυνατότητα στους ταξιδιώτες να εμπλουτίσουν τις δραστηριότητές τους με προγράμματα εξειδικευμένων δράσεων.

Πίνακας 1 Χρονολογίες σταθμοί στην ιστορική εξέλιξη του Τουρισμού (πηγή <http://www.gnto.gov.gr/el/history>)

Η ανάπτυξη των συγκεκριμένων μορφών τουρισμού συμβάλει στην προστασία ευαίσθητων οικοσυστημάτων της χώρας, την αποκέντρωση των τουριστικών αφίξεων τόσο χωρικά όσο και εποχιακά, ανακατευθύνει τα οφέλη της δραστηριότητας κυρίως στους μόνιμους κατοίκους, ωθεί την διατήρηση ή αναβίωση παραδοσιακών δραστηριοτήτων σε ποικίλους τομείς (αρχιτεκτονική/γεωργία/οργανοποιία/οινοποιία/υφαντουργία κλπ), ευαισθητοποιεί τόσο τους ντόπιους όσο και τους επισκέπτες στην ορθότερη διαχείριση των πόρων του περιβάλλοντος.

Η ελληνική κυβέρνηση μέσω επενδυτικών προγραμμάτων ενθαρρύνει την δημιουργία εγκαταστάσεων νέων μορφών εναλλακτικού τουρισμού. Βάση του επενδυτικού νόμου η χώρα διαιρείται σε 3 ζώνες: Ζώνη Α: Περιλαμβάνει τους Νομούς Αττικής και Θεσσαλονίκης, Ζώνη Β: Περιλαμβάνει όλες τις Βιομηχανικές Περιοχές, τα νησιά της Αττικής, τους Νομούς της Περιφέρειας Θεσσαλίας, τους Νομούς της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, τους Νομούς της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων, τους Νομούς της Περιφέρειας Κρήτης, τους Νομούς της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας, τους Νομούς της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας, καθώς και τους Νομούς της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας. Ζώνη Γ: Περιλαμβάνει τους Νομούς της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, τους Νομούς της Περιφέρειας Ηπείρου, τους Νομούς της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου, τους Νομούς της Περιφέρειας Πελοποννήσου, καθώς και τους Νομούς της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας.

Πίνακας 2 Επενδυτικά κίνητρα ανά ζώνη για τη δημιουργία εγκαταστάσεων προπονητικού - αθλητικού τουρισμού, τη δημιουργία ξενοδοχείων καθώς και αναπαλαίωση και διαμόρφωση παραδοσιακών κτιρίων σε ξενοδοχεία

Κίνητρο	Επενδυτική Ζώνη		
	Ζώνη Α	Ζώνη Β	Ζώνη Γ
Επιχορήγηση ή / και επιδότηση χρηματοδοτικής μίσθωσης ή φορολογικό όφελος ή επιδότηση του κόστους της δημιουργούμενης απασχόλησης	20%	30%	40%

Το εγχείρημα εναλλακτικός τουρισμός φαίνεται, με τα σημερινά δεδομένα, να είναι επιτυχές. Το 2014 το πρόγραμμα MEET (Mediterranean Experience of EcoTourism), δημοσίευσε τα πρώτα αποτελέσματα της έρευνας του για τις βέλτιστες πρακτικές (bestpractices, BP's) εναλλακτικού τουρισμού σε παγκόσμιο επίπεδο, συγκαταλέγοντας στην λίστα τρία ελληνικά προγράμματα. Το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Γνώσης Οικοτουρισμού (ECOLNET-τριετές πρόγραμμα 2010-2013) συγκαταλέγει στη λίστα του 9 ελληνικά προγράμματα εναλλακτικού τουρισμού.

Η αναβίωση των παραδοσιακών κτιρίων και οικισμών στον αντίποδα της άναρχης τουριστικής ανάπτυξης, οργανώθηκε κεντρικά για πρώτη φορά το 1997 με την ίδρυση του δικτύου «Των Ελλήνων οι Κοινότητες», στο οποίο ανήκουν η Μακρινίτσα Πηλίου, τα Αμπελάκια Θεσσαλίας, το Νυμφαίο Φλώρινας, η Πάνορμος Τήνου, η Οία Σαντορίνης και το Πάπιγκο. Οι οικισμοί αυτοί επιλέχθηκαν βάση του ιδιαίτερου φυσικού και πολιτιστικού κάλους. Όλοι είναι αναγνωρισμένοι από το κράτος ως παραδοσιακοί και διατηρητέοι και είχε ήδη ξεκινήσει τόσο με ιδιωτική όσο και με δημόσια πρωτοβουλία η αναβίωση τους. Το δίκτυο με χρηματοδότηση από το Γ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης, στόχευσε στη διατήρηση της αρχιτεκτονικής των ανωτέρω οικισμών που αντιμετωπίζουν έντονες πολεοδομικές πιέσεις.

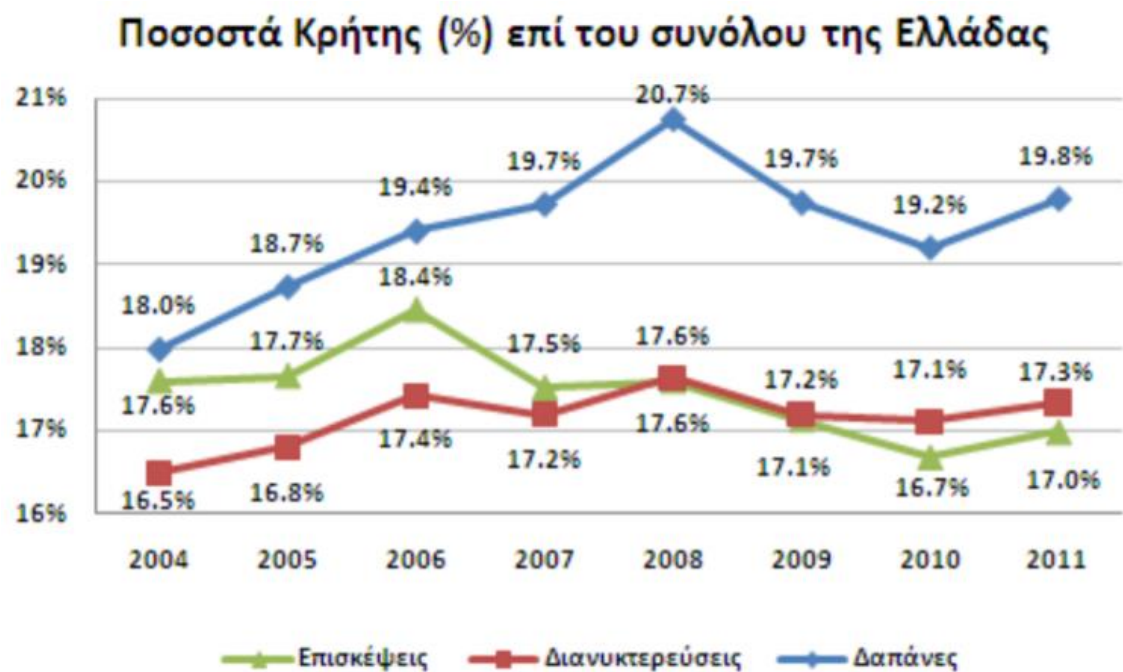
1.5 Ο εναλλακτικός τουρισμός στην Κρήτη

Η Κρήτη λόγω της φυσικής της ομορφιάς, αλλά και της γεωγραφικής της θέσης, αποτελεί έναν από τους κυριότερους παραδοσιακούς τουριστικούς προορισμούς αναψυχής της Ελλάδας. Στην Περιφέρεια Κρήτης το 9% της ΑΠΑ (Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία) αφορά τον πρωτογενή τομέα, το 13% το δευτερογενή και το 78% τον τριτογενή. Ο τριτογενής τομέας παραγωγής εξειδικεύεται κυρίως στον τουρισμό.⁸

Την 7ετία 2004 – 2011 (διάγραμμα 1), περίπου το 19% - 20% των τουριστικών δαπανών που πραγματοποιήθηκαν από αλλοδαπούς τουρίστες στην Ελλάδα, αφορούσε την Κρήτη. Το 17% - 18% των αλλοδαπών τουριστών που επισκέφτηκαν την Ελλάδα στο ίδιο διάστημα, επισκέφτηκε την Κρήτη. Το 16,5% - 17,5% των διανυκτερεύσεων αλλοδαπών τουριστών που επισκέφτηκαν την Ελλάδα, πραγματοποιήθηκαν στην Κρήτη.⁹

⁸ www.pepkritis.gr

⁹ Το προφίλ του Τουρισμού στην Κρήτη βάσει της έρευνας συνόρων της Τράπεζας της Ελλάδος

διάγραμμα 1, Πηγή: Το προφίλ του Τουρισμού στη Κρήτη βάσει της Έρευνας Συνόρων της Τράπεζας της Ελλάδος

Παρά τα αξιολογα μεγέθη του, ο τουρισμός στο νησί είναι δυσανάλογα κατανομημένος. Παρατηρείται συνωστισμός στο βόρειο τμήμα του νησιού και σε δημοφιλή σημεία του νότου με επακόλουθο τη σταδιακή υποβάθμιση της εναπομένουσας έκτασης. Αυτό συνέβαλε στην αλλοίωση σε πολλά μέρη του παραδοσιακού τρόπου ζωής, στην διαφοροποίηση της εργασίας των κατοίκων του νησιού-απομάκρυνση από τον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα με στόχο την ενσωμάτωση στον τουριστικό κλάδο-, στην αλλοίωση του φυσικού ή αστικού τοπίου είτε λόγω υπερπληθυσμού είτε λόγω εγκατάλειψης, στην εμφάνιση έντονων κοινωνικών αντιθέσεων μεταξύ των προνομιούχων και μη περιοχών.

Στον αντίποδα του μαζικού τουριστικού μοντέλου, με κίνητρο την ενίσχυση της περιφέρειας, τη διάσωση του πλούτου που προσελκύει τον τουρισμό αλλά και τη δημιουργία νέων κινήτρων που θα προσελκύσουν νέες -και παλιές εκ νέου- ομάδες επισκεπτών, σε όλη τη διάρκεια του έτους, ο εναλλακτικός τουρισμός έκανε την εμφάνισή του στο νησί και φαίνεται να προωθείται από την περιφέρεια και τους δήμους μέσω αναπτυξιακών προγραμμάτων και μελετών. Η δημόσια πρωτοβουλία θα έλεγε κανείς ότι

παρακινήθηκε από την επιτυχία της ιδιωτικής και από τα επιτυχημένα παραδείγματα άλλων ελληνικών περιφερειών ή γειτονικών χωρών.

Σύμφωνα με έρευνα του Μ.Α.Ι.Χ. (Μεσογειακό Αγρονομικό Ινστιτούτο Χανίων), ο πολιτισμικός, ο φυσιολατρικός, ο γαστρονομικός, ο αρχαιολογικός και ο ορειβατικός τουρισμός είναι οι κυριότερες μορφές εναλλακτικού τουρισμού που προτιμούν οι τουρίστες οι οποίοι επισκέπτονται την Κρήτη. Άλλες μορφές εναλλακτικού τουρισμού που αναπτύσσονται στο νησί είναι ο συνεδριακός, ο θαλάσσιος, ο ιατρικός, ο γεωτουρισμός και ο σπηλαιολογικός τουρισμός. Ήδη για την ανάπτυξη του ιαματικού τουρισμού λειτουργούν δύο κέντρα θαλασσοθεραπείας στην Κρήτη, εφοδιασμένα με το ειδικό σήμα λειτουργίας του Ε.Ο.Τ. Το γεωπάрко του Ψηλορείτη αποτελεί περιοχή ενταγμένη στο δίκτυο Ευρωπαϊκών Γεωπαρκών και στον κατάλογο παγκόσμιας κληρονομιάς της Unesco. Η πρώτη προσπάθεια οικοτουρισμού στην Κρήτη είναι ο παραδοσιακός οικισμός Μηλιά στην Κίσσαμο Χανίων. Το μονοπάτι Ε4 που διασχίζει την Κρήτη, είναι από τους πλέον προσφιλείς προορισμούς για τους λάτρεις του περιπατητικού τουρισμού. Ωστόσο παρά το πλούσιο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον που διαθέτει η Κρήτη, ο εναλλακτικός τουρισμός παραμένει σε χαμηλά επίπεδα πιθανά λόγω άνισης προβολής σε σχέση με το τρίπτυχο καλοκαίρι-ήλιος-θάλασσα.

1.6 Ο χωρικός σχεδιασμός για τον Τουρισμό

1.6.1 Το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού σχεδιασμού για τον Τουρισμό

Με άξονα την αειφορία και την βιωσιμότητα καταθέτει τις κατευθυντήριες γραμμές για την αναθεώρηση του ελληνικού τουριστικού προϊόντος. Προκειμένου να εξασφαλιστούν αυτές οι δύο αρχές, ο ελλαδικός χώρος, κατηγοριοποιείται σε μακρο-μικροενότητες¹⁰ βάσει κοινών τουριστικών χαρακτηριστικών και αναγκών. Η στρατηγική αυτή αποσκοπεί στην κατάργηση της ομογενοποίησης που οδηγεί σε αλλοτρίωση του περιβάλλοντος (φυσικό και ανθρωπογενές), στην διασπορά του τουριστικού φορτίου και στην χάραξη μιας ομαλότερης πορείας προς την τουριστική ανάπτυξη, αρμονική – ισορροπημένη και προσαρμοσμένη στην φέρουσα ικανότητα κάθε περιοχής.

Σε όλες τις κατηγορίες κρίνεται απαραίτητη η απογραφή των τουριστικών καταλυμάτων. Κατόπιν αναλόγως του σχεδιασμού του τοπίου οι επιλογές καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα από την ανοικοδόμηση νέων σε περιοχές που ελλείπουν έως την κατεδάφιση εκεί όπου περιπτεύουν. Προτείνονται η ενεργειακή αναβάθμιση, ο βιοκλιματικός σχεδιασμός, η ανοικοδόμηση αγροτουριστικών

¹⁰ «Χάρτης Βασικών Κατευθύνσεων Χωρικής Οργάνωσης του τουρισμού», βάσει κριτηρίων: α. έντασης και είδους της τουριστικής ανάπτυξης, β. γεωμορφολογικών χαρακτηριστικών, και γ. ευαισθησίας των πόρων.

καταλυμάτων, η ανάδειξη των παραδοσιακών κτιρίων, η χρηματοδότηση επανάχρησης κτιρίων, η εφαρμογή των χρήσεων γης, η επιβολή όρων δόμησης, η ανάπλαση των κοινόχρηστων χώρων, η αύξηση των ζωνών πρασίνου.

Ακολουθώς αναφέρονται οι στρατηγικές για τις ενότητες που συναντώνται στο Δήμο Καντάνου Σελίνου (αναπτυσσόμενες τουριστικά περιοχές, περιοχές με περιθώρια ανάπτυξης ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού, αρχαιολογικοί χώροι, μνημεία και ιστορικοί τόποι προστατευόμενοι και εγκαταλελειμμένοι οικισμοί).

Οι δράσεις που προτείνονται για τις αναπτυσσόμενες περιοχές και για τις περιοχές με περιθώρια ανάπτυξης ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού αφορούν: την αναβάθμιση των υπάρχοντων υποδομών (μεταφοράς-περίθαλψης-πολιτισμού-αθλητισμού) καθώς και την μελέτη κατασκευής νέων που θα υποστηρίξουν εξειδικευμένες τουριστικές δραστηριότητες, καταγραφή των ιδιαίτερων τοπικών στοιχείων που θα αποτελέσουν πυρήνα ανάπτυξης των ανωτέρω δραστηριοτήτων, σχεδιασμός δικτύων προβολής των εκάστοτε στοιχείων φύσης-πολιτισμού, έμφαση στην «ταυτότητα» της κάθε περιοχής, δράσεις αστικού πολεοδομικού σχεδιασμού ως έχουν ήδη περιγραφεί, περιορισμός καταλυμάτων τύπου 3 αστέρων και άνω, διασφάλιση προσβασιμότητας για όλους σε κάθε στοιχείο και κάθε προορισμό, ενεργειακή μελέτη της περιοχής με άξονες την εξοικονόμηση και την βιωσιμότητα, την προώθηση προγραμμάτων κατάρτισης των ασχολούμενων με τον εναλλακτικό τουρισμό επαγγελματιών (Eco-Management and Audit Scheme- EMAS), ενίσχυση του πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα παραγωγής.

Στις προστατευόμενες περιοχές, πέραν της διαφύλαξης και ανάδειξης του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος τους, υποδεικνύεται η ενίσχυση του πρωτογενούς τομέα παραγωγής (παραδοσιακές τεχνικές-βιολογικά προϊόντα), η κατάθεση μελετών σαφούς διαχείρισης της επιφάνειας των περιοχών αυτών (π.χ. συγκεκριμένων ζωνών εναλλακτικού τουρισμού), η σύσταση φορέων διαχείρισης και η μέριμνα για την υποστήριξη αυτών (π.χ. φορολογικά τέλη που θα έχουν χαρακτήρα ανατροφοδότησης), ο καθορισμός θεματικών διαδρομών με περιβαλλοντικό και εκπαιδευτικό χαρακτήρα.

Όσον αφορά του προστατευόμενους και εγκαταλελειμμένους οικισμούς προτείνονται τα εξής: οριοθέτηση χρήσεων γης (δόμηση, τουριστικές επιχειρήσεις, τουριστικά καταλύματα) με άξονα την προστασία της ταυτότητας της περιοχής, καθορισμός όρων δόμησης, πρωτοβουλίες για την αναβίωση των οικισμών, προστασία των ιδιαίτερων στοιχείων της αρχιτεκτονικής τους, διάσωση των οικισμών από την εγκατάλειψη μέσω κινήτρων επένδυσης για δημιουργία καταλυμάτων ακόμα και σύνθετων εφόσον αυτά είναι συμβατά με τους περιορισμούς δόμησης και την ισχύουσα νομοθεσία.

Η στρατηγική για αρχαιολογικούς χώρους, μνημεία και ιστορικούς τόπους αφορά τη διασφάλιση της προστασίας τους από την πίεση του σύγχρονου περιβάλλοντος, την σωστή φροντίδα του χώρου, την οργάνωση των υποδομών, την εύκολη πρόσβαση, τον

σχεδιασμό πολυθεματικών πάρκων που θα περικλείουν και τις τρεις παραμέτρους και θα αναδεικνύουν τις μεταξύ τους σχέσεις και με τον υπόλοιπο χώρο.

1.6.2 Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Κρήτης

Οικιστικό δίκτυο και Υποδομές:¹¹ Ως στόχος αναφέρεται η εξάλειψη του φαινομένου ερήμωσης πολλών οικισμών, μέσα από την δημιουργία ενός οικιστικού πλέγματος στο οποίο η ανάπτυξη τόσο των κομβικών σημείων όσο και των δορυφόρων θα είναι αλληλένδετη. Η κατηγοριοποίηση των οικισμών σε επίπεδα αναλόγως των χαρακτηριστικών τους, βοηθά στην αποδοτικότερη οργάνωση των δικτύων αυτών. Στο Δήμο Καντάνου-Σελίνου, η Κάντανος και η Παλαιόχωρα (δευτερεύοντες πόλοι περιφερειακής εμβέλειας) ιεραρχούνται ως οικιστικά κέντρα 6^{ου} επιπέδου. Ο Καμπανός, τέως έδρα Καποδιστριακού Δήμου, ιεραρχείται ως οικιστικό κέντρο 7^{ου} επιπέδου. Το σύμπλεγμα Παλαιόχωρα /Κάντανος - Καμπανός, Καστρί Γαύδου, Έλος, Καστέλι Κισσάμου/Δραπανιάς, υποδεικνύεται ως το δυναμικό «πολύπολο» του Δήμου Καντάνου-Σελίνου, το οποίο δύναται να εξυπηρετεί και μικρότερα οικιστικά δίκτυα. Ολόκληρος ο Δήμος Καντάνου-Σελίνου, ορίζεται ως αναπτυξιακή ενότητα του Καστελίου Κισσάμου (κύριο αστικό κέντρο). Έχουν ελεγχθεί τα πληθυσμιακά μεγέθη και παρατηρούμε ότι ο πληθυσμός της αναπτυξιακής ενότητας το 2011, κινείται στα επίπεδα των 17.000 κατοίκων.

Πίνακας 3 Πληθυσμιακή εξέλιξη της αναπτυξιακής ενότητας Κισσαμού /Καντάνου-Σελίνου 1991-2011

Π.Ε.	Κύριο αστικό κέντρο	Ενότητες(Δήμοι)	Πληθυσμός 1991	Πληθυσμός 2001	Πληθυσμός 2011
Χανίων	Καστέλλι Κισσάμου	Κίσαμος / Κάντανος Σέλινο	18.314	19.154	16.654

Στα πλαίσια της προώθησης ενός ευρύτερου παραγωγικού και πολιτιστικού βεληνεκούς, με στόχο την αύξηση της επιρροής των μικρότερων αστικών κέντρων και την καθοδήγηση των πολιτών προς την βιώσιμη ανάπτυξη,κατατίθεται εκ νέου η πρόταση για να λειτουργήσει στην Παλαιόχωρα (σε αναφορά και με τη Γαύδο), παράρτημα της Παραγωγικής Σχολής Ιεράπετρας, προς εκμάθηση παραγωγής ντόπιων προϊόντων ποιότητας. Όσον αφορά τις κτιριακές υποδομές, με δυνατότητα να στεγάσουν κοινωνικές και

¹¹ επιδιώκεται η πολυκεντρική οργάνωση της Κρήτης, με τη δημιουργία ενός ολοκληρωμένου πολυπολικού οικιστικού / αναπτυξιακού πλέγματος, για την κατά το δυνατό εξασφάλιση της εδαφικής, κοινωνικής και οικονομικής συνοχής στον συνολικό χώρο. απαιτούνται τοπικού χαρακτήρα τροποποιήσεις του θεσμοθετημένου προτύπου διάρθρωσης και ιεράρχησης του οικιστικού δικτύου, ώστε να συγκροτηθεί νέο σύνθετο σχήμα συνεργαζόμενων πλεγμάτων - δικτύων, με τη βοήθεια όλων των οικιστικών κέντρων που είχαν επιλεγεί από το θεσμοθετημένο Πλαίσιο -δηλαδή των περίπου 100 οικισμών-, αλλά και των νέων, που ορίστηκαν έδρες των Καλλικράτειων Δήμων και δεν περιλαμβάνονται στους αμέσως προηγούμενους.

διοικητικές υπηρεσίες, το ΠΠΧΣΑΑ¹² προτείνει τη δημιουργία μίας ακόμα υγειονομικής μονάδας στην Παλαιόχωρα καθώς και την ίδρυση νομικού φορέα. Η Κάντανος, η Παλαιόχωρα και η Σούγια περιλαμβάνονται στις περιοχές που προβλέπεται η δημιουργία εγκαταστάσεων επεξεργασίας υγρών αποβλήτων.

Φυσικό και Πολιτιστικό Περιβάλλον: Το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον αντιμετωπίζονται ως ένα άρρηκτα συνδεδεμένο δίπολο¹³. Εμφανίζεται ο όρος «ζώνες υψηλής προστασίας» που αφορά τις οριστικά πλέον οριοθετημένες και εκτεταμένες περιοχές του δικτύου «Φύση 2000» της Κρήτης και τις περιοχές με φέρουσα ικανότητα «πολιτιστικού κεφαλαίου». Οι περιοχές αυτές ενοποιούνται και προκύπτουν μεγάλες χωρικές ενότητες με «φέρουσα ικανότητα φυσικού και πολιτιστικού κεφαλαίου». Ο Δήμος Καντάνου - Σελίνου, λόγω της γεωγραφικής ιδιαιτερότητας του, συγκαταλέγεται σε δύο εκτεταμένες ζώνες: I) ζώνη από το Ακρωτήριο προς τα Χανιά και την παραλία έως τη Γραμβούσα και προς τον νότο έως την Παλαιόχωρα, ενσωματώνοντας και τα Λευκά Όρη II) ζώνη στα νοτιοδυτικά, από την Ελαφόνησο έως και την ευρύτερη περιοχή του Έλους. Στις ζώνες αυτές περικλείονται τα σημαντικά στοιχεία φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς και τοπίου, όπως αυτά αναλύονται στις ενότητες 2.8 και 2.9.

Η επιφάνεια από τις Δυτικές ακτές, έως το Ακρωτήριο Κριός στην Παλαιόχωρα, ταυτοποιήθηκε ως «τοπίο ιδιαίτερης σημασίας»¹⁴. Η λειτουργία της ενότητας αυτής, θα υποστηρίζεται από τις δραστηριότητες που επιδιώκεται να αναπτυχθούν κατά μήκος του ευρωπαϊκού περιπατητικού μονοπατιού E4. Το E4 νοείται ως ενοποιητικό στοιχείο των περιοχών με φέρουσα ικανότητα φυσικού και πολιτιστικού κεφαλαίου· και οι δραστηριότητες κατά μήκος του, μπορούν να συνδυαστούν με αυτές που θα αναπτυχθούν στις ζώνες ήπιων μορφών τουρισμού και πολυδραστηριοτήτων στους ορεινούς και ημιορεινούς όγκους.

Στην ίδια κατεύθυνση της ανάδειξης του δίπολου φύση – πολιτισμός, προβλέπεται η έγκριση των τριών Ειδικών Περιβαλλοντικών Μελετών (ΕΠΜ)¹⁵ που έχουν εκπονηθεί, η ανάδειξη και προστασία νέων παραδοσιακών και αξιόλογων οικισμών, η λήψη ειδικών

¹² Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης

¹³ «Προτεραιότητα για την προστασία, διατήρηση και ανάδειξη της ενιαίας φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, κατά την παρούσα Αναθεώρηση του Περιφερειακού Πλαισίου Κρήτης, αποτελεί η συγκρότηση και η εφαρμογή προγράμματος στοχευμένων χωρικών δράσεων από τους εν λειτουργία θεσμούς, περιφερειακούς και δημοτικούς, από τις οποίες αναδεικνύεται η άρρηκτη σχέση της φυσικής και πολιτισμικής προσωπικότητας του καθέκαστα χώρου, καθώς και το διαχρονικό ιστορικό βάθος του. Όλες οι δράσεις οφείλουν να έχουν συνθετικό χαρακτήρα και να συνδέονται με προσπάθειες παραγωγικής ανασυγκρότησης των ορεινών όγκων και των πολυπληθών παραδοσιακών οικισμών, οι περισσότεροι εκ των οποίων δεν είναι καν χαρακτηρισμένοι.»

¹⁴ Σε εφαρμογή των απαιτήσεων της Σύμβασης για το Τοπίο, εντός των περιοχών με «φέρουσα ικανότητα φυσικού και πολιτιστικού κεφαλαίου». 9 συνολικά χωρικές ενότητες έχουν αναγνωριστεί σε επίπεδο Κρήτης.

¹⁵ 1. Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη για τον Εθνικό Δρυμό Σαμαριάς - Φαράγγι Τρυπητής - Ψιλάφι - Κουστογέρακο GR4340014 (SPA) και Λευκά Όρη και Παράκτια Ζώνη Λευκών Ορέων GR4340008 (SCI) 2. Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη για την περιοχή Αγίου Δικαίου / Έλος - Τοπόλια - Σάσαλος - Αγ. Δίκαιος GR4340004 (SCI) και τμήμα της περιοχής Μετερίζια - Άγιος Δίκαιος - Τσουνάρα - Βιτσιλία - Λευκών Ορέων GR4340016 (SPA) 3. Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη

μέτρων για την μη συνέχιση της αποψίλωσης των δασών και η άσκηση πολιτικών για τη φυσική επέκταση και ανανέωσή τους, όπως η άμεση θεσμική προστασία της «φυσικής» κληρονομιάς και των τοπίων και η ανάληψη δράσεων αναβάθμισης και αποτελεσματικών μέτρων προστασίας (διάβρωση εδαφών, αποψίλωση δασών, φαινόμενα ερημοποίησης, υφαλμύρωσης, κλπ), τα οποία παραμένουν ανεφάρμοστα. Προκειμένου να υλοποιηθούν όλα αυτά, χρειάζεται ο συντονισμός όλων των αρμόδιων υπηρεσιών, η ανάθεση μελετών σε καταρτισμένο επιστημονικό προσωπικό, η προώθηση των μελετών και των λοιπών σχεδίων διαχείρισης με αμεσότητα και αποτελεσματικότητα.

Η παράκτια ζώνη Παλαιόχωρας και Κουντούρας καταγράφηκε μεταξύ των μεγάλων τοπίων με μεταβολές προς το χειρόν. Η καταγραφή έγινε προκειμένου να ανασταλεί και όσο το δυνατόν να διορθωθεί η αλλοίωση του φυσικού και πολιτιστικού τοπίου σε αυτές τις περιοχές. Στην κατεύθυνση αυτή δίδεται η οδηγία για εξειδίκευση των μέτρων από τα υποκείμενα επίπεδα σχεδιασμού, τα ΓΠΣ και τα ΣΧΟΟΑΠ.

Παράκτιος χώρος: Από Αγία Κυριακή έως και Ανύδρους, ανατολικά της Παλαιόχωρας ορίζεται παράκτια ζώνη ελέγχου οικιστικής / τουριστικής ανάπτυξης και ποιοτικής / περιβαλλοντικής αναβάθμισης. Στη ζώνη αυτή προωθείται η ήπια και ποιοτική ανάπτυξη ως προς τον βαθμό χωρικής συγκέντρωσης, εν αντιθέσει του μαζικού τουριστικού μοντέλου του βόρειου άξονα. Για τον λόγο αυτό επιδιώκεται η οριοθέτηση των ζωνών ανάπτυξης της παραθεριστικής κατοικίας και ο εξειδικευμένος φυσικός σχεδιασμός, όροι και περιορισμοί στη δόμηση και έλεγχος της καταλληλότητας και συμβατότητας των χρήσεων. Σύμφωνα με τις διατάξεις του Ειδικού Πλαισίου για τον τουρισμό, προωθούνται κατά προτεραιότητα, μεταξύ άλλων, ολοκληρωμένες τουριστικές παρεμβάσεις (οργανωμένοι υποδοχείς, σύνθετα καταλύματα), παροχή κινήτρων για εκσυγχρονισμό υφιστάμενων τουριστικών μονάδων, περιορισμός της κατασκευής νέων καταλυμάτων σε κατηγορίες 3, 4 και 5 αστέρων. Προτείνεται η ειδική διαδρομή του περιπατητικού μονοπατιού Ε4, με θέμα «επισκέψιμοι οικισμοί σε ενιαία πορεία από τη θάλασσα, με τους οικισμούς της νότιας ακτής των Λευκών Ορέων Παλαιόχωρα, Σούγια, Αγία Ρουμέλη, Χώρα Σφακίων» και νοητή επέκταση έως τη Γαύδο.

Ορεινός χώρος: Η αναβίωση των ορεινών περιοχών, προϋποθέτει την ανανέωση του πληθυσμού τους. Απαραίτητη είναι η λήψη μέτρων (φορολογικά-κοινωνικά-εργασιακά κίνητρα) που θα διευκολύνουν την παραμονή των ντόπιων ή την μετοίκηση άλλων. Η ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού θεωρείται ιδανική για να συμβιβάσει τις ανάγκες για επαγγελματική αποκατάσταση και αυτές για διάσωση του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος. Η μοναδική γεομορφολογία των ορεινών περιοχών που φιλοξενεί πληθώρα ειδών χλωρίδας και πανίδας χρήζει θεσμικής προστασίας και δράσεων διατήρησης και επέκτασης. Οι ορεινές και ημιορεινές περιοχές στις δυτικές παρυφές των Λευκών Ορέων, από Σούγια - Οροπέδιο Ομαλού έως και Μεσκλά, ορίζονται ως ζώνες οργάνωσης πολυδραστηριοτήτων / ήπιας και οργανωμένης τουριστικής ανάπτυξης και ανάδειξης πολιτιστικών και φυσικών πόρων. Εντός αυτών

για την περιοχή Νήσος Ελαφώνησος και Παράκτια Θαλάσσια Ζώνη GR4340002 (SCI) και Παραλία από Χρυσосκαλίτισσα μέχρι Ακρωτήριο Κριός GR4340015 (SPA).

εντάσσονται οι «*περιοχές με περιθώρια ανάπτυξης ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού*». Στην ζώνη αυτή προωθείται η ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού προκειμένου να επιτευχθεί η κατάργηση της εποχικότητας και η εκτόνωση του τουριστικού φορτίου. Η Παλαιόχωρα αναφέρεται μεταξύ των εν δυνάμει οικιστικών πόλων πολυδραστηριοτήτων, που μπορούν να αναπτυχθούν έχοντας ως άξονα το Ε4.

Μεταφορές: Θεωρούνται απαραίτητες για την υλοποίηση του πολυκεντρικού σχεδιασμού, εξυπηρετώντας την ασφαλή, έγκαιρη και ελεγχόμενη μετακίνηση. Οι οδικές συνδέσεις προτείνεται να απέχουν από την παράκτια ζώνη και να συνδέονται με αυτή εγκαρσίως.

Όσον αφορά τις συνδέσεις του Δήμου Καντάνου-Σελίνου αναφέρονται ως εξής :

I. Σύνδεση Ταυρωνίτης - Βουκολιές - Κάντανος – Παλαιόχωρα: πρωτεύον δίκτυο ενδοπεριφερειακής σημασίας (ή πρωτεύον βασικό περιφερειακό οδικό δίκτυο)

II. Σύνδεση Βλάτος - Στροβλές - Κάντανος, και Σύνδεση Κάντανος - Τεμένια - Ροδοβάνι – Καμπανός /Σούγια: δευτερεύον δίκτυο ενδοπεριφερειακής σημασίας (ή βασικό περιφερειακό οδικό δίκτυο).

Τα υφιστάμενα λιμάνια σε Παλαιόχωρα και Σούγια θεωρούνται τοπικής ενδοπεριφερειακής εμβέλειας που συμπληρώνουν τη θαλάσσια λειτουργία της περιφέρειας Κρήτης.

Εκτιμάται ότι έως το 2031 η απασχόληση στον πρωτογενή τομέα και στον τομέα μεταποίησης τροφίμων/ποτών θα φτάσει στο 40% της συνολικής απασχόλησης της Κρήτης. Ο συνδυασμός κλίματος και εδάφους θεωρείται ότι μπορεί να παράγει προϊόντα υψηλής ποιότητας. Ως εκ τούτου, η γεωργική γη συνολικά χαρακτηρίζεται ως «πρώτης προτεραιότητας» χρήση, ενώ οι εκτάσεις με ειδικού τύπου μεθόδους καλλιέργειας χαρακτηρίζονται ως «υψηλής παραγωγικότητας». Υπό προστασία προτείνεται να τεθούν οι εκτάσεις με αρδευτικά δίκτυα και με θερμοκήπια, οι αρδευόμενες εκτάσεις αλλά και οι μη αρδευόμενες (αμπελώνες, ελαιώνες), οι εκτάσεις με σύνθετα συστήματα καλλιέργειας, οι εκτάσεις με οπωροφόρα δέντρα, καθώς και οι φυτείες με σαρκώδεις καρπούς.

Η οριοθέτηση και θεσμική κατοχύρωση, ευρέων αλλά και επιμέρους ζωνών «γεωργικής γης πρώτης προτεραιότητας» τίθεται ως επιτακτικό μέτρο του Πλαισίου. Υποδεικνύεται η στροφή της παραγωγής προς γεωργοπεριβαλλοντικά /βιολογικά προϊόντα υψηλής ποιότητας και η απομάκρυνση από τις μέχρι τώρα μεθόδους αλόγιστης χρήσης βοηθητικών μέσων καλλιέργειας (λιπάσματα, φυτοφάρμακα, κτλ) που συντελούν στην αλλοίωση του φυσικού περιβάλλοντος. Στην ίδια κατεύθυνση, ζητείται από τις αρμόδιες αρχές η θεσμοθέτηση ζωνών ελεγχόμενης βόσκησης και εναλλασσύμενης βόσκησης.¹⁶

¹⁶ ... με κατευθυντήριο άξονα την παραγωγή ποιοτικού προϊόντος και τελικό στόχο τη στήριξη του εισοδήματος του αγρότη. Παράλληλα, αντιμετωπίζονται αποτελεσματικά, με τη χρήση πρόσφορων μεθόδων εξυγίανσης των εδαφών, οι επιπτώσεις από τις δυναμικές καλλιέργειες υπό κάλυψη, που βρίσκονται χωρικά σε σχετικά εντοπισμένες ενότητες –περιοχές Παλαιόχωρας και Κουντούρας–, όπου η μόλυνση του εδάφους και η ρύπανση στους αποδέκτες έχει ακόμη σοβαρότατες επιπτώσεις στην υγεία του πληθυσμού και στους αποδέκτες. Επιδιώκεται η ανάπτυξη των δραστηριοτήτων της παραδοσιακής αλιείας (μέσω και της ένταξής της στο εμπλουτισμένο τουριστικό προϊόν), όσο και των υδατοκαλλιεργιών με περιβαλλοντικά συμβατές μεθόδους (μέσω της παραγωγής ποιοτικών προϊόντων για τις ανάγκες της δραστηριότητας εστίασης), με διασφάλιση χωρικής συμβατότητας με τις άλλες χρήσεις, διότιμπορούν να αποτελέσουν χρήσιμους κρίκους στην αλυσίδα αύξησης της τοπικής προστιθέμενης αξίας.

Περιοχές Οργανωμένης Ανάπτυξης Παραγωγικών Δραστηριοτήτων (ΠΟΑΠΔ): Περιοχή με μειονεκτικά χαρακτηριστικά, λόγω δυσμενούς προσπελασιμότητας, αλλά μεγάλου ενδιαφέροντος, λόγω των στοιχείων φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος που ενσωματώνει θεωρούνται οι περιοχές κατά μήκος του σημερινού ευρωπαϊκού μονοπατιού E4. Σε αυτήν την περίπτωση, προσδιορίζονται ως ΠΟΑΔΠ και συγχρόνως ως ΠΕΧΠ (Περιοχές Ειδικών Χωρικών Παρεμβάσεων), δίνοντας έμφαση ως ΠΟΑΠΔ, στην τόνωση των πολυδραστηριοτήτων και της ήπιας τουριστικής ανάπτυξης και ως ΠΕΠΧ, στην απαίτηση να καταστρωθεί ολοκληρωμένο πρόγραμμα ενεργειών και έργων, κατά φάσεις και φορείς χρηματοδότησης, για την ανάδειξη των τοπίων, την προστασία και την αποκατάσταση των στοιχείων φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος και την εν γένει διαχείρισή της. Το πρόγραμμα μπορεί να οργανωθεί σε γεωγραφικές ενότητες, με αναφορά σε υπαρκτούς και σήμερα πόλους δραστηριοτήτων σε ορεινά δυναμικά οικιστικά κέντρα.

2 Υφιστάμενη κατάσταση

2.1 Ιστορική αναδρομή

Ο δήμος Καντάνου Σελίνου, σαν ενιαίο σύνολο κατέχει μόλις έξι χρόνια ιστορικής διαδρομής, προέκυψε όμως από την συνένωση τριών ιστορικών δήμων των Ανατολικού Σελίνου, Καντάνου και Πελεκάνου.

Αρχαιότητα: Ενδείξεις ζωής από τους μινωικούς χρόνους, αποτελούν ανασκαφικά ευρήματα στην περιοχή Κριός. Στους δωρικούς χρόνους η περιοχή ακούγεται με το όνομα Ορνά ή Αρνά δηλαδή Ορεινά. Κατά τους κλασσικούς χρόνους άκμασαν οι αρχαίες πόλεις της Λισού, της Ελύρου, της Τάρας και της Υρτακίνας και στα ρωμαϊκά χρόνια οι αρχαίες πόλεις της Καντάνου, της Σύιας, της Ποικιλασού, και της Καλαμύδης. Ο Καλλίμαχος ταυτίζει το νησί της Κίρκης με τη νησίδα Σχιστό έναντι της Παλαιόχωρας. Βάση της επιγραφής Stela de Cereali¹⁷, κατά την σιτοδεία του 330-326π.Χ., η Υρτακίνα και η Έλυρος, μαζί με την Κυδωνία ήταν οι μοναδικές πόλεις της δυτικής Κρήτης με δικαίωμα εφοδιασμού σιτηρών από την Αφρική. Η Κάντανος, «Πόλη Νίκης», είναι μία από τις εκατό πόλεις του Ομήρου. Κατά τους Ελληνιστικούς χρόνους, η Υρτακίνα, η Έλυρος, η Τάρα και η Λισός, συνασπίστηκαν για λόγους ασφαλείας, στο « Κοινό των Ορέων», όντας ισότιμες και με κοινό νόμισμα. Η αρχαία Καλαμύδη βρίσκονταν βόρεια της σημερινής Παλαιόχωρας και πιθανά ήταν το επίνειο της αρχαίας Καντάνου.

Παλαιόχωρα: Το 365μ.Χ., προκλήθηκε ο ισχυρότερος σεισμός της μεσογείου (~8,7ρίχτερ), ο οποίος μεταξύ άλλων οδήγησε την ανύψωση της δυτικής Κρήτης και δημιούργησε την χερσόνησο στην οποία βρίσκεται σήμερα η πόλη της Παλαιόχωρας¹⁸. Το 1278, οι ενετοί επέλεξαν την Παλαιόχωρα για να χτίσουν μία από τις συνολικά τέσσερις καστροπολιτείες των Χανίων, το ονομαζόμενο Castel Selino. Έτσι η ευρύτερη περιοχή που από την αρχαιότητα ακούγονταν ως Ορεινά, μετονομάστηκε σε Σέλινο, ονομασία που διατηρήθηκε έως σήμερα. Το 1539, το κάστρο πολιορκήθηκε από τον κουρσάρο Μπαρμπαρόσα και το 1653 καταλήφθηκε από του Οθωμανούς, οι οποίοι το εγκατέλειψαν σύντομα λόγω συνεχών συγκρούσεων. Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα στην περιοχή είχαν απομείνει μόνο μιτάτα, «μαγατζέδες» και στάβλοι. Στο τέλος του ίδιου αιώνα η περιοχή ξαναζωντανεύει, μέσω της γένεσης του λιμανιού της Παλαιόχωρας και τη δημιουργία εμπορικών δρόμων προς τον Πειραιά. Παρά την αναβίωση του οικισμού, οι συνεχείς πόλεμοι οδήγησαν στην σφαγή των χριστιανών της Παλαιόχωρας το 1897 και στην γερμανική εισβολή του 1941 με την φυλάκιση στο σχολείο της Παλαιόχωρας όλων των υπόπτων της περιοχής του Σελίνου και την εκτέλεση των 29. Στα σύγχρονα χρόνια η Παλαιόχωρα εδραιώθηκε ως τουριστικό κέντρο.

¹⁷ σώζεται στη Κυρήνη της Αφρικής

¹⁸ εξού και η ονομασία Νύφη του Λυβικού Πελάγους που φέρει σήμερα η πόλη

Κάντανος: Η ιστορική έδρα του Δήμου Καντάνου Σελίνου στην οποία σώζεται οργανωμένος ελαιώνας 600 ετών. Η επιλογή της ως επισκοπική έδρα κατά τους πρωτοχριστιανικούς χρόνους και για χίλια χρόνια, υπήρξε καθοριστική για την συνέχεια της προηγούμενης ακμής της. Έδωσε ώθηση στην κατασκευή πληθώρας ναών και στην άνθιση των βυζαντινών τοιχογραφιών. Η εικόνα της Αγίας Άννας που θηλάζει την Παναγία στον οικισμό Ανισαράκι, θεωρείται η σπουδαιότερα σωζόμενη αγιογραφία καθώς υπάρχει μόνο μία όμοια παγκοσμίως. Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας υπήρξε έδρα Τούρκου διοικητή αλλά και εφιαλτήριο των επαναστάσεων του 1866 και 1897 που οδήγησαν σε οριστική φυγή των Τούρκων από την περιοχή του Σελίνου.¹⁹ Το 1941 η Κάντανος συγκεντρώνει κατοίκους από όλη την επαρχία Σελίνου και πρωτοστατεί ξανά αυτή τη φορά έναντι στην επέλαση των ναζί σε δύο ιστορικές μάχες, Φλώρια 23/5/1941 και Φαράγγι Καντάνου 24-25/5/1941. Στις 3 Ιουνίου 1941, οι ναζί προκειμένου να εκδικηθούν το θάνατο 25 γερμανών έκαψαν ολοσχερώς την Κάντανο, εκτέλεσαν τους 180 κατοίκους που είχαν απομείνει και απαγόρευσαν την επίσκεψη και ανοικοδόμηση του χωριού, κατασκευάζοντας τρεις επιγραφές για να εξηγήσουν τις πράξεις τους, οι οποίες έως σήμερα είναι από τα λίγα ιστορικά μνημεία της Ευρώπης που δηλώνουν την αγριότητα των ναζί. Το 1989 η κοινότητα Καντάνου αναγνωρίστηκε ως Δήμος λόγω της ιστορικής της αξίας.

2.2 Συνοπτική παρουσίαση περιοχής

Η περιοχή, όπου εστιάζεται η έρευνα, βρίσκεται στο νοτιοδυτικό άκρο της Ελλάδας στην Περιφέρεια Κρήτης, στο Νομό Χανίων και είναι ο Δήμος Καντάνου – Σελίνου. Έχει έδρα την Παλαιόχωρα και ιστορική έδρα την Κάντανο. Ο σημερινός Δήμος, συστάθηκε με το πρόγραμμα «Καλλικράτης» το 2011, από τη συνένωση των προϋπαρχόντων "Καποδιστριακών" Δήμων Ανατολικού Σελίνου, Καντάνου και Πελεκάνου. Η οικονομία του Δήμου στηρίζεται στη γεωργία, την κτηνοτροφία και τον τουρισμό.

Ένα από τα κυριότερα χαρακτηριστικά του Δήμου αποτελεί το ιδιαίτερο γεωμορφολογικό ανάγλυφο, που περιλαμβάνει, εκτός από πεδινά, ημιορεινά και ορεινά τμήματα, τρεις συμπαγείς ορεινές μάζες την οροσειρά Αγίου Δίκαιου, την οροσειρά Αποπηγαδίου και την οροσειρά των Λευκών Ορέων.

Συνορεύει βορειοδυτικά με τον Δήμο Κισσάμου, βόρεια με τον Δήμο Πλατανιά και ανατολικά με τον Δήμο Σφακίων. Νότια βρέχεται από το Λιβυκό πέλαγος και δυτικά από τη Μεσόγειο θάλασσα.

Η έκταση του Δήμου Καντάνου - Σελίνου είναι 438 km², ο πληθυσμός του ανέρχεται, σύμφωνα με την απογραφή του 2011, σε 5.431 κατοίκους και η πυκνότητα του σε 14,41 κατοίκους/km², στοιχεία που τον κατατάσσουν σε έναν από τους 33 ορεινούς και μειονεκτικούς Δήμους της Χώρας²⁰. Ως εκ τούτου, είναι μία τις λιγότερο ευνοημένες περιοχές, με τον πληθυσμό της να μειώνεται, εξαιτίας του φαινομένου της αστυφιλίας και της εγκατάλειψης της υπαίθρου, με άμεσο επακόλουθο την φυσική, πολιτιστική και κοινωνικο-οικονομική περιθωριοποίηση του Δήμου. (χάρτης 1/ Ο Δήμος Καντάνου Σελίνου στο σύνολο της Κρήτης)

¹⁹ Οι Τούρκοι κατέφυγαν στο Castel Selino από όπου κατάφεραν να φύγουν με την προστασία των ξένων δυνάμεων

²⁰ www.kallikratis.org/dimoi-dimoi-pou-charaktirizontai-os-oreinoi/

Εικόνα 2 Ο Δήμος Καντάνου Σελίνου στο σύνολο της Κρήτης

2.3 Μορφολογικά Χαρακτηριστικά

2.3.1 Χρήσεις Γης

Η έκταση του Δήμου Καντάνου - Σελίνου είναι 438 km², εκ των οποίων τα 88,4 km² είναι καλλιεργήσιμες εκτάσεις, 28,4 km² βοσκότοποι, 36,6 km² δάση, 1,2 km² περιοχές καλυπτόμενες από υγρό στοιχείο, 12,2 km² οικιστικό και οδικό δίκτυο και 15,6 km² άλλες εκτάσεις (βραχώδεις κτλπ).

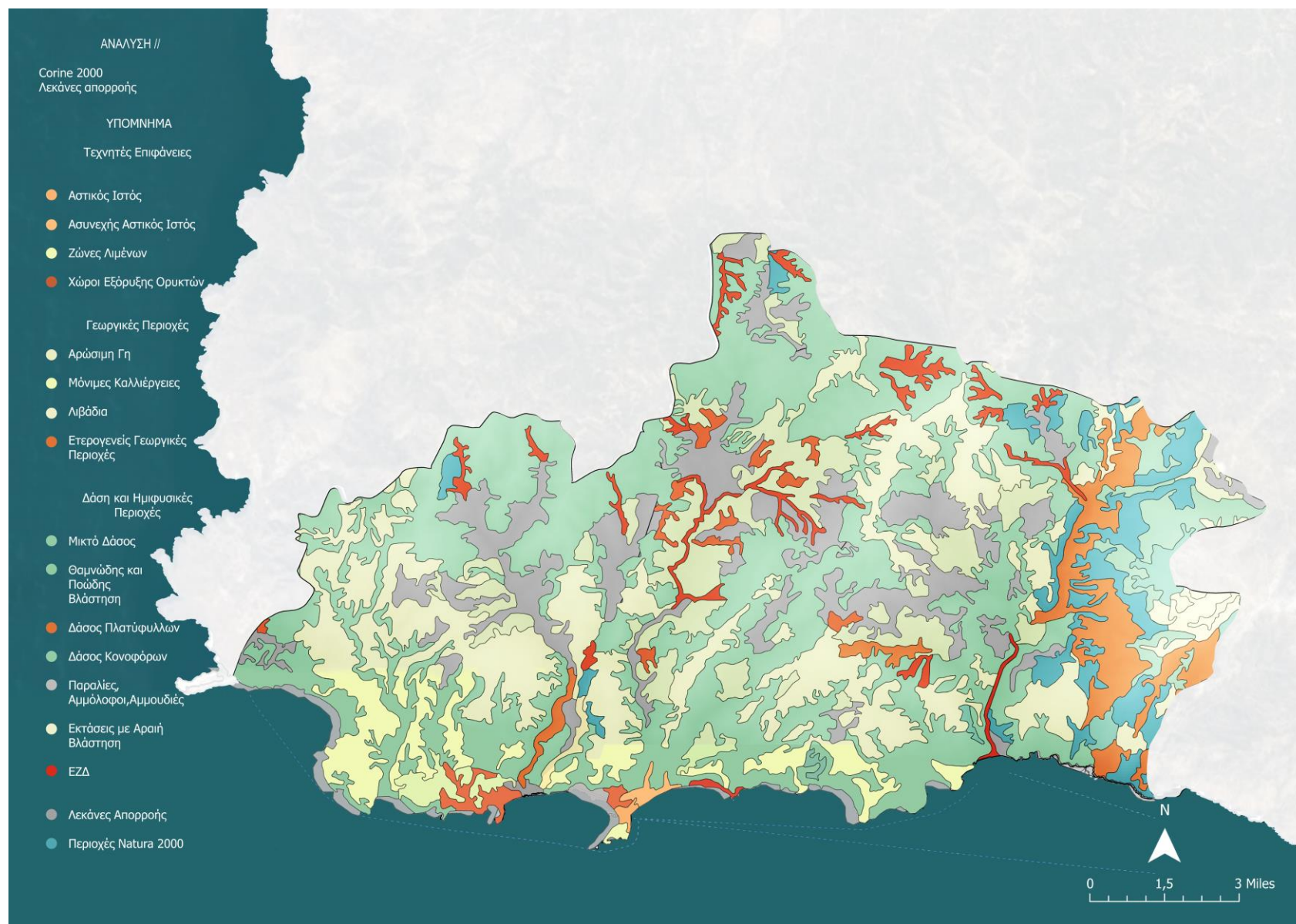
Ως εκ τούτου, οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις, ελαιώνες και μικτές καλλιέργειες με φυσική βλάστηση, καλύπτουν το κύριο μέρος της συνολικής επιφάνειας. Βρίσκονται κυρίως στα κεντρικά και νότια του Δήμου σε άμεση σχέση με τους οικισμούς και σε εγγύτητα με το οδικό δίκτυο. Στα Ανατολικά και ΝΔ του Δήμου, λόγω της υψομετρικής εναλλαγής – αύξηση υψομέτρου – συναντώνται κυρίως θαμνώδεις εκτάσεις, χορτολίβαδα και σκληρόφυλλη βλάστηση. Η Ανατολική πλευρά του Δήμου καλύπτεται από κωνοφόρα δάση. (χάρτης 1/ χρήσεις γης)

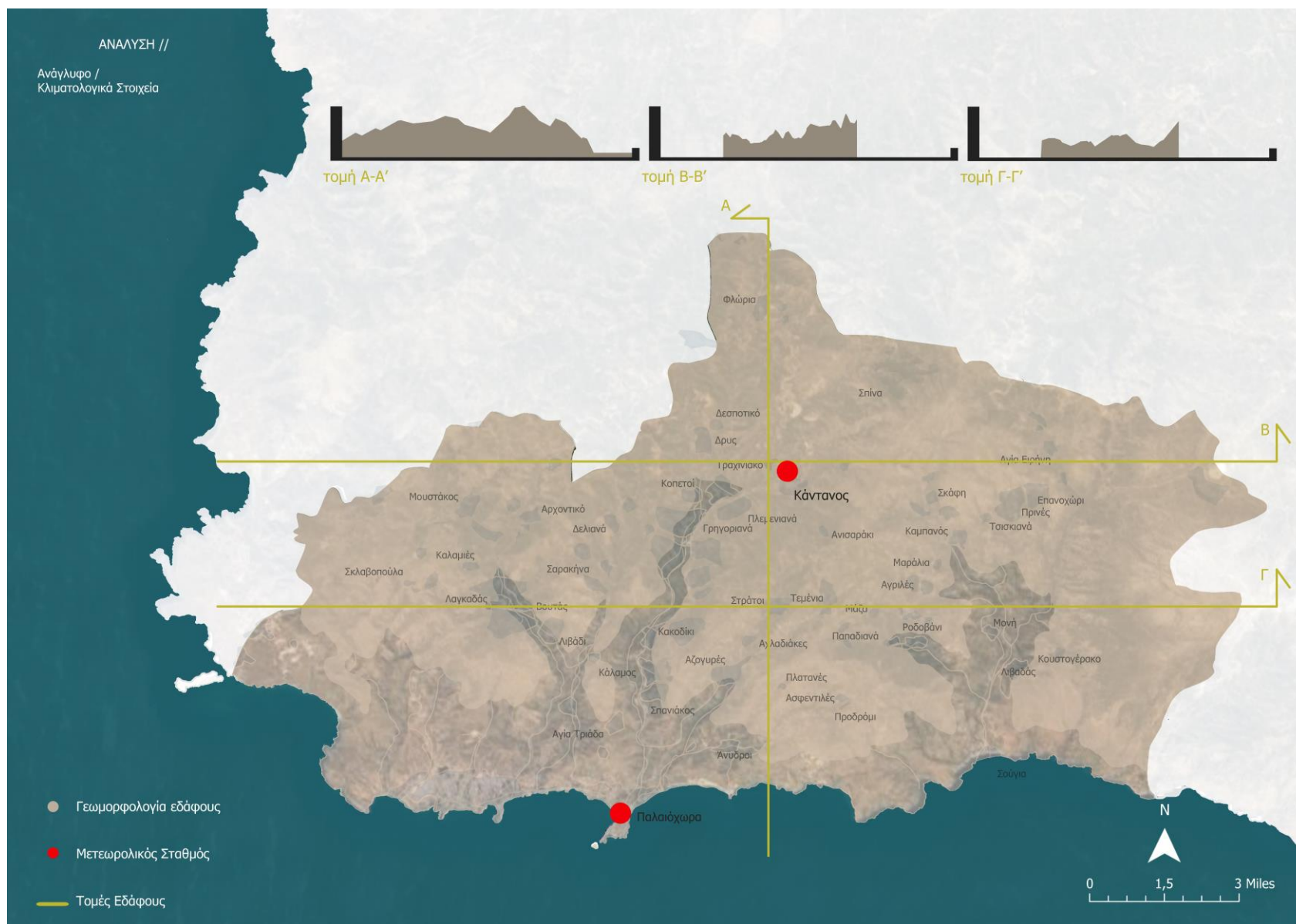
2.3.2 Ανάγλυφο περιοχής

Η γεωγραφική περιοχή του Σελίνου αρχίζει από τα ΒΔ με την ορεινή μάζα του Αγίου Δίκαιου (υψόμετρο 1.182μ.) συνεχίζει με κατεύθυνση προς ΒΑ στην οροσειρά του Αποπηγαδίου (υψόμετρο 1.331 μ.) και καταλήγει Ανατολικά με τον εκτεταμένο όγκο των Λευκών Ορέων (Ψηλάφι 1.983μ., Τρουλί 1.548μ., Καημένη Κεφαλή 1.407μ., Βόθωνας 1.298μ.). Ρήγματα, διαβρώσεις και κατακόρυφες μετακινήσεις του εδάφους δημιούργησαν τάφρους, κοιλάδες και φαράγγια που έχουν ως αποτέλεσμα τη σύνθεση ενός ποικιλόμορφου τοπίου.

Η ορεογραφική διαμόρφωση του εδάφους (ανάγλυφο) χαρακτηρίζεται από μετρίως ομαλή μέχρι και ισχυρά έντονη, με αποτέλεσμα να προσδίδει στην όλη περιοχή ορεινό – ημιορεινό χαρακτήρα.

Μεγάλα υδάτινα ρεύματα δεν υπάρχουν στην περιοχή μελέτης, υπάρχουν όμως πολλές πηγές, συνδεδεμένες με την τεράστια λεκάνη απορροής των Λευκών Ορέων. Τα κυριότερα ποτάμια του Δήμου είναι ο Κακοδικιανός (ή Βλιθιά ή Στρατού), ο Πελεκανιώτης, ο Σουγιανός και ο Καμαριανός Ποταμός. (χάρτης 2/ ανάγλυφο - κλιματολογικά στοιχεία)

2.4 Κλιματολογικά στοιχεία

Το κλίμα στον Δήμο Καντάνου - Σελίνου είναι ήπιο Μεσογειακό με τις μετεωρολογικές παραμέτρους, οι τιμές των οποίων καταγράφονται από τους σταθμούς στην περιοχή Παλαιόχωρας και Καντάνου (πίνακας 4), να παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές ανά περιοχή. Την περίοδο Οκτώβριος 2006 - Μάιος 2016, η Παλαιόχωρα σημείωσε μέση ετήσια θερμοκρασία 20.7°C και αποτέλεσε τη θερμότερη περιοχή στην Ελλάδα, για το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα²¹. (χάρτης 3/ ανάγλυφο - κλιματολογικά στοιχεία)

Πίνακας 4 Ετήσια κλιματολογικά στοιχεία μετεωρολογικών σταθμών Δήμου Καντάνου Σελίνου (2016)

	Μετεωρολογικός Σταθμός Παλαιόχωρας	Μετεωρολογικός Σταθμός Καντάνου
Μέση ετήσια θερμοκρασία	18,0°	19,0°
Μέση μέγιστη θερμοκρασία	21,2° (max 27,6)	23,6° (max 29,5)
Μέση ελάχιστη θερμοκρασία	15,2° (min 9,8)	14,4 °(min 3,5)
Άνεμοι	13,8 km/h NNE	6,6 km/h NNE
Κατακρημνίσεις	170,5mm	438,8mm

²¹ <http://penteli.meteo.gr/stations/kandanos/NOAAPRYR.TXT>
<http://palaiochora.com/weather/NOAAPRYR.TXT>

2.5 Τομείς παραγωγής

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ (απογραφή 2001), ο πρωτογενής τομέας αντιστοιχεί στο 55% της παραγωγής, ο δευτερογενής στο 7% και ο τριτογενής στο 38%.

2.5.1 Πρωτογενής τομέας

Ο πρωτογενής τομέας κυριαρχεί στην οικονομία του Δήμου Καντάνου-Σελίνου. Η ελιά και τα θερμοκήπια είναι οι πιο συχνές καλλιέργειες. Ειδικά οι θερμοκηπιακές καλλιέργειες καταλαμβάνουν το μεγαλύτερο μέρος της παραθαλάσσιας έκτασης της Κουντούρας. Βάση στοιχείων του Αγροτικού Συνεταιρισμού Παραγωγών Κηπευτικών Κουντούρας από τα 1600 στρέμματα της ευρύτερης περιοχής, τα 400 στρέμματα αντιστοιχούν σε καλλιέργειες κηπευτικών υπό κάλυψη (θερμοκήπια). Εξ αυτών, περίπου 66% αφορά τομάτες, 16% αγγούρια, 15% πιπεριές, και μελιτζάνες σε ποσοστό 3%.

Όσον αφορά την κτηνοτροφία, γίνεται κυρίως εκτροφή αιγοπροβάτων σε μη οργανωμένες ορεινές περιοχές (ελεύθερη βόσκηση).

2.5.2 Δευτερογενής τομέας

Στον δευτερογενή τομέα παραγωγής περιλαμβάνονται τα ελαιοτριβεία, οι αγροτικοί συνεταιρισμοί, η βιομηχανία αναψυκτικών Τεμένια και μικρές μονάδες μεταποίησης πρώτων υλών (οινοποιεία-τυροκομεία) οικογενειακού κυρίως χαρακτήρα, καθώς και οι σταθμοί ηλεκτροδότησης.

2.5.3 Τριτογενής τομέας

Υγεία: Ο Δήμος Καντάνου σελίνου αριθμεί ένα Κέντρο Υγείας στον οικισμό της Καντάνου και πέντε Περιφερειακά Ιατρεία στους οικισμούς: Παλαιόχωρα, Κουντούρα, Βουτάς, Καμπανός, Ροδοβάνι. Λειτουργεί επίσης και μία ιδιωτική υγειονομική μονάδα, ως πολυδύναμο ιατρείο στον οικισμό της Παλαιόχωρας.

Αθλητισμός: Λειτουργούν δύο δημοτικά γήπεδα ποδοσφαίρου, σε Παλαιόχωρα και Κάντανο.

Εκπαίδευση: Η περιοχή του Σελίνου, στην αρχή του περασμένου αιώνα αριθμούσε 42 δημοτικά σχολεία. Από την δεκαετία του 1960 ακολουθώντας την προοδευτική ερήμωσή της, ο αριθμός άρχισε να μειώνεται δραματικά ώστε σήμερα να λειτουργούν 10 πρωτοβάθμιες και δευτεροβάθμιες σχολικές μονάδες στο Σέλινο.²² (πίνακας 5)

²²www.didechan.gr

Πίνακας 5 Πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση στο Δήμο Καντάνου Σελίνου

	Νηπιαγωγείο	Δημοτικό	Γυμνάσιο - Λύκειο
Παλαιόχωρα	2 διθέσια	οκταθέσιο	Γυμνάσιο – Γενικό Λύκειο
Κάντανος	διθέσιο	εξαθέσιο	Γυμνάσιο – Επαγγελματικό Λύκειο
Κουντούρα	διθέσιο	επταθέσιο	
Ροδοβάνι	διθέσιο	τριθέσιο	

Τουρισμός: Ο τουρισμός αποτελεί τη δεύτερη σημαντικότερη πτυχή της οικονομίας του Δήμου Καντάνου-Σελίνου, με τα χαρακτηριστικά κυρίως του μαζικού θερινού/παραλιακού προτύπου. Στην περιοχή Παλαιόχωρας-Κουντούρας λειτουργούν 850 δωμάτια-διαμερίσματα (κατηγορία κλειδιών) που διαθέτουν 1850 κλίνες και 15 κύρια τουριστικά καταλύματα-ξενοδοχεία (κατηγορία αστέρων) που διαθέτουν 598 κλίνες. Στην περιοχή της Σούγιας λειτουργούν 345 δωμάτια-διαμερίσματα (κατηγορία κλειδιών) που διαθέτουν 694 κλίνες και 2 κύρια τουριστικά καταλύματα-ξενοδοχεία (κατηγορία αστέρων) που διαθέτουν 64 κλίνες²³. Στην Κάντανο και στο Επανοχώρι λειτουργούν δύο τουριστικές μονάδες δυναμικότητας 16 κλινών και 15 κλινών αντίστοιχα. Στη Μονή λειτουργεί μικρή τουριστική μονάδα, πέντε πολυτελών διαμερισμάτων.

Σύμφωνα με την έρευνα για τον τουρισμό (2015) που διεξήγαγε το Μεσογειακό Αγρονομικό Ινστιτούτο Χανίων (Μ.Α.Ι.Χ.), σε συνεργασία με το Εργαστήριο Συστημάτων Χρηματοοικονομικής Διοίκησης και Ανάλυσης Δεδομένων – Πρόβλεψης του Πολυτεχνείου Κρήτης και με τη βοήθεια και συνεργασία του Δήμου Καντάνου – Σελίνου, η Παλαιόχωρα αποτελεί προορισμό πρώτης προτίμησης σε αλλοδαπούς επισκέπτες άνω των 45 ετών, με το ποσοστό του δείγματος να φτάνει στο 61,7%, ενώ έως και 60% έχει επισκεφτεί ξανά την περιοχή. Το Ελαφονήσι (71,8%) , οι Άνδροι (53,2%), η Σούγια (42%) και το Φαράγγι της Σαμαριάς (34,1%) αποτελούν τις πιο δημοφιλείς περιοχές για κοντινές επισκέψεις. Ακολουθούν η παραλία Γραμμένο (28,9%), η Κάντανος (26,3%) και η Λισός (20%). Η Έλυρος και το φαράγγι της Καντάνου, με ποσοστά 8,4% και 7,6% βρίσκονται στις χαμηλότερες θέσεις επισκεψιμότητας, πιθανά λόγω ελλιπής πληροφόρησης. (χάρτης 3/ τομείς παραγωγής)

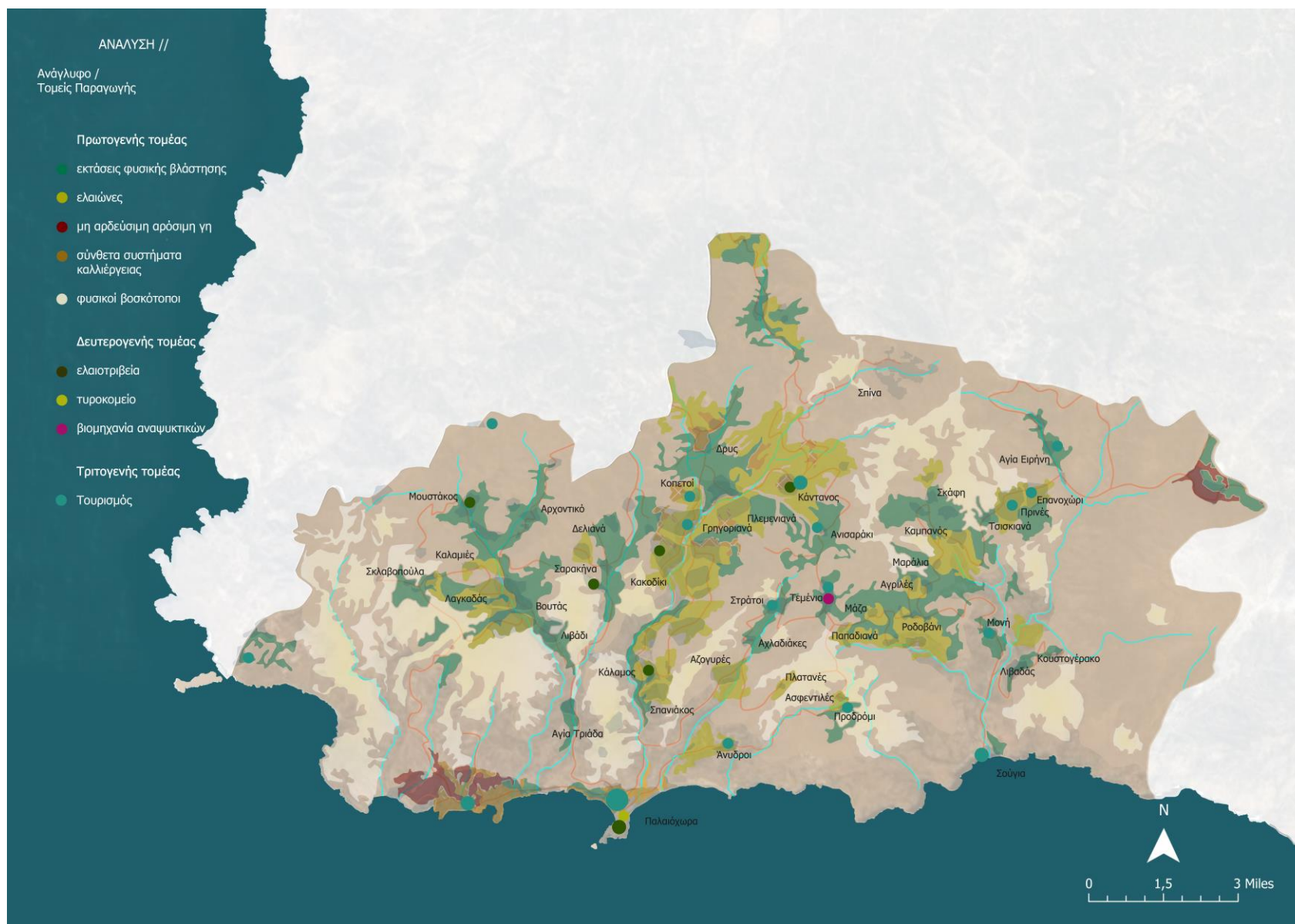
2.6 Χαρακτηριστικά διάρθρωσης οικισμών

2.6.1 Δημογραφικά στοιχεία οικισμών

Κατά το διάστημα των τελευταίων δύο απογραφών (2001 - 2011), ο πληθυσμός του Δήμου παρουσιάζει μείωση της τάξης του 1,5%. Παρότι υπάρχουν πολλαπλοί διάσπαρτοι οικισμοί στην ενδοχώρα, η πλειοψηφία τους παρουσιάζει φαινόμενα εγκατάλειψης που οφείλονται κυρίως στην έλλειψη υποδομών, στην κακή σύνδεσή τους με τα μεγάλα αστικά κέντρα, καθώς και σε οικονομικά κίνητρα.

²³ δεδομένα από τον Σύλλογο ξενοδόχων Παλαιόχωρας, τον Σύλλογο Ενοικιαζόμενων Διαμερισμάτων Παλαιόχωρας και τον Σύλλογο Επαγγελματιών Σούγιας

Χαρακτηριστικά, από τους 85 οικισμούς οι 82 έχουν πληθυσμό μικρότερο των 200 κατοίκων. Μεγαλύτερο ποσοστό μείωσης παρουσιάζουν οι οικισμοί, οι οποίοι δεν βρίσκονται κοντά στο περιφερειακό οδικό δίκτυο (πρωτεύον, δευτερεύον, τριτεύον) είναι ορεινοί και συναντώνται Ανατολικά ή Δυτικά του Δήμου. Οι οικισμοί αυτοί, βάσει της παραγράφου (Η) Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό συγκαταλέγονται στους προστατευόμενους και εγκαταλελειμμένους οικισμούς. Προκειμένου να αποτραπούν ή έστω να μετριαστούν φαινόμενα περαιτέρω ερήμωσης στο σύνολο των οικισμών, γεννάται η ανάγκη δράσεων που θα κινητοποιούν πολλαπλασιαστικά τόσο τους ανθρώπινους όσο και τους οικονομικούς πόρους της περιοχής. Τα αναλυτικά στοιχεία πληθυσμού κατά το διάστημα των τελευταίων δύο απογραφών (2001 – 2011) στο Δήμο Καντάνου – Σελίνου, ακολουθούν στο παράρτημα 4.1 (χάρτης 4 / είδη οικισμών – δίκτυο συγκοινωνίας)

2.6.2 Κτιριακό απόθεμα

Οι ορεινοί οικισμοί του Σελίνου παρουσιάζουν τα υψηλότερα ποσά κενών κατοικιών, καθώς η μεταναστευτική κίνηση προς τους πεδινούς οικισμούς (Παλαιόχωρα, Σούγια) και τα μεγάλα αστικά κέντρα, οι ανεπαρκείς υποδομές, η εγκατάλειψη και υποβάθμιση της γης και των παραδοσιακών επαγγελματών, η ανεργία, η μεροληψία του κράτους που συνεχίζει να επιδίδεται σε πρωτοβουλίες μονοδιάστατης και κυρίως αστικής οικονομικής ανάπτυξης, καθώς και η υπερανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας του βόρειου άξονα οδήγησαν στην δεδομένη κατάσταση. Τα τελευταία στατιστικά στοιχεία (απογραφή 2011) δείχνουν ότι το 35,3% των οικισμών είναι κενό.

Κατά τον 20^ο αιώνα ιδρύθηκαν και λειτούργησαν 42 δημοτικά σχολεία στο σύνολο του Δήμου Καντάνου Σελίνου. Σήμερα 38 κτίρια των σχολείων παραμένουν αναξιοποίητα από τότε που διεκόπη η λειτουργία τους. Εξ' αυτών τα κτίρια στους οικισμούς Κουστογέρακο, Σκάφη, Τεμένια, Κακοδίκι, Πλεμενιανά, Σπίνα, Φλώρια στεγάζουν τους πολιτιστικούς Συλλόγους των περιοχών, ενώ στους οικισμούς Αγριλέ, Αργαστηρίου, Αγίοι Πατέρες, Αζωγυρέ και Στράτους έχουν καταστραφεί. Πολλά είναι επίσης τα κτίρια που έμειναν αναξιοποίητα κατόπιν της δημιουργίας της Ένωσης Αγροτικού Συνεταιρισμού και της κατάργησης των προγενέστερων πρωτοβάθμιων συνεταιρισμών. Άλλα κενά κτίρια είναι: το ταχυδρομείο του οικισμού Ροδοβάνι, τα τυροκομεία του συνεταιρισμού του Κουστογεράκου στην περιοχή Αχλάδα και Αγία Αικατερίνη. (αναλυτικά το κενό κτιριακό απόθεμα του Δήμου Καντάνου Σελίνου παρατίθενται στο παράρτημα 4.1.1)

2.7 Δίκτυα Συγκοινωνίας

2.7.1 Χερσαίες μεταφορές

Η σύνδεση της Παλαιόχωρας και της Καντάνου με το κύριο αστικό κέντρο του Νομού (Χανιά) πραγματοποιείται μέσω του Βόρειου Οδικού Άξονα Κρήτης (Β.Ο.Α.Κ.) και του εγκάρσιου πρωτεύοντος ενδοπεριφερειακού δικτύου (Παλαιόχωρα – Κάντανος – Ταυρωνίτης- Χανιά). Η απόσταση αντιστοιχεί σε 71,3 Km (διάρκεια περίπου 2 ώρες). Η σύνδεση του τρίτου πρώην Καλλικρατικού Δήμου (νυν Δ.Ε. Ανατολικού Σελίνου) με τα Χανιά πραγματοποιείται μέσω του βασικού ενδοπεριφερειακού οδικού δικτύου (Σούγια – Καμπανός – Αλικιανός - Χανιά). Η απόσταση αντιστοιχεί σε 59,7 Km (διάρκεια περίπου 1 ώρα και 40 λεπτά). Επίσης οι υπόλοιπες συνδέσεις δευτερεύουσας ενδοπεριφερειακής σημασίας (Κάντανος - Τεμένια - Ροδοβάνι – Καμπανός / Σούγια, Κίσσαμος - Αμυγδαλοκεφάλι - Έλος – Βλάτος - Κίσσαμος και Βλάτος – Στροβλές - Κάντανος) θεωρούνται εξίσου σημαντικές, διότι συνδέουν την έδρα του Δήμου Καντάνου Σελίνου με το λιμάνι της Κισσάμου (διαπεριφερειακής εμβέλειας) και την υπόλοιπη ενδοχώρα. Όσο αφορά το τριτεύον οδικό δίκτυο ενδοπεριφερειακής σημασίας, σημαντική είναι η όδευση της Ελαφονήσου με την Κίσσαμο, λόγω της μεγάλης φυσικής, ιστορικής, πολιτισμικής και τουριστικής αξίας και του οικιστικού κέντρου της Κισσάμου. (χάρτης 5 / είδη οικισμών – δίκτυο συγκοινωνίας)

2.7.2 Θαλάσσιες μεταφορές

Το Σέλινο διαθέτει δύο επιβατικά λιμάνια ενδοπεριφερειακής εμβέλειας, της Παλαιόχωρας και της Σούγιας. Από άποψη λιμενικών υποδομών, η Παλαιόχωρα διαθέτει 2 σημεία προσέγγισης: (α) Την ανατολική προβλήτα (Σκάλα) και (β) το λιμάνι νότια της πόλης με προδιαγραφές τουριστικού και αλιευτικού λιμένα. Συνδέεται ακτοπλοϊκά με τα Σφακιά, τη Σούγια, το νησί της Γαύδου, όπως επίσης υπάρχει σύνδεση με το Ελαφονήσι.

Το λιμάνι της Σούγιας, διαθέτει μια προβλήτα δυτικά του οικισμού και συνδέεται ακτοπλοϊκά με την Αγία Ρουμέλη, το Λουτρό, τα Σφακιά, το νησί της Γαύδου και τέλος την Παλαιόχωρα.

2.7.3 Ευρωπαϊκό μονοπάτι E4

Η διαδρομή των περίπου 500 Km φυσικού και πολιτισμικού ενδιαφέροντος του ευρωπαϊκού μονοπατιού E4, η οποία διατρέχει από άκρου εις άκρον το νησί, από το Καστέλι Κισσάμου έως τη Ζάκρο, αποτελεί πόλο έλξης διεθνούς εμβέλειας. Στην περιοχή μελέτης έχουν χαρτογραφηθεί 9 διαδρομές (πίνακας 4). Στη Σούγια, το μονοπάτι διακλαδίζεται σε βόρειο και νότιο τμήμα. Το βόρειο τμήμα είναι καθαρά αλπικό, ενώ το νότιο, στη νότια ακτή της περιοχής, είναι πολύ τραχύ σε αρκετά σημεία.

Πίνακας 6 Οι διαδρομές και οι αποστάσεις του ευρωπαϊκού μονοπατιού E4 στο σύνολο του Δήμου Καντάνου Σελίνου

Διαδρομή	Μήκος Μονοπατιού
Άγιος Ιωάννης – Παλαιόχωρα	13 Km
Παλαιόχωρα - Λισός	11,5 Km
Λισός – Σούγια*	2,5 Km
Σούγια(νότια) - Ποικιλασσός	6 Km
Ποικιλασσός - Δώματα	6 Km
Σούγια - Κουστογέρακο	10 Km
Κουστογέρακο - Ομαλός	12 Km
Σούγια (βόρεια) - Αγία Ειρήνη	13,5 Km
Αγία Ειρήνη - Ομαλός	5 Km

2.8 Φυσικό Περιβάλλον

Η ιστορία, το παρόν και το μέλλον της περιοχής μελέτης είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με το εξαιρετικό φυσικό της περιβάλλον. Τα φαράγγια, τα σπήλαια, τα μονοπάτια, η πλούσια βιοποικιλότητα, ο σημαντικός αριθμός ενδημικών ειδών και η ποικιλία οικοσυστημάτων και τοπίων μοναδικού φυσικού κάλλους, χαρακτηρίζουν τη φυσική κληρονομιά του Σελίνου. Οι ακόλουθες περιοχές αναγνωρίζονται ως προστατευόμενες βάση της ισχύουσας εθνικής ευρωπαϊκής και διεθνούς νομοθεσίας²⁴: (χάρτης 6 / φυσικό περιβάλλον)

1. Περιοχές προστασίας της φύσης,
2. Περιοχές προστασίας οικοτόπων και ειδών και
3. Προστατευόμενα τοπία και προστατευόμενοι φυσικοί σχηματισμοί.

Σε πολλές περιπτώσεις παρατηρείται αλληλοεπικάλυψη μεταξύ των προστατευόμενων περιοχών. Οι περιοχές, που εμπίπτουν στην κατηγορία 2, διακρίνονται περαιτέρω σε:

- i. Ειδικές Ζώνες Διατήρησης (ΕΖΔ),
- ii. Ζώνες Ειδικής Προστασίας (ΖΕΠ) και
- iii. Καταφύγια Άγριας Ζωής (ΚΑΖ).

2.8.1 Δίκτυο Natura 2000

Η εξεταζόμενη περιοχή έχει ιδιαίτερη οικολογική αξία με σπάνια χλωρίδα - πανίδα, η οποία οφείλεται στη γεωγραφική απομόνωση των ψηλών κορυφών και στην ύπαρξη υγρών στοιχείων. Οι περιοχές του Δικτύου Natura 2000, αποτελούν περιοχές διατήρησης τύπων οικοτόπων και ειδών Κοινοτικού ενδιαφέροντος και έχουν δημιουργήσει μια σημαντική ποικιλία βιοτόπων ευνοϊκών για την ορνιθοπανίδα, οι οποίοι φιλοξενούν σπάνια αρπακτικά πουλιά καθώς και για την ανάπαυση και τροφοληψία πολλών μεταναστευτικών ειδών. Το Δίκτυο NATURA 2000 περιλαμβάνει πέντε Ειδικές Ζώνες Διατήρησης (ΕΖΔ) και δύο Ζώνες Ειδικής Προστασίας (ΖΕΠ/SPA), (πίνακας 7), παρατίθενται αναλυτικά στο παράρτημα 4.1.2.²⁵

²⁴ διέπονται από τις διατάξεις του Ν. 3937/2011 και διαχωρίζονται σε κατηγορίες

²⁵ Στάδιο Α.2 - Τεύχος 2 / Αξιολόγηση της εφαρμογής του θεσμοθετημένου ΠΠΧΣΑΑ (ΦΕΚ 1486Β/2003)

Πίνακας 7 Συνολικές εκτάσεις Δίκτυου Natura 2000

Κωδικός	ΚΑΤ.	Ονομασία περιοχής	Συνολική Έκταση (ha)	Οικότοποι προτεραιότητας
GR4340002	ΕΖΔ	Νήσος Ελαφώνησος και παράκτια θαλάσσια ζώνη	5.781	Μεσογειακά εποχιακά τέλματα
GR4340004	ΕΖΔ	Έλος - Τοπόλια - Σάσσαλος - Άγιος Δίκαιος	7.352	Ψευδοστέπα με αγρωστώδη και μονοετή με Thero -brachypodietea
GR4340005	ΕΖΔ	Όρμος Σούγιας - Βάρδια-Φαράγγι Λισσούμέχρι Ανύδρους και Παράκτια Ζώνη	3.040	Λιβάδια ποσειδωνίας (Posidonia oceanica)
GR4340008	ΕΖΔ	Λευκά Όρη και Παράκτια Ζώνη	53.364	Λιβάδια ποσειδωνίας (Posidoniaoceanica), Μεσογειακά εποχιακά τέλματα
GR4340014	ΖΕΠ	Εθνικός Δρυμός Σαμαριάς - Φαράγγι Τρυπητής - Ψηλάφι - Κουστογέρακο	13.980	
GR4340015	ΕΖΔ	Παραλία από Χρυσосκαλίτισσα μέχρι Ακρωτήρι Κριός	2.203	
GR4340016	ΖΕΠ	Μετερίζα, Άγιος Δίκαιος - Τσουνάρα – Βιτσιλιά Λευκών Ορέων	6.875	

2.8.2 Καταφύγια Άγριας Ζωής (Κ.Α.Ζ.)

Το Σέλινο βρίσκεται σε μία από τις ευαίσθητες περιοχές με ιδιαίτερο περιβαλλοντικό και οικολογικό ενδιαφέρον. Οι φυσικές περιοχές υψηλής οικολογικής αξίας, με σκοπό την προστασία και την ανάπτυξη των πληθυσμών των θηραμάτων και των λοιπών ειδών της άγριας πανίδας και των ειδών της αυτοφυούς χλωρίδας, έχουν απαγορεύσει του κυνήγι κάθε θηράματος. Τα καταφύγια άγριας ζωής στο Σέλινο είναι συνολικά 2. Στον ακόλουθο (πίνακα 8) δίνονται οι εκτάσεις και οι ονομασίες των ΚΑΖ.²⁶

Πίνακας 8 Καταφύγια Άγριας Ζωής στο Σέλινο

Καταφύγια Άγριας Ζωής	Συνολική Έκταση (ha)	Περιοχή
105.06: Λευκά Όρη	7.040	Δ.Ε. Ανατολικού Σελίνου
105.14: Αγ.Δικαίου – Βιτσιλιάς - Ελαφονήσι	2.075	Δ.Ε. Πελεκάνου

²⁶Ερευνα και Μελέτη για την Επικαιροποίηση - Αναθεώρηση του Περιφερειακού Σχεδιασμού Διαχείρισης Απορριμμάτων Κρήτης (ΠΕΣΔΑΚ 2017)

2.8.3 Προστατευτικά δάση

Τα προστατευτικά δάση χαρακτηρίζονται ως τέτοια²⁷ με σκοπό την προστασία και συγκράτηση του εδάφους. Έως και τον Αύγουστο του 2009 έχουν κηρυχθεί 2 περιοχές, ως Προστατευτικό Δάσος, στο Σέλινο.

Πίνακας 9 Χαρακτηρισμένα προστατευτικά δάση στην περιοχή του Σελίνου

Προστατευτικά Δάση	ΦΕΚ
Προστατευτικό δάσος ορεινού όγκου Λευκών Ορέων	Απόφαση 8022 ΦΕΚ 65/03.02.2006
Προστατευτικό δάσος ορεινού όγκου Αποπηγάδι	Απόφαση 8022 ΦΕΚ 65/03.02.2006

2.8.4 Φαράγγια

Το Σέλινο είναι ένας κατεχοχίν ορεινός Δήμος με μεγάλους ορεινούς όγκους οι οποίοι «σχίζονται» από άγρια, βαθιά φαράγγια. Έχοντας ως αφετηρία την ορεινή ή την ημιορεινή ζώνη καταλήγουν συνήθως στη θάλασσα, αποτελώντας πραγματικά μνημεία της φύσης. Μέσα στις σχισμές των βράχων, βρίσκουν καταφύγιο πολλά σπάνια ενδημικά είδη χλωρίδας και πανίδας καθώς και μεγάλος αριθμός αρπακτικών πτηνών.

Φαράγγι Αγίας Ειρήνης: Το φαράγγι της Αγίας Ειρήνης, αποτελεί τμήμα του Ευρωπαϊκού μονοπατιού E4, βρίσκεται στη δυτική πλευρά των Λευκών Ορέων, με πολλά κατακόρυφα περάσματα, πλούσια βλάστηση αλλά και σημεία με ιστορικό ενδιαφέρον, που εντοπίζονται στην κοίτη του. Στο εσωτερικό του συναντώνται 14 σπήλαια²⁸ πλούσια φυσικής ομορφιάς και ιστορικής σημασίας. Ο ομώνυμος οικισμός αποτελεί την αφετηρία του φαραγγιού των 7,5 Km με απώτερο προορισμό τον οικισμό Σούγια. Η περιοχή του φαραγγιού έχει χαρακτηριστεί ως καταφύγιο άγριας ζωής και αποτελεί τμήμα του βιότοπου του Κρητικού Αίγαγρου (*Capraaegagruscretica*). Στις πλαγιές του βρίσκουν καταφύγιο σπάνια πτηνά όπως ο γυπαετός (*Gypaetusbarbatus*), ο χρυσαετός (*Aquilachrysaetos*) και ο σπιζαετός, καθώς και πλήθος από μικρά θηλαστικά όπως ο ασβός, η νυφίτσα, το κουνάβι κ.α. Χαρακτηριστικός επίσης είναι ο πλούτος της δασικής βλάστησης στη περιοχή, με τις κατάφυτες πλαγιές του από πυκνές συστάδες κυπαρισσιού οριζόντιου κλάδου (*Cupressus sempervirens var horizontalis*) και τραχείας πεύκης (*Pinus brutia*) ενώ την κοίτη του

²⁷ βάσει της ισχύουσας εθνικής νομοθεσίας άρθρα 69 και 70 του Ν.Δ. 86/1969 όπως τροποποιήθηκαν από το άρθρο 4 του Ν.3208/2003

²⁸ Νερότρυπα, Κόκκινη Σπηλιά, Ελληνικών, Σπηλές, Σκοτεινό, Χάρακας, Γρελέσκα, Ανεμοσπηλιά, Χοιρότρυπα, Ποροφάραγγο, Άη Γιαννιού, Καβατζή η τρύπα, Φυγούς, Λέσκα

σκιάζουν μεγάλα πλατάνια (*Platanusorientalis*). Στην ομορφιά του τοπίου συμβάλλουν και μικρότερα φυτά και θάμνοι όπως το θυμάρι, το φασκόμηλο, η λεβάντα, ο κρητικός έβενος αλλά και το μοναδικό και σπάνιο δίκταμο ή έρωντας με τις θεραπευτικές του ιδιότητες. Η σπουδαιότητα όμως του φαράγγιού δεν περιορίζεται στην υψηλή του βιοποικιλότητα αλλά και στην ιστορική και πολιτιστική του ταυτότητα. Το Αγιερηνιώτικο φαράγγι έχει αποτελέσει ορμητήριο και καταφύγιο των επαναστατών της περιοχής. Στη γέφυρα κοντά στην είσοδό του, στη θέση «Πολλά Σπιτάκια» οχυρώνονταν οι ντόπιοι κατά την επανάσταση το 1866 όπου μέσω του μονοπατιού της «Φυγού» διέφευγαν προς τον Ομαλό. Η θρησκευτική παράδοση είναι έντονη, καθώς στο εσωτερικό του βρίσκεται η βυζαντινή εκκλησία του Σωτήρος Χριστού με τοιχογραφίες από το 1358μ.Χ. και ο ερειπωμένος ναός του Αγίου Γεωργίου (1460 μ.Χ.). Είναι το δεύτερο σε επισκεψιμότητα φαράγγι του Νομού Χανίων μετά της Σαμαριάς.

Φαράγγι Φυγούς: Μετά τον οικισμό των Αγίων Θεοδώρων Ομαλού, πεζοπορώντας στο πετρόκτιστο τμήμα του ευρωπαϊκού μονοπατιού Ε4 «Βασιλική Στράτα», εμφανίζεται το μονοπάτι που οδηγεί στο Φαράγγι της Φυγούς το οποίο αποτελεί παραφάραγγο αυτού της Αγίας Ειρήνης. Η ονομασία προήλθε από το ότι χρησιμοποιήθηκε, επί Τουρκοκρατίας, ως δίοδος διαφυγής προς τον Ομαλό και το Φαράγγι της Σαμαριάς.

Όπως το σύνολο του ορεινού όγκου του Ομαλού έτσι και το φαράγγι της Φυγούς είναι κατάφυτο, με πολλές φυσικές ομορφιές, ιδιαίτερες κλιματολογικές συνθήκες και φιλοξενεί μεγάλη ποικιλία ενδημικών φυτών και ζώων. Κατά μήκος της διαδρομής συναντώνται μοναδικά πολιτιστικά στοιχεία, όπως το σπήλαιο Χοιρότρυπα, στο σημείο τομής των δύο φαράγγιων ένας εγκαταλελειμμένος οικισμός στη θέση «Πολλά Σπιτάκια».

Φαράγγι Καντάνου: Το φαράγγι της Καντάνου αποτελεί μέρος εξαιρετικής φυσιολατρικής και ιστορικής σημασίας, με κεντρικό ρόλο στην δραματική ιστορία της Καντάνου. Κατά την εισβολή των Ναζί στην Κρήτη, εκεί διαδραματίστηκαν σπουδαίες μάχες με τον κατακτητή, που συνεχίστηκαν σε όλη τη διάρκεια της Κατοχής ως πράξεις αντίστασης και που είχαν ως αποτέλεσμα την σφαγή της Καντάνου, μια από τις φρικωδέστερες σελίδες της ανθρώπινης ιστορίας.

Σύμφωνα με την γεωγραφική καταγραφή, το φαράγγι της Καντάνου καλύπτει έκταση συνολικά 5km², μεταξύ των οικισμών Σπίνας, Πάνω Φλωρίων και Καντάνου. Το διασχίζει ένας παραδοσιακός πλακόστρωτος δρόμος, που κατασκευάστηκε στο τέλος του 1920 και αποτελεί δείγμα προβιομηχανικής κατασκευής, και ο χείμαρρος «Κουκίζας» ή «Σπινιώτης». Φασκομηλιές (*Salvia officinalis*), ροζ-μοβ μαντζουράνα (*Origanum microphyllum*), κουμαριές (*Arbutus*), πλατάνια (*Platanus orientalis*), πεύκα (*Pinaceae*), χαρουπιές (*Ceratonia siliqua*), αλλά και ο σπάνιος θάμνος της Κρήτης, το άντραχλο, συναντώνται μεταξύ των πολλών αρωματικών φυτών και βοτάνων. Σημαντική πανίδα της Κρήτης ζει εκεί όπως ασβοί, κουνάβια, πολλά είδη ερπετών και πτηνών, αρπακτικών και μη.

Φαράγγι της Άνυδρης: Το Φαράγγι της Άνυδρης βρίσκεται στην ευρύτερη περιοχή της Παλαιόχωρας. Το μήκος του φτάνει τα 2 Km, ξεκινάει από τον ομώνυμο οικισμό και καταλήγει στην παραλία στο Γιαλισκάρι, η οποία χωρίζεται με μια χερσόνησο κατάφυτη με κέδρους. Βουνά με ομαλές κλίσεις, εκτεταμένοι ελαιώνες, περιβόλια, καστανιές και πλατάνια σε ρεματιές και σημεία με νερό, συνθέτουν ένα τοπίο ιδιαίτερο, περισσότερο ήπιο σε σχέση με το ανατολικό τμήμα του Δήμου.

Φαράγγι Λισού: Μέσα από το φαράγγι της Λισού διέρχεται το μονοπάτι E4 που ενώνει τη Σούγια με την Αρχαία Λισό. Το Φαράγγι συγκροτείται από επιβλητικές βραχώδεις πλαγιές, στενά περάσματά και θέα προς το Λιβυκό πέλαγος. Η διάσχιση του γίνεται εύκολα και η πεζοπορία διαρκεί περίπου μιάμιση ώρα. Η έξοδος του καταλήγει στην αρχαία πόλη της Λισού. Στα τοιχώματα του Φαραγγιού φυτρώνει μεταξύ άλλων και το αρωματικό φυτό δίκταμος (*Origanum dictamnus*), ενδημικό βότανο της Κρήτης που αποκαλείται και έρωντας ή στομαχόχορτο, γνωστό από την αρχαιότητα, το χρησιμοποιούσαν ως αιμοστατικό και επουλωτικό πληγών. Στο τέλος της διαδρομής εμφανίζεται το λιμάνι της Αρχαίας Λισού με τον μεγάλης σπουδαιότητας ναό του Ασκληπιού και το ψηφιδωτό δάπεδο του. Εκεί βρίσκει κανείς διάσπαρτα ερείπια της, τάφους, το ρωμαϊκό θέατρο και την εκκλησία του Αγίου Κήρυκου που είναι κτισμένη στη θέση παλαιοχριστιανικής εκκλησίας του 4ου-5ου αιώνα.

Φαράγγι Τρυπητής: Από τα μεγαλύτερα και δύσβατα φαράγγια της Κρήτης, πορεύεται σχεδόν παράλληλα με το φαράγγι της Σαμαριάς και αποτελεί το φυσικό σύνορο του Δήμου Σφακίων με το Σελίνο. Η πεζοπορία συνδυάζεται με την ανάβαση στον Γκίγκιλο, μια από τις κορυφές των Λευκών Ορέων, με το ερειπωμένο μιτάτο του «Τζάτζιμου», σε υψόμετρο 2030 m. Κατά την μυθολογία εκεί είχε τον θρόνο του ο Κρηταγενής Δίας και στις πλησίον, δυτικά, ομαλότερες κορυφές πραγματοποιούσε τις αρματοδρομίες του. Η διαδρομή ξεκινάει από την πηγή Λινοσέλι, που σύμφωνα με τους ερευνητές στην αρχαιότητα λειτουργούσε ως μαντείο και καταλήγει στην παραλία της Σούγιας, μέσω του Ευρωπαϊκού μονοπατιού E4. Λόγω της επικινδυνότητας του η κατάβαση διαρκεί δύο μέρες. Στο εσωτερικό του συναντώνται αμέτρητα σπήλαια, εξού και το όνομα Τρυπητή, σπάνια είδη πανίδας, όπως το Κρητικό Αγρίμι (*Capra aegagrus creticus*) και ο γυπαετός, καθώς και πλήθος ενδημικών ειδών φυτών. Το φαράγγι έχει συνδεθεί, επίσης, με την πολιτιστική και θρησκευτική παράδοση, καθώς στο εσωτερικό του βρίσκονται τα ερείπια ενός Τουρκικού πύργου και οι ναοί Προφήτη Ηλία και Αγίου Νικολάου.

2.8.5 Σπήλαια

Στο Σέλινο υπάρχουν διάσπαρτα σπήλαια, των οποίων ο αριθμός τους υπερβαίνει τα 19029. Οι σημαντικές γεωλογικές διεργασίες έχουν προικίσει τα έγκατα της γης από πραγματικά μνημεία της φύσης, πολλά από αυτά αποτέλεσαν καταφύγιο του πρώιμου ανθρώπου, άλλα υπήρξαν σπουδαίοι λατρευτικοί χώροι.

Τα σπήλαια³⁰ του Δράκου η Τρύπα, Τζανή στον Ομαλό, του Καλόγερου, του Βιττώρω, του Σφανταχτοσπήλιο στον Καμπανό, της Ληγιάς, του Σαπουνά στο Ροδοβάνι, του Δυσσέα, του Χαλαρού, η Τρούλλα, της Σταλίχτρας στα Τεμένια, στην Νεροσπηλιά, στο Ξωτοκοσπήλιο, στο Θαφτό στο Κουστογέρακο, κ.λ.π., και 13 στο φαράγγι της Αγίας Ειρήνης, μαγεύουν με τον εσωτερικό, πολύπλοκο διάκοσμό τους. Σταλακτίτες και σταλαγμίτες αρχιτεκτονικής δομής που δημιουργεί θαλάμους όμοιους με βασιλικά ανάκτορα, υπόγεια νερά, δημιουργούν ανεπανάληπτα υπόγεια τοπία. Πολλά σπήλαια έχουν συνδεθεί, επίσης, με τη θρησκευτική παράδοση, όπως αυτό του Ζουρέ και των Αγίων Πατέρων στον Αζωγυρέ.

Ακολουθεί σύντομη περιγραφή όλων των σπηλαίων για τα οποία ήταν δυνατό να βρεθούν πληροφορίες.

Σπήλαιο Χάρακας ή Αγίων Πατέρων: Το σπήλαιο του Χάρακα βρίσκεται ΝΑ του οικισμού Αζωγυρέ. Αρχικά αποτελούνταν από τρία λαξευτά διαμερίσματα, τα οποία, όπως υποστηρίζουν οι ερευνητές, χρησιμοποιήθηκαν στην αρχαιότητα σαν τόπος ταφής επισήμων νεκρών. Σήμερα τα διαμερίσματα αυτά εντός του Χάρακα δεν διακρίνονται, διότι στον ίδιο χώρο κτίστηκε μεταγενέστερα, το 1864, στο χώρο όπου σύμφωνα με την παράδοση έφτασαν οι 99 Άγιοι Πατέρες, το οποίο και σώζεται.

Σπήλαιο Ζουρές: Βρίσκεται ΒΔ του οικισμού Αζωγυρέ και σε υψόμετρο 535 μέτρων. Είναι συνδεδεμένο με τη θρησκευτική παράδοση της περιοχής καθώς εκεί ασκήτεψαν οι 99 Άγιοι Πατέρες το 1300 μ.Χ. Διαθέτει μια πηγή νερού και πολλούς σταλακτίτες που μετά από αρκετά μεγάλη απόσταση, καταλήγει στο σημείο που “κοιμήθηκαν” οι Άγιοι Πατέρες.

Σπήλαιο Νεροσπηλιά: Το σπήλαιο Νεροσπηλιά βρίσκεται στον οικισμό Καμπανό, στη θέση Αχλαδομούρι. Είναι πολύ βαθύ κι έχει λευκούς σταλακτίτες και σταλαγμίτες. Κατά τους διάφορους πολέμους υπήρξε καταφύγιο των επαναστατών.

Σπήλαιο Κυκλώπου ή Πολύφημου: Νοτιοανατολικά του οικισμού Κουστογεράκου συναντάται το σπήλαιο του Κύκλωπα (Αρχαίος Σπήλιος ή Εληγιά). Κατά τον Γάλλο σπηλαιολόγο Paul Faure, είναι το μοναδικό σπήλαιο για το οποίο γίνεται αναφορά από τα ομηρικά χρόνια. Το μέγεθος και η παρουσία του διαχωρισμένου βράχου στην είσοδο του, οδήγησε στην θεώρηση ότι πρόκειται για σπηλιά του μονόφθαλμου κύκλωπα Πολύφημου.

²⁹ Στο νομό Χανίων υπάρχουν 1350 σπήλαια εκ των οποίων 196 βρίσκονται στο Σέλινο. | Τα σπήλαια του Ν.Χανίων , Α.Πλυμάκης , 1996

³⁰ www.kantanouselinou.gr

Σπήλαιο του Τζανή: Το σπήλαιο του Τζανή (Καταβόθρα ή Χώνος) βρίσκεται στο οροπέδιο του Ομαλού και είναι ένα από τα μεγαλύτερα σπηλαιοφάραγγα της Ελλάδος, με μήκος 3Κm και βάθος τα 280 μ.. Φιλοξενεί αρκετά προστατευόμενα είδη (γνωστό για το μεγάλο αριθμό νυχτερίδων), μία λίμνη μήκους περίπου 30μ., ένα φαράγγι και κάποιοι ξηροί παραπόταμοι. Το όνομα του προέρχεται από τον οπλαρχηγό της περιοχής, Μάρκο Τζανή, ο οποίος σύμφωνα με τον θρύλο, προσπαθώντας να ξεφύγει από τους εχθρούς του μπήκε μέσα στο σπήλαιο και δεν ξαναβγήκε ποτέ.

Η Σκοτεινή: Στην βορειανατολική πλευρά της ακρόπολης της αρχαίας Ελύρου, στη θέση «Λιμνιά» ανατολικά του οικισμού Ροδοβάνι, σε υψόμετρο 470μ., στρωμένο με κλασικά και ελληνιστικά όστρακα βρίσκεται το σπήλαιο Σκοτεινή. Τρεις μεγάλοι βράχοι στο κέντρο, οριοθετούν έναν ελεύθερο, ορθογωνικό χώρο στο κέντρο του οποίου υπάρχει ένα χτιστό τοίχιο, γεγονός που μαρτυρά την κατοίκηση του σε προγενέστερους χρόνους.³¹

Η Τρούλλα: Βρίσκεται 300μ. δυτικά από τον οικισμό Κουντούρα και κοντά στις εκβολές του Πελεκανιώτη ποταμού. Φέρει στην κορυφή του τις τοιχογραφημένες εκκλησίες του Αγίου Γεωργίου και του Αγίου Φώτη. Στη νότια πλευρά της βάση του λόφου βρίσκεται ένα σπήλαιο με σταλακτίτες και ενστρώσεις χαλκίτη. Μπροστά από το σπήλαιο σώζονται κάποια υπολείμματα τοίχων, και σε μια απόσταση 200μ., προς τα ανατολικά, συναντώνται όστρακα αγγείων, κυρίως από την Ελληνορωμαϊκή Εποχή αλλά και από την μεσαιωνική περίοδο.

Η Σπηλιά (ή Σπηλέ) του Άγιου Κύρκου: Βορείως της Λισού διακρίνεται το σπήλαιο «Σπηλιά». Το σπήλαιο δεν έχει ακόμα μελετηθεί από τους αρχαιολόγους, παρά των αναριθμητών οστράκων που υπάρχουν εσωτερικά.

Το Λαγκούφι (ή Σταλίστρα): Στην ακρόπολη της αρχαίας Υρτακίνας, το σημερινό Καστρί, εναλλάσσονται κοιλάδες και βαθύπεδα, όπου βρίσκονται πολλές, ανεξερεύνητες ακόμη νεκροπόλεις κάτω από βράχους. Πρόκειται για μια έκταση διαστάσεων 75x50μ. σε υψόμετρο 750μ. Στο σπήλαιο επίσης συναντώνται όστρακα της ανατολίζουσας αρχαϊκής κλασικής και ελληνιστικής περιόδου, και κυρίως ένα θραύσμα από έναν αττικό, μελαβαφή λύχνο.

³¹ Ιερά Σπήλαια της Κρήτης | PaulFaure, Ηράκλειον 2004 , σελ.188

2.9 Πολιτιστικό Περιβάλλον

Οι προστατευόμενες περιοχές πολιτιστικού περιβάλλοντος διέπονται από πληθώρα διατάξεων και περιλαμβάνουν τις κατηγορίες των αρχαιολογικών χώρων, των μνημείων, μνημειακών συνόλων και ιστορικών τόπων, της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, των κηρυγμένων παραδοσιακών οικισμών και των κηρυγμένων ΤΙΦΚ (τοπίων ιδιαίτερου φυσικού κάλλους). Στο πολιτιστικό περιβάλλον εντάσσεται και η άυλη πολιτιστική κληρονομιά (μουσική, κουζίνα, τοπικά ήθη και έθιμα), η παρουσία των οποίων είναι ιδιαίτερα έντονη στο Σέλινο.

2.9.1 Περιοχές ιστορικού και αρχαιολογικού ενδιαφέροντος

Η περιοχή μελέτης χαρακτηρίζεται από την παρουσία σημαντικότερων αρχαιολογικών μνημείων και ευρημάτων της προϊστορικής, κλασικής, βυζαντινής και νεότερης ιστορικής περιόδου. Οι αρχαιολογικοί χώροι - μνημεία που εντοπίζονται στην περιοχή, βάσει του Διαρκή Καταλόγου των Αρχαιολογικών Χώρων και Μνημείων της Ελλάδος είναι:³² η Αρχαία Έλυρος, ο αρχαιολογικός χώρος της Σούγιας (Συίας), το ιερόρωμαϊκής εποχής (Ασκληπιείο), ο κολπίσκος του Αγίου Κυρκού, η αρχαία Υρτακίνα, η πέτρινη γέφυρα στον οικισμό Κακοδίκι, οικισμός της ρωμαϊκής περιόδου Καντάνου, το Φρούριο "Φορτέντζα", οι επιτρεπόμενες περιοχές καταδύσεων στη Θέση Τηγάνι, στον Όρμο Κριού και Πλακάκι, τα λουτρά στον αρχαίο οικισμό «Πύργος» (οικισμό Παλαιόχωρας), η Πόλη της ρωμαϊκής εποχής στο λόφο Περιχειλί ή Καστράκι (οικισμός Αγίας Τριάδας), η αρχαία πόλη «Πέλκιν» (οικισμός Αγίας Τριάδας), η Πόλη ρωμαϊκής εποχής κοντά στον οικισμό Κοντοκυνήγι, η αρχαία πόλη και λιμάνι στο ακρωτήριο Κριός, η αρχαία πόλη ίσως η Βιέννος και ο Νερόμυλος της Σαρακήνας. Στο παράρτημα 4.2 και 4.2.1 γίνεται πληρέστατη ανάλυση των χώρων αυτών.

2.9.2 Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους (Τ.Ι.Φ.Κ.)

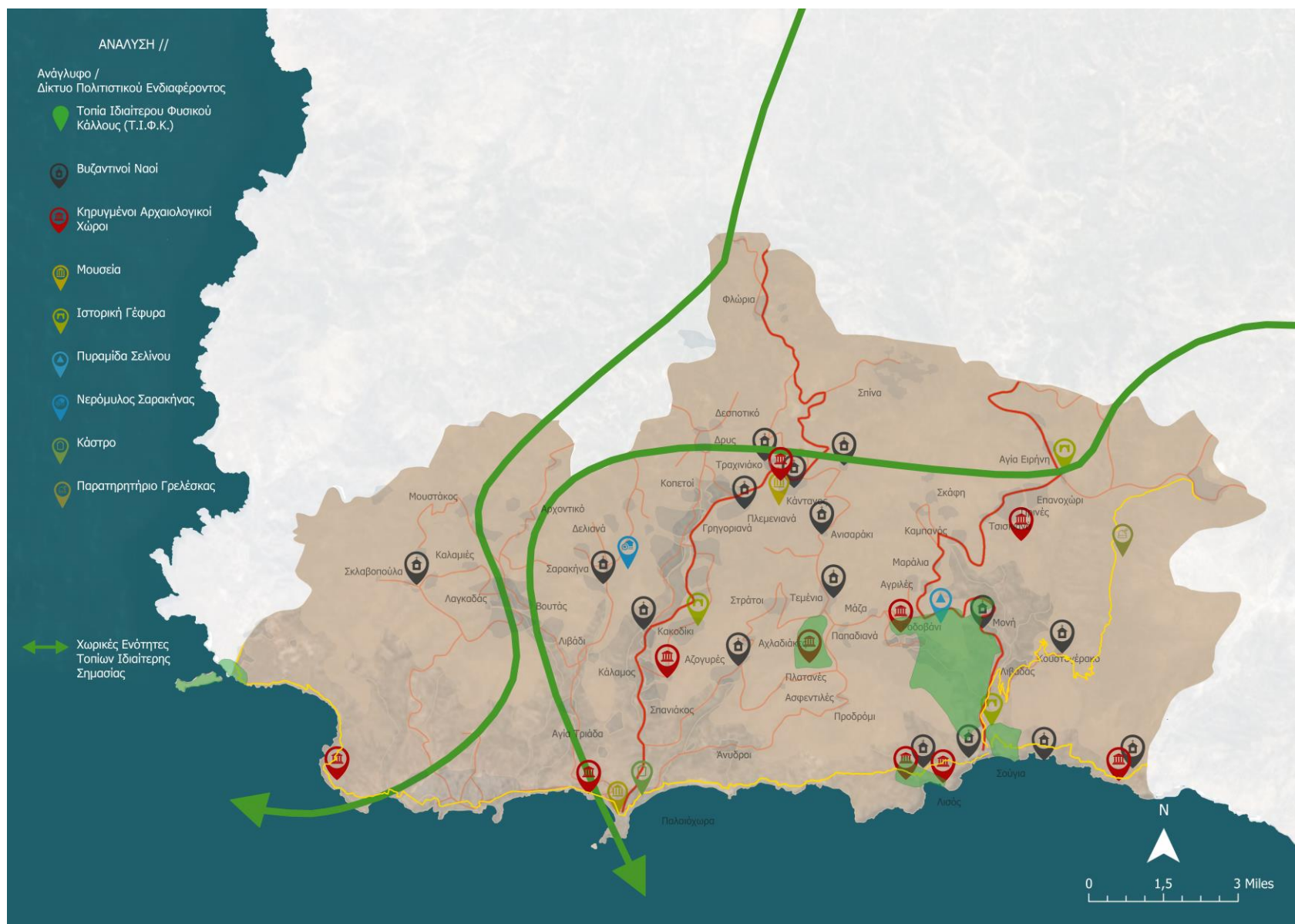
Ο ορισμός της Ελύρου, της Υρτακίνας, της Λισού, της Ελαφονήσου και της Σούγιας ως Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους (ΤΙΦΚ) αναδεικνύουν την οικολογική, κοινωνικοοικονομική και πολιτιστική αισθητική τους αξία, λόγω του αρχαιολογικού, ιστορικού και φυσιολατρικού ενδιαφέροντος που τις διέπουν.

Ωστόσο τεράστια είναι η απειλή υποβάθμισης, εξαιτίας έντονων ανθρωπογενών πιέσεων, όπως η αυθαίρετη και ακαλαίσθητη δόμηση, η απόληψη νερού, τα απορρήματα, το κυνήγι, η ανεξέλεγκτη βοσκή και ο μαζικός τουρισμός, που τα υποβαθμίζουν ανεπανόρθωτα.³³ Αναλυτικά οι περιοχές ΤΙΦΚ του Σελίνου:³⁴

³² http://listedmonuments.culture.gr/search_declarations.php

³³ <https://filotis.itia.ntua.gr/biotopes/c/AT6011065/>

³⁴ αξιολόγηση της εφαρμογής και αναθεώρηση του ΠΠΧΣΑΑ Κρήτης. Στάδιο Α.2 - Τεύχος 3

Πίνακας 10 Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους στο Σέλινο

Κωδικός	Όνομα
AT6020018	Υρτακίνα
AT6020019	Έλυρος
AT6011064	Σούγια
AT6011065	Λισός
AT6011066	Ελαφόνησος

AT6020018 – Υρτακίνα: Η αρχαία Υρτακίνα βρισκόταν νοτιοδυτικά του σημερινού οικισμού Τεμένια στο πλάτωμα της κορυφής ενός υψώματος που περιβάλλεται από γκρεμούς. Επιβλητική θέα στους γύρω κυματιστούς λόφους που είναι κατάφυτοι με ελαιώνες, κυπαρίσια, βελανιδιές, πεύκα. Στις νεροσυρμές επικρατεί πυκνή βλάστηση από πικροδάφνες και πλατάνια. Οι πεζούλες έχουν εγκαταλειφθεί και έχουν κατακλυσθεί από φρύγανα και από πεύκα. Το τοπίο αλλοιώνεται από τις εκχερσώσεις και τη διάνοιξη δρόμων.

AT6020019 – Έλυρος: Η αρχαία Έλυρος ήταν κτισμένη στα ανατολικά του σημερινού χωριού Ροδοβάνι σε πλάτωμα που σχηματίζεται στη ράχη που διαχωρίζει την κοιλάδα της Αγίας Ειρήνης από την κοιλάδα του Καμαριανού ποταμού. Οι πλαγιές των λόφων είναι κατάφυτες με ελιές, κυπαρίσια, πεύκα, καστανιές, βελανιδιές και οπωρώνες. Στις νεροσυρμές κυριαρχούν τα πλατάνια και οι πικροδάφνες ενώ οι εγκαταλειμμένες πεζούλες έχουν καταληφθεί από φρύγανα. Η θέα προς τους κυματιστούς λόφους και την κοιλάδα της Αγίας Ειρήνης ως τη θάλασσα είναι επιβλητική. Αλλοιώσεις στο τοπίο έχουν επιφέρει οι άσκοπες εκχερσώσεις και οι διάνοιξη δρόμων.

AT6011064 – Σούγια: Το θαλάσσιο τμήμα της περιοχής στο Λιβικό πέλαγος, περιλαμβάνει υφάλους και εκτεταμένα υποθαλάσσια λιβάδια ποσειδωνίας. Με εξαίρεση δύο μικρές περιοχές στο ανατολικό και δυτικό άκρο αντίστοιχα, η υπόλοιπη ακτή είναι βραχώδης και απόκρημνη - ένα φυσικό καταφύγιο για πολλά σπάνια και ενδημικά είδη χλωρίδας. Χαρακτηριστική είναι επίσης η παρουσία εναλίων σπηλαίων. Δάση με πεύκα και δενδρώδεις διαπλάσεις με κέδρα βρίσκονται στην εσωτερική ζώνη μαζί με αειφύλλη σκληρόφυλλη βλάστηση από χαρουπιές και ελιές. Η περιοχή περιλαμβάνει έναν σημαντικό αριθμό από πηγές, ρέματα και φαράγγια με χαρακτηριστική βλάστηση. Τα πλατάνια, οι θαμνώδεις λυγαριές και αρκετές ενδημικές ορχιδέες, συναντώνται στο περιβάλλον

AT6011065 – Λισός: Στενή κοιλάδα με άξονα εποχιακό ρεύμα που ρέει από βορά προς νότο, το οποίο στην είσοδο της κοιλάδας έχει σχηματίσει φαράγγι με σχεδόν κάθετες πλευρές. Στο Βόρειο άκρο της κοιλάδας ερείπια Ασκληπιείου και μία πηγή. Πυκνή παρόχθια βλάστηση κατά μήκος του ποταμού και καλλιέργειες στην πεδιάδα. Στις δυτικές κλιτύες, αρχαίο νεκροταφείο. Σα ανατολικά της περιοχής επικρατεί ισχυρή διάβρωση του εδάφους. Η κοιλάδα καταλήγει σε παραλία που ανατολικά της οποίας συναντάται ο βυζαντινός ναός του Αγίου Κυριάκου, κατασκευασμένος από αρχαίους λίθους.

AT6011066 – Ελαφώνησος: Ανοικτή πεδιάδα που καταλήγει σε εκτεταμένη αμμώδη παραλία με πρόχειρες τουριστικές εγκαταστάσεις. Απέναντι από την αμμώδη παραλία (προς Δυτικά) η νησίδα Ελαφώνησος που χωρίζεται από τη ξηρά από στενό πορθμό. Η δυτική άκρη της Ελαφονήσου, όπου υπάρχει φάρος, αποτελείται από υπερυψωμένους ασβεστόλιθους. Το υπόλοιπο νησί είναι αμμώδες και καλύπτεται από αλλοφυτική βλάστηση.

2.9.3 Άυλη πολιτιστική κληρονομιά

Η διατήρηση και ανάδειξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, μέσω νέων προσεγγίσεων στην κατανόηση, στην προστασία και τον σεβασμό τούς, είναι συνυφασμένη με την επιβίωση του τόπου και αποτελεί πολύτιμο θησαυρό για τις μελλοντικές γενιές. Η ζωντανή κληρονομιά, που είναι γνωστή ως άυλη, αφορά παραδόσεις που έχουν κληροδοτηθεί από τους προγενέστερους, όπως οι λαϊκές γιορτές (ρακοκάζανα/κλείδωνας/παραδοσιακά πανηγύρια) το τραγούδι (ριζίτικα), οι χοροί, η τεχνογνωσία μεθόδων κατασκευής (κατασκευή κατσούνας, οργανοποιία, καρεκλοποιία), η κουζίνα (παρασκευή χόντρου, καλιτσούνια, άγρια χόρτα, σαμουσάδες, χυλοπίτες, ποικιλία οίνου Μοσχάτο Μάζας και Σπίνας).

Πίνακας 11 Ημερολόγιο με πολιτιστικές δράσεις στο Δήμο Καντάνου Σελίνου

Ιανουάριος	Φεβρουάριος	Μάρτιος	Απρίλιος	Μάιος	Ιούνιος
17 Μαράλια Αγίου Αντωνίου 17 Αγία Ειρήνη Αγίου Αντωνίου 17Χαρέης Αγίου Αντωνίου	Παλαιόχωρα" Παλιοχωρίτικο Καρναβάλι"	25 Παλαιόχωρα Ευαγγελισμού της Θεοτόκου	23 Αγριλές Αγίου Γεωργίου 23 Κουστογέρακο Αγίου Γεωργίου	21 Καμπανός Αγίων Κωνσταντίνου & Ελένης	Παλαιόχωρα Διήμεροι Πανελλήνιοι Διασυλλογικοί Αγώνες «Μάχη Κρήτης» 1-3 Ιουνίου Καντάνος Ολοκαύτωμα Καντάνου 8 Ομαλός (Σελινιώτικος Γύρος) Αγίου Θεοδώρου 12 Καμπανός Αγίου Ονούφριου

Ιούλιος	Αύγουστος	Σεπτέμβριος	Οκτώβριος	Νοέμβριος	Δεκέμβριος
Παλαιόχωρα Διεθνές Σκακιστικό Τουρνουά Σούγια Κολυμβητικός Παράπλους Σούγια "Ελύρειος δρόμος" (διαδρομή με αναφορά στις 5 αρχαίες πόλεις) 8 Λειβαδά Αγίου Προκοπίου 15 Λισσός Αγίου Κήρυκου 20 Επανωχώρι Προφήτη Ηλία 20 Κορυφή Προφήτη Ηλία/ Τρυπητής/ Μπουκελασιού Προφήτη Ηλία 25 Αγριλές Αγίας Άννας 27 Σούγια Αγίου Παντελεήμονα 27 Μάζα Αγίου Παντελεήμονα	6 Σκάφη Χριστού 6 Τεμένια Χριστού 15 Ροδαβάνι Παναγίας Ελύρου 15 Πρινές Παναγίας 15 Τεμένια Παναγίας 24 Τσισκιανά Αγίου Ευτυχίου	Παλαιόχωρα Πολιτιστική εκδήλωση Τέχνης"PaleochoraArtWeek" 8 Μονή Παναγίας της Κεράς 14 Ροδαβάνι Τιμίου Σταυρού	7 Αζογυρές Αγίων Πατέρων 26 Αγία Ειρήνη Αγίου Δημητρίου 26 Λιβαδάς Αγίου Δημητρίου 26 Σούγια Αγίου Δημητρίου		6 Μονή Αγίου Νικολάου 12Μαράλια Αγίου Σπυρίδωνα

2.9.4 Μουσειακοί χώροι

Εκτός από τους αρχαιολογικούς χώρους και τα διάσπαρτα βυζαντινά μνημεία, τα μουσεία του Δήμου Καντάνου – Σελίνου φιλοξενούν ευρήματα κυρίως από τα νεότερα χρόνια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Ιστορικά και Λαογραφικά Μουσεία Βουτά, Καντάνου, Κουστογεράκου, Σούγιας. Στην Παλαιόχωρα, το θεματικό Μουσείο Ακριτών της Ευρώπης, μοναδικό στον κόσμο, με εκθέματά και εποπτικό υλικό του επισημαίνει την κοινή πολιτιστική κληρονομιά των λαών της Ευρώπης.

2.9.5 Πυραμίδα του Σελίνου

Η «πυραμίδα» του Σελίνου είναι ένα ταφικό μνημείο στον οικισμό Καμάρια. Ένας λαξευμένος βράχος σε υψόμετρο 290 μ., ανατολικά του φαραγγιού της Αγίας Ειρήνης που οδηγεί στη Σούγια, μοναδικό στο είδος του μιας και δεν υπάρχει καμία αναφορά για παρόμοιο κτίσμα. Το λαξευμένο σε βράχο κωνικό μνημείο είναι πλήρως ενσωματωμένο με το περιβάλλον, με εσωτερικές διαστάσεις 2,20μ. x

2,10μ., ύψος 1,40μ και είσοδο στα Δυτικά, διαστάσεων 1,2μ x 0,7μ. Η περιφέρεια του κώνου είναι περίπου 16 μ., με ύψος περίπου 4,6 μ και η περιφέρεια της βάσης του είναι περίπου 29μ. Επίσημες μελέτες, έρευνες ή ανασκαφές δεν έχουν γίνει μέχρι στιγμής και ως εκ τούτου δεν μπορούμε να γνωρίζουμε την χρήση που είχε στην αρχαιότητα ή την ηλικία του.

2.9.6 Παρατηρητήριο Γρελέσκας

Στη θέση Γρελέσκα των Λευκών Ορέων συναντάται το παρατηρητήριο χλωρίδας / πανίδας των Λευκών Ορέων. Ο χώρος λειτουργεί, επίσης ως εκθεσιακό κέντρο και κέντρο πληροφόρησης.

2.9.7 Οχυρωματικά Έργα / Κουλέδες

Η ανάπτυξη των κουλέδων γινόταν σε σημεία ελέγχου, κυρίως των Λευκών Ορέων, και έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη στήριξη των σχεδίων κατάπνιξης της επανάστασης του 1866-1869. Τα έχτισαν οι Τούρκοι στην Κρήτη μετά το 1866 για να αντιμετωπίσουν τους Κρητικούς επαναστάτες. Υπήρξε σημαντικός παράγοντας για την κατάπνιξη της επανάστασης του 1866-1869. Το σπήλαιο του Πολύφημου, κοντά στον οικισμό Κουστογέρακο και ο Χοιρόσπηλιος στο φαράγγι της Αγίας Ειρήνης είχαν καταληφθεί από τους επαναστάτες για να οργανώνουν τις κινήσεις τους εναντίον των Τούρκων. Στο Σέλινο χτίστηκαν, επίσης, οι Κουλέδες στην Ποικιλασσό, στο Βουκελάσι, στη Κεφάλα Ροδοβανίου, στο Σταυρό Καντάνου, στον Μουστάκο, στις Βίγλες και στο Σπανιάκο.

Πύργος Βαμβακάδων: Στην περιοχή της Καντάνου οι Οθωμανοί έκτισαν τέσσερις «κουλέδες». Ίχνη ενός πύργου σώζονται ακόμη και σήμερα πάνω από τον οικισμό Βαμβακάδες, ενώ οι πύργοι στο Ανισαράκι, στο Νυχτεριανόκαι στο Κουφαλωτό έχουν καταστραφεί. Ο πύργος των Βαμβακάδων ήταν κτισμένος σε υψόμετρο περίπου 1040μ., όντας ο πύργος με το μεγαλύτερο υψόμετρο στην Κρήτη. Πολιορκήθηκε την περίοδο της Τουρκοκρατίας.³⁵

³⁵ Χρηστάκης Γ., Ιστορικά οχυρωματικά μνημεία της Κρήτης(330μ.Χ.-1898)

2.10 Ανάλυση S.W.O.T

Πίνακας 12 ανάλυση οικιστικού / οδικού / φυσικού / πολιτιστικού δικτύου

πλεονεκτήματα	μειονεκτήματα	ευκαιρίες	απειλές
γεωργική γη υψηλής παραγωγικότητας	σημαντική μείωση πληθυσμού κατά τη δεκαετία 2001-2011 (-1,5%)	δημιουργία κινήτρων για την αποφυγή ερημοποίησης οικισμών	ερήμωση ορεινών και ημιορεινών οικισμών
λιμάνι τοπικής σύνδεσης (Παλαιόχωρα / Σούγια)	έλλειψη βασικών υποδομών (υποβαθμισμένο οδικό δίκτυο, ανεπαρκής λιμενικές υποδομές)	ενίσχυση της διασύνδεσης της έρευνας με τον αγροτοδιατροφικό τομέα και τον τουρισμό	κυριαρχία προτύπου μαζικού τουρισμού (ήλιος-θάλασσα)
αρχαιολογικοί χώροι και ιστορικά μνημεία	έλλειψη πόρων για τη συντήρηση αποκατάσταση δικτύων	αξιοποίηση ως προς την κατεύθυνση των ειδικών μορφών τουρισμού	οικονομική κρίση σε εξέλιξη
άυλη πολιτιστική κληρονομιά (μουσική, κουζίνα, ήθη, έθιμα)		δημιουργία ολοκληρωμένων δικτύων Φυσικού / Πολιτιστικού Περιβάλλοντος	κίνδυνος αλλοίωσης της φυσιογνωμίας των οικισμών
μεγάλο τμήμα του Δήμου καλύπτεται από προστατευόμενες περιοχές		επανάχρηση κτηριακού αποθέματος οικισμών με χρήσεις συμβατές με τον χαρακτήρα της περιοχής	εκτός σχεδίου δόμηση σε βάρος του φυσικού περιβάλλοντος και της γεωργικής γης
		ευνοϊκές συνθήκες ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού	κίνδυνος αλλοίωσης φυσικού τοπίου από την ένταξη νέων αξόνων στο οδικό δίκτυο
		αξιοποίηση μνημείων για πολιτιστικά δρώμενα	
		δημιουργία φορέων διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών	
		ενδυνάμωση πρωτογενούς / δευτερογενούς τομέα	

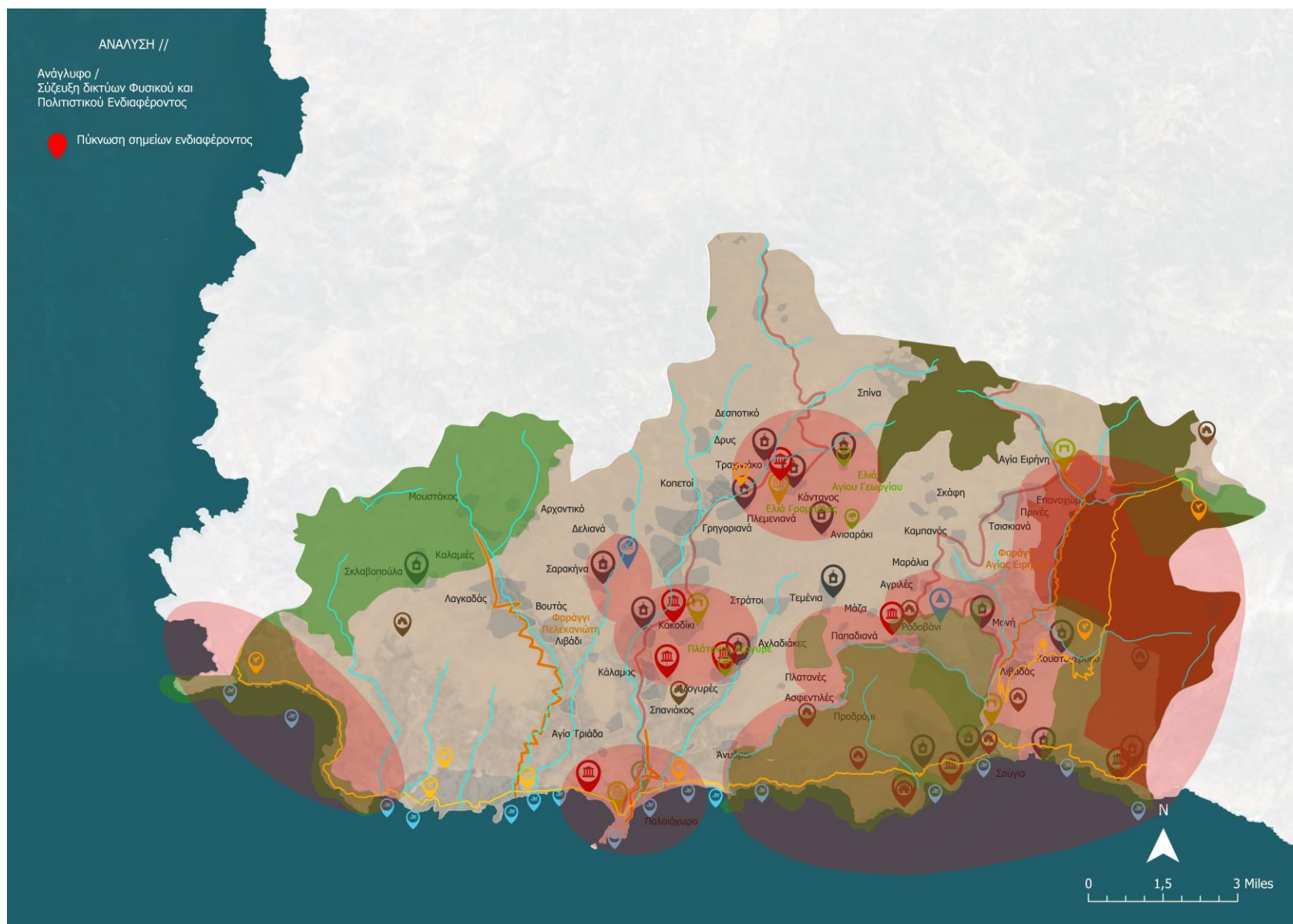
3 Προτάσεις ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού

Λαμβάνοντας υπόψη τα σύγχρονα δεδομένα στον τομέα του τουρισμού, τις προτάσεις των Πλαισίων ανάπτυξης και κυρίως τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περίπτωσης του Δήμου Καντάνου Σελίνου, κατατίθεται ένας σχεδιασμός δράσεων εναλλακτικών μορφών τουρισμού με στόχο τη συμβολή αυτών στην ολοκληρωμένη αξιοβίωτη ανάπτυξη της περιοχής.

Προκειμένου να επιτευχθεί ένα τέτοιος στόχος χρειάζεται να διασφαλιστεί η προστασία, η διατήρηση και η διαιώνιση του φυσικού και του πολιτιστικού περιβάλλοντος, τα οποία νοούνται ως ένα άρρηκτα συνδεδεμένο δίπολο (χάρτης 7 / σύζευξη φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος)· και να επιτευχθεί η πληθυσμιακή ανανέωση της περιοχής, που είναι ενδεχομένως και ο πιο κρίσιμος παράγοντας. Ελλείψει κρατικών πρωτοβουλιών για την αναζωογόνηση της υπαίθρου, οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού υπό τη σωστή διαχείριση, φαίνεται να προσφέρουν ιδανικές ευκαιρίες τόσο για την ανανέωση του πληθυσμού όσο και για την προστασία της ιδιαιτερότητας της περιοχής. Δίνεται επομένως βαρύτητα σε έργα μικρής κλίμακας, δυνητικά υλοποιήσιμα από τον ντόπιο πληθυσμό ώστε να ανατραπεί το μοντέλο των οικονομικών κολοσσών που αγοράζουν την ύπαιθρο και επιβάλουν παράταιρα μοντέλα ανάπτυξης. Ο πολυθεματικός τουρισμός σε συνέργεια με τον τομέα της γεωργοκτηνοτροφίας, επιδιώκει την ανάπτυξη του σύγχρονου προτύπου αγροτικής οικονομίας, με αξιοποίηση του θεσμού ποιοτικών προϊόντων, με επίκεντρο τη βιολογική γεωργοκτηνοτροφία και τη μεταποίηση των προϊόντων, αλλά και τη σύνδεση της αγροτικής παραγωγής με τον ποιοτικό τουρισμό.

Οφείλει λοιπόν, ένας τέτοιος σχεδιασμός να είναι πολυδιάστατος και πολυλειτουργικός, καλύπτοντας το ευρύ φάσμα των δυνατοτήτων και των αναγκών του Δήμου, φιλτράροντας όμως τις δράσεις υπό το πρίσμα του μέτρου και της ισορροπίας. Προφανώς κριτικής σημασίας για όλα τα ανωτέρω είναι η επιστημονική κατάρτιση των εμπλεκόμενων στην ανάπτυξη των δράσεων, η καθοδήγηση και εκπαίδευση της τοπικής κοινωνίας, η διαρκής επικοινωνία πρωτογενούς-δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα παραγωγής και η τακτική αναθεώρηση των καλών και των κακών πρακτικών. Η πρόταση που κατατίθεται δεν προσβλέπει στην επιστροφή στον συντηρητισμό, αλλά στην διάσωση του παραδοσιακού τρόπου ζωής και των υφιστάμενων πόρων της περιοχής με την κατά το βέλτιστο αξιοποίηση των σύγχρονων μορφών τεχνολογίας, οι οποίες θεωρείται ότι θα αναβαθμίσουν την ποιότητα ζωής των μόνιμων κατοίκων αλλά και των επισκεπτών.

Ολοκληρωμένη αξιοβίωτη ανάπτυξη, που είναι η ταυτόχρονα οικονομική, κοινωνική, τεχνική/τεχνολογική, πολιτική και πολιτισμική ανάπτυξη, σε διαλεκτική αρμονία και με σεβασμό στο συγκεκριμένο φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον (Ρόκος 1995, 2000, 2001)

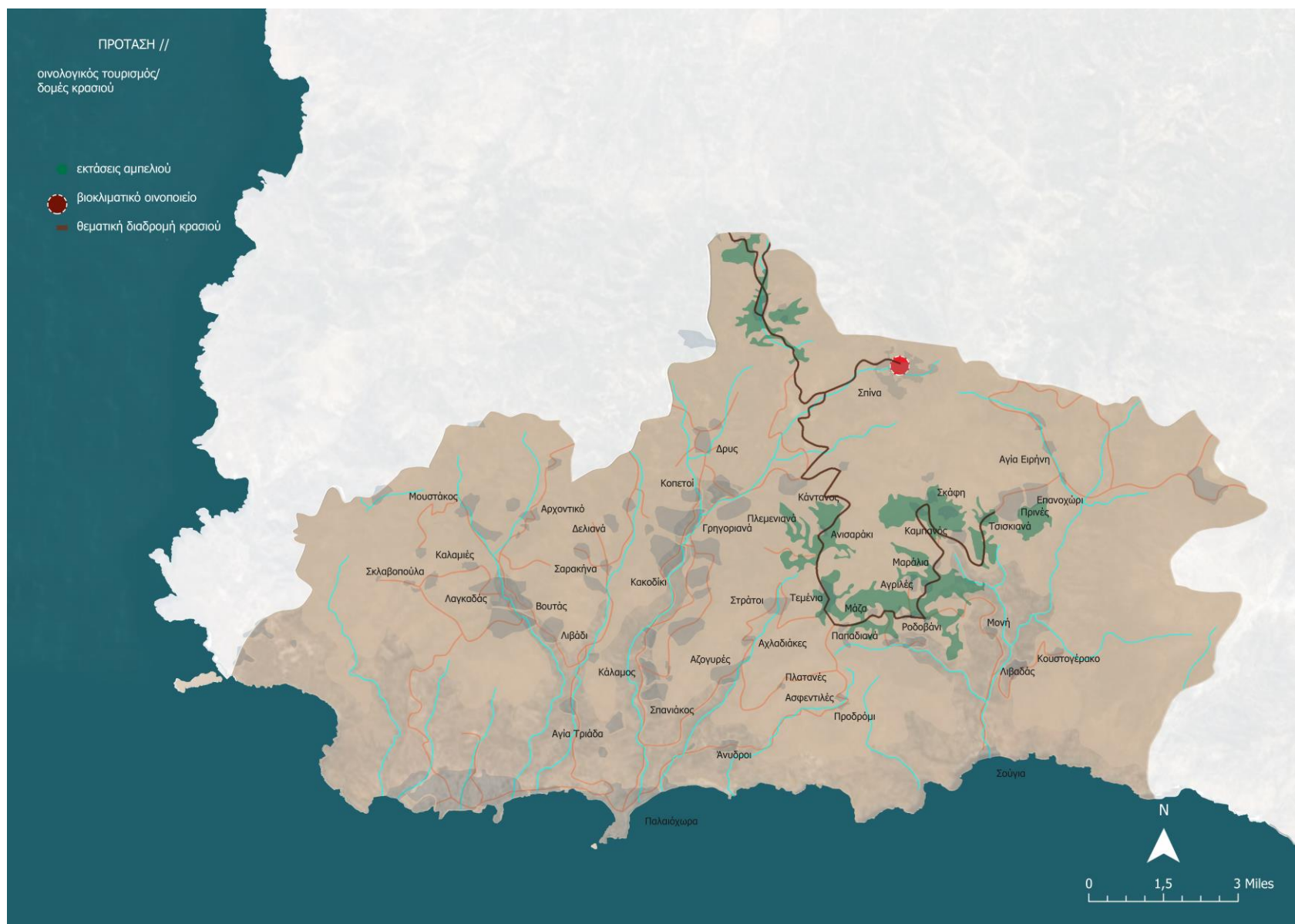
3.1 Τουρισμός και πρωτογενής τομέας

3.1.1 Οινολογικός τουρισμός

Το αμπέλι αποτελεί μία από τις παραδοσιακές γεωργικές ασχολίες της Κρήτης. Η μαζική τουριστική ανάπτυξη των προηγούμενων δεκαετιών συρρίκνωσε την αμπελουργία καθώς ο τρύγος συνέπιπτε χρονικά με τους μήνες αιχμής του τουρισμού και επέβαλε προοδευτικά τον εξευρωπαϊσμό των τοπικών ποικιλιών προκειμένου να προσαρμοστούν στις απαιτήσεις των επισκεπτών. Η κύρια παραγωγή κρασιού μεταβιβάστηκε σε οργανωμένα οινοποιεία, που ανέλαβαν την παραγωγή ευρείας γκάμας ποικιλιών για να προμηθεύσουν την αγορά.

Δημιουργία βιοκλιματικού οινοποιείου στην περιοχή της Σπίνας, με έμφαση στην επισκεψιμότητα των αμπελώνων και των εγκαταστάσεων καθόλη τη διάρκεια του έτους και την διαδραστική γνωριμία με την διαδικασία της οινοποίησης είτε απευθείας κατά την διάρκεια του τρύγου τους μήνες Αύγουστο και Σεπτέμβριο, είτε με ψηφιοποίηση τους υπόλοιπους μήνες του έτους. Προτείνεται να ασχοληθεί με την καλλιέργεια των δύο τοπικών ειδών οίνου, μοσχάτο Σπίνας / μοσχάτο Μάζας, και την προώθηση αυτών ως προστατευόμενα προϊόντα προέλευσης. Προτείνεται επίσης η ένταξη του στο ευρύτερο δίκτυο δόμων κρασιού που αναπτύσσεται στην περιφέρεια της Κρήτης, προκειμένου να συντονιστεί με τα υπόλοιπα οινοποιεία για κοινές δράσεις και κοινή προβολή. Το οινοποιείο θα αναλάβει τη διοργάνωση εκδηλώσεων επιμορφωτικού-εκπαιδευτικού χαρακτήρα όπως σεμινάρια για τους ιδιώτες παραγωγούς της περιοχής, συνέδρια μικρής κλίμακας με θέμα την οινική παραγωγή στον νομό Χανίων, εκπαιδευτικές ημερίδες για τα σχολεία. Στον άξονα της ανάπτυξης του αγρο/οινοτουρισμού στην ευρύτερη περιοχή, το οινοποιείο δύνανται να αναλάβει τον συντονισμό οικογενειακών μονάδων μεταποίησης σε ένα πρόγραμμα συμμετοχής ελλήνων και ξένων επισκεπτών στην διαδικασία του τρύγου μέσω μίας διαδρομής κρασιού. (χάρτης 8 / οινολογικός τουρισμός)

Αξιόλογο παράδειγμα Κατώγι Αβέρωφ - Μέτσοβο. Πρόκειται για το πιο ορεινό οινοποιείο στην Ελλάδα, 1000μ. υψόμετρο ενώ οι αμπελώνες βρίσκονται στα 940μ., που ιδρύθηκε από τον ιδιώτη Ε. Αβέρωφ το 1961. Παρότι δεν πρόκειται για παραγωγή ντόπιων ποικιλιών, εκπροσωπεί την πιο πετυχημένη προσπάθεια αναμπέλωσης μίας εγκαταλελειμμένης πρότερη πλαγιάς στην Πίνδο και την επίτευξη της οικονομικής αναζωογόνησης της ευρύτερης περιοχής μέσω της επένδυσης στην παραδοσιακή αμπελουργία. Σήμερα διατηρεί εξαγωγικές σχέσεις με την Ευρώπη, τον Καναδά, τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία. Είναι επισκέψιμο καθημερινά και δέχεται περί τους 2000 επισκέπτες κατά έτος.

3.2 Τουρισμός και ανάπτυξη βιοτεχνιών

Ο οικισμός Αργαστήρι βρίσκεται χτισμένος στα 650 έως 720 μέτρα υψόμετρο, στα ΒΑ του Δήμου Καντάνου Σελίνου. Η ονομασία του κατά την επικρατέστερη άποψη οφείλεται στα φημισμένα υφαντά που κατασκευάζονταν στους αργαλειούς (αργαστήρια) του. Σήμερα αριθμεί μόλις 19 κατοίκους (απογραφή 2011) και βρίσκεται στη θέση 44 της πληθυσμιακής κατάταξης ανάμεσα στους 85 οικισμούς του Δήμου. Η πρόταση αφορά στην ίδρυση και στέγαση συνεταιρισμού αργαλειών στον οικισμό, προς παραγωγή όλων των δυνατών προϊόντων (χαλιά, βούργιες, καλύμματα, πετσέτες υφαντά και μεταξωτά), διάσωση της παραδοσιακής μεθόδου ύφανσης και εφοδιασμού των τουριστικών καταλυμάτων, των καταφυγίων, των ιδιωτικών κατοικιών. Ταυτόχρονα δύναται να λειτουργήσει μικρός εκθεσιακός χώρος και να θεσπιστούν ημερομηνίες εκπαιδευτικών ημερίδων.

3.3 Τουρισμός και φυσικό/ πολιτιστικό περιβάλλον

Η ανάλυση του Δήμου Καντάνου-Σελίνου που προηγήθηκε (Ενότητα Β), αποδεικνύει την υψηλή συγκέντρωση πολιτιστικών και φυσικών στοιχείων στην υπό εξέταση περιοχή. Με στόχο τη σύγχρονη αναβίωση, αποκατάσταση και διαμόρφωση αυτών των δύο περιβαλλόντων - φύση/πολιτισμός- προτείνεται η δημιουργία μικτών πολιτιστικών και φυσιολατρικών διαδρομών εν αρχή στις περιοχές του Δήμου όπου τα δύο αυτά στοιχεία συναντώνται με υψηλότερα ποσοστά σύζευξης (βλ. χάρτη 7 / σύζευξη φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος). Οι μικτές αυτές διαδρομές μπορούν εν συνεχεία να επεκταθούν σε μικρότερους θεματικούς κλάδους- διαδρομές (δρόμοι κρασιού, θρησκευτικές διαδρομές, αρχαιολογικά πάρκα κ.α), αναλόγως των υφιστάμενων στοιχείων στην εκάστοτε περιοχή. Μία τέτοιου είδους ανάπτυξη, πέραν του ότι θα συμβάλει τα μέγιστα στην προώθηση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού³⁶, εντάσσει τον Δήμο Καντάνου Σελίνου, στον ευρύτερο σχεδιασμό διαδρομών που φαίνεται να τίθεται σε εφαρμογή στην Κρήτη.

³⁶ Η Χάρτα Πολιτιστικού Τουρισμού (1976, ICOMOS, WTO κ.α.), τονίζει τις θετικές επιδράσεις της συγκεκριμένης τουριστικής δραστηριότητας: Ο Πολιτιστικός τουρισμός είναι η εναλλακτική μορφή τουρισμού που έχει σκοπό όχι μόνο την ανακάλυψη μνημείων και τοποθεσιών αλλά και τη διατήρησή τους ενώ η Ανανεωμένη Χάρτα Πολιτιστικού Τουρισμού (1999 ICOMOS) διαπιστώνει ότι, ο πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί παράγοντα γνώσης και κοινωνικής ανάπτυξης, αλλά θα πρέπει να αναπτύσσεται στα πλαίσια της φέρουσας ικανότητας των ευαίσθητων πολιτιστικά και περιβαλλοντικά τόπων.

3.3.1 Περιπατητικές και ποδηλατικές διαδρομές

3.3.1.1 Μικτές διαδρομές

3.3.1.1.1 Την μικτή διαδρομή Αγία/Ειρήνη/Επανωχώρι/Πρινές/Τσισκιανά /Καμπανός/Αγριλές/Λειβάδα/Ροδοβάνι/Μονή/Λιβαδά/Κουστογέρακο / Σούγια

Αποτελούν ως επί το πλείστον οι οικισμοί που βρίσκονται στο δευτερεύον ενδοπεριφερειακό οδικό δίκτυο (Σούγια / Καμπανός / Αλικιανός / Χανιά). Ο πρώτος οικισμός είναι η Αγία Ειρήνη, από τον οποίο ξεκινά και το ομώνυμο φαράγγι που αποτελεί τμήμα του Ευρωπαϊκού Μονοπατιού Ε4. Ο οικισμός Επανωχώρι, με καθορισμένα σημεία θέασης προς ολόκληρη την περιοχή του Ανατολικού Σελίνου και τόπος καταγωγής αγωνιστών και αρχηγών της τουρκικής επανάστασης. Οι επόμενοι οικισμοί (Πρινές-Τσισκιανά-Καμπανός-Αγριλές-Μονή-Λιβαδάς-Κουστογέρακο) διασώζουν τη βυζαντινή αρχιτεκτονική των ναών της περιοχής. Στη Λειβάδα συναντώνται πηγές από τις οποίες υδρεύονταν η αρχαία Έλυρος, ΝΑ του οικισμού Ροδοβάνι. Η διαδρομή καταλήγει στην αρχαία Συία στα δυτικά της Σούγιας.

3.3.1.1.2 Την δεύτερη μικτή διαδρομή Παλαιόχωρας / Σούγιας

Με την δεύτερη μικτή διαδρομή προτείνεται η σύνδεση της Παλαιόχωρας με τη Σούγια, μέσω του τοπικού οδικού δικτύου. Ο κορεσμένος τουριστικά προορισμός της Παλαιόχωρας, θα μπορούσε να αποτελέσει σημαντικό πόλο εναλλακτικών ολιγόωρων ή και πολυήμερων διαδρομών. Η συγκεκριμένη διαδρομή, χαρακτηρίζεται από σημαντικά αρχαία, μεταβυζαντινά, θρησκευτικά και ιστορικά μνημεία. Η προτεινόμενη ορεινή διαδρομή, λαμβάνοντας υπόψη την κατάσταση των μνημείων, ξεκινά από την Παλαιόχωρα και μέσω των οικισμών Ανύδρων, Προδρομίου, Πλατανέ, Ασφεντηλέ, Αζογυρέ, Αχλαδιάκες, Στράτων, Τεμενίων, Μάζας, Ροδοβανίου, καταλήγει στη Σούγια. Εκτός του αξιόλογου οικισμού των Ανύδρων, ενδιαφέρον παρουσιάζει ο ναός του Αγίου Γεωργίου, τοιχογραφημένος από τον Ιωάννη Παγωμένο το 1323. Στο Προδρόμι ο ναός της Παναγίας της Σκαφιδιανής, διατηρεί τις τοιχογραφίες από το 1347. Στον Πλατανέ ο ναός του Αγίου Δημητρίου εικονογραφήθηκε το 1497. Στον Ασφεντηλέ, οι τοιχογραφίες του ναού του Αγίου Ιωάννου Θεολόγου, (έργο του Ι. Παγωμένου) χρονολογούνται ανάμεσα στα 1330 - 1340. Ο Αζωγυρές, με τη μονή των Αγίων Πατέρων, αλλά και τα σπήλαια "Χάρακας" και "Ζουρές", συνδέουν τη θρησκευτική παράδοση με το ενδιαφέρον φυσικό περιβάλλον της περιοχής. Οι Αχλαδιάκες με το ναό του Αγίου Ζωσιμά του 14^{ου} αιώνα, και εν συνεχεία οι οικισμοί Στράτοι, Τεμενία, Μάζα με την κύρια παραγωγή κρασιού του Δήμου Καντάνου Σελίνου, Ροδοβάνι, Μονής και τέλος η Σούγια συμπληρώνουν τον κύκλο των οικισμών της διαδρομής.

3.3.1.2 Θεματική διαδρομή «Κοινό των Ορειών»

Η θεματική διαδρομή περιλαμβάνει τις αρχαίες πόλεις που συγκρατούσαν κατά τον 4^ο αιώνα π.Χ. την «Ομοσπονδία ή τον Κοινό των Ορειών», σημαντικό ομοιογενή πολιτικοοικονομικό συνασπισμό αυτόνομων πόλεων, αποτελούμενο από την Έλυρο, την Λισό, την Συία, την Τάρρα και την Υρτακίνα. Η αρχαία Έλυρος, διασώζει τα ερείπια του υδραγωγείου που ύδρευε την πόλη μέσω της πηγής από τον Λιβαδά, τα λείψανα δημοσίων κτιρίων και μέρος του νεκροταφείου. Η Λισός, δυτικά της Σούγιας στη σημερινή θέση «Αι-Κυρκός» (Άγιος Κήρυκος), θρησκευτικό κέντρο με φημισμένο Ασκληπιείο, λόγω των ιαματικών πηγών και εντυπωσιακή νεκρόπολη με τους

δεκάδες θολωτούς τάφους. Στη Συία, το επίγειο της Ελύρου, σώζονται στην ανατολική όχθη του Σουγιανού ποταμού τα ερείπια της αρχαίας πόλης που χρονολούνται κυρίως κατά τους ρωμαϊκούς και παλαιοχριστιανικούς χρόνους. Μεταξύ των ερειπίων διακρίνονται οι Ρωμαϊκές θέρμες, δεξαμενές ύδρευσης και χριστοί θολωτοί τάφοι. Η οχυρωμένη ακρόπολη τη Υρτακίνας, στο λόφο Καστρί, ήκμασε τον 4ο αιώνα π.Χ.. Αν και η ανάδειξη του χώρου δεν έχει ολοκληρωθεί, εντοπίζονται τμήματα της οχύρωσης της πόλης, το Ιερό του Πάνα και άλλα σημαντικά στοιχεία. (χάρτης 9 / πρόταση θεματική διαδρομή «Κοινό των Ορειών»)

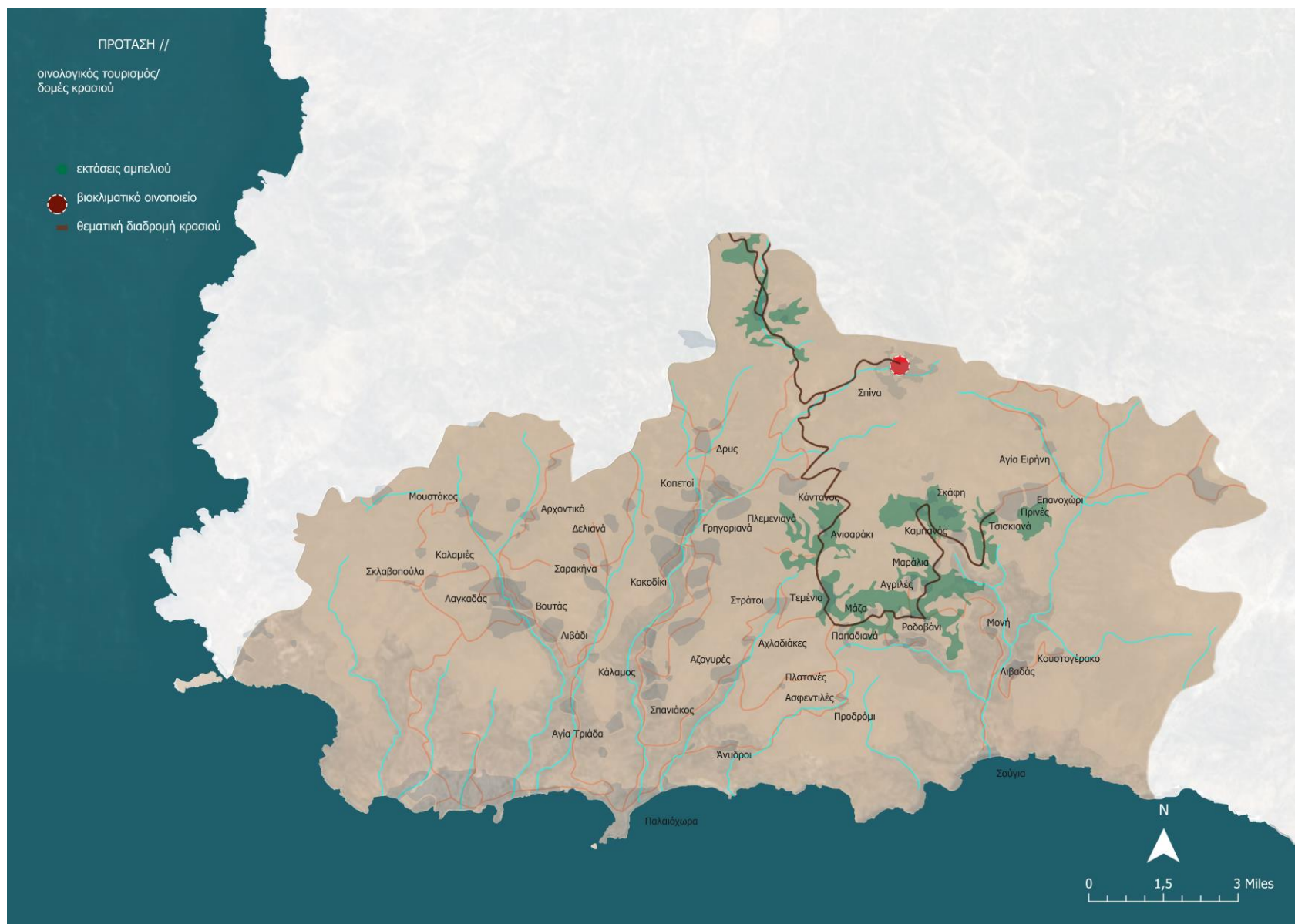
3.3.1.3 Θεματική θρησκευτική διαδρομή / δράση open churches

Ο μεγάλος αριθμός ναών που συναντάται στο Δήμο Καντάνου Σελίνου αφενός σχετίζεται με την πίστη και τη δημιουργία χώρων λατρείας, αφετέρου φιλοξενεί πληθώρα έργων τέχνης κυρίως των βυζαντινών χρόνων αλλά και των παλαιοχριστιανικών και των ελληνιστικών. Οι περισσότεροι ναοί αποτέλεσαν κέντρα της ελευθερίας, κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας, και έγιναν οι θεματοφύλακες της ορθοδοξίας και του βυζαντινού πολιτισμού. Οι βυζαντινές εκκλησιές (1212-1669) και τα ερείπια παλαιοχριστιανικών ναών, με σπάνιες τοιχογραφίες από σημαντικούς αγιογράφους όπως ο Ιωάννης Παγωμένος, ο Ξένος Διγενής και ο Γεώργιος Προβατόπουλος, εκφράζουν την εξέλιξη και τις τάσεις της βυζαντινής κρητικής ζωγραφικής και βρίσκονται διασκορπισμένες στο Σέλινο. Η Κάντανος υπήρξε έδρα επισκοπής στην πρώτη βυζαντινή περίοδο, γεγονός που επιβεβαιώνεται αρχαιολογικά από τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα που ενσωματώθηκαν σε νεότερους ναούς. Στην ορεινή περιοχή του Σελίνου, κατά την ίδια περίοδο λειτουργεί η επισκοπή «Λισού», γεγονός που αμφισβητείται από κάποιους ιστορικούς, η οποία πιθανόν είχε συσταθεί για ορισμένο χρόνο για γεωγραφικούς λόγους. Οι επισκοπές έπαυσαν να αναφέρονται στις πηγές τους επόμενους αιώνες. Στις αρχές του περασμένου αιώνα (1901-1902), ο Giuseppe Gerola, στον κατάλογο³⁷ του κατέγραψε 130³⁸ εκκλησίες στο Σέλινο, οι περισσότερες εκ των οποίων έχουν υποστεί αλλοιώσεις, αυθαίρετες επεμβάσεις αλλά και γκρεμιστεί. Ως διαδρομή, επομένως, αναφέρεται τόσο στους επισκέπτες που κινητοποιούνται από θρησκευτικά κίνητρα όσο και στους επισκέπτες με πολιτιστικό και ιστορικό ενδιαφέρον. Υλοποιείται σε όλη τη διάρκεια του έτους και υποστηρίζεται από πινακίδες με ενημερωτικό υλικό.

Δράση Open Churches. Πρόκειται για μία διαδραστική διαδικασία που θα παρέχει στους επισκέπτες πρόσβαση σε πληροφορίες σχετικά με την ιστορικότητα του κάθε ναού και των ιδιαίτερων τεχνικών αγιογραφίας που συναντώνται στο εσωτερικό του. Η πληροφορία θα μεταφέρεται από επιστημονικά καταρτισμένο προσωπικό, ενώ ταυτόχρονα θα υπάρχει και τρισδιάστατη απεικόνιση της αρχικής μορφής του ναού. Συνίσταται χρονικός περιορισμός στην εφαρμογή της δράσης, π.χ. αντίστοιχα προς τις μεγάλες γιορτές της ορθοδοξίας Χριστούγεννα Πάσχα Δεκαπενταύγουστος. (χάρτης 10 / πρόταση θρησκευτική διαδρομή)

³⁷ Τοπογραφικός κατάλογος των τοιχογραφημένων εκκλησιών της Κρήτης, Giuseppe Gerola 1901, μετάφραση Κ.Ε. Λασιθιωτάκης

³⁸ Από τις 845 εκκλησίες στην Κρήτη, οι 130 βρίσκονται στο Σέλινο

3.3.1.4 Θεματική διαδρομή «ιστορικά μαρτυρικά χωριά»

Από το Δεκέμβριο του 2000, ο Δήμος Καντάνου Σελίνου είναι μέλος του δικτύου μαρτυρικών πόλεων και χωριών της Ελλάδας, «Ελληνικά Ολοκαυτώματα» για την περίοδο 1940-1945. Προτείνεται η θεματική διαδρομή των ανακηρυγμένων με προεδρικό διάταγμα ιστορικών μαρτυρικών οικισμών: Φλώρια, Κάντανος, Μονή, Λιβαδάς, Κουστογέρακο. Οι οικισμοί Κουστογέρακο, Μονή και Λιβαδάς κατασκεύασαν από κοινού μνημείο εκτελεσθέντων στο Κουστογέρακο. Στα Φλώρια διασώζεται ναζιστικό μνημείο που κατασκευάστηκε το 1941 εις μνήμη γερμανών στρατιωτών με πέτρες που πήραν από την καμμένη Κάντανο. Στην Κάντανο διασώζονται τρεις επιγραφές που αποτελούν παγκοσμιώς από τα ελάχιστα πειστήρια της θηριωδίας του ναζισμού.

Πρόκειται για πολιτιστική θεματική διαδρομή αμιγώς ιστορικού χαρακτήρα που απευθύνεται στο ευρύ κοινό (οικογένειες, σχολεία, εκδρομείς) και δύναται να προωθήσει τη διασύνδεση του Δήμου Καντάνου Σελίνου με τους υπόλοιπους 37 δήμους της Ελλάδας που ανήκουν στο δίκτυο, καθώς και με τις αντίστοιχες ευρωπαϊκές αναγνωρισμένες περιοχές. Οι οικισμοί Κουστογέρακο, Μονή και Λιβαδάς κατασκεύασαν από κοινού μνημείο εκτελεσθέντων στο Κουστογέρακο.

3.3.1.5 Ποδηλατικές διαδρομές

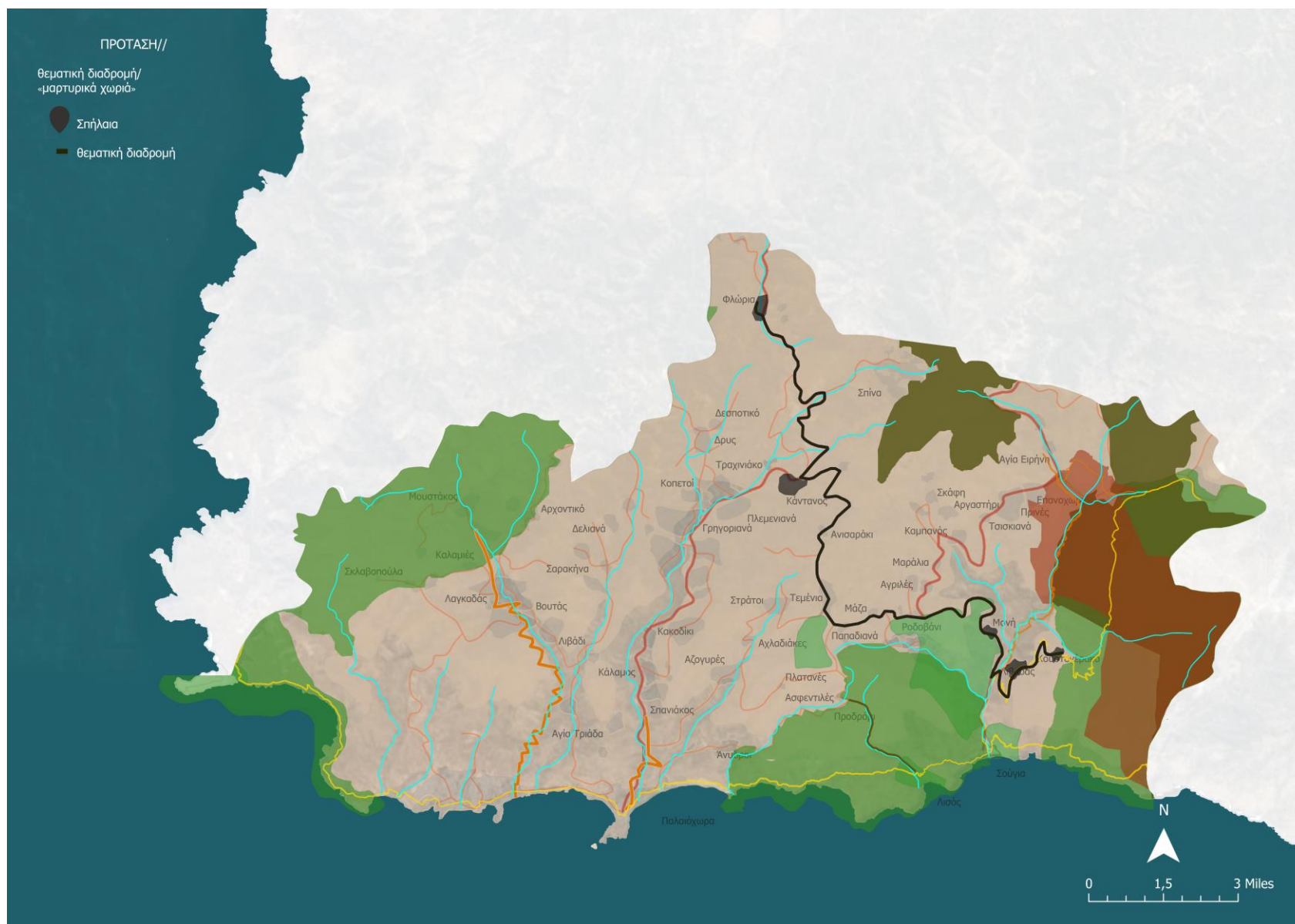
Η ορειογραφική διαμόρφωση του δήμου Καντάνου Σελίνου προσφέρει τη δυνατότητα ανάπτυξης ποικίλων ποδηλατικών διαδρομών, επισκέψιμων καθόλη τη διάρκεια του έτους. Οι διαδρομές αυτές δύναται να αποτελέσουν πυρήνα της τουριστικής αναβίωσης της ορεινής ενδοχώρας. Ο ποδηλατικός τουρισμός θεωρείται από τους πλέον αναπτυσσόμενους τομείς θεματικού τουρισμού στην Ευρώπη³⁹. Δύναται να αφορά μονοήμερες εξορμήσεις ή πολυήμερες αποδράσεις με διανυκτερεύσεις στους οικισμούς της περιοχής. Προσελκύει κατά κύριο λόγο επισκέπτες με ενδιαφέρον να γνωρίζουν την αυθεντικότητα του τόπου προορισμού τόσο σε σχέση με τα φυσικά τοπία, όσο και με τις πολιτιστικές παραδόσεις. Μελέτες σχετικά με το προφίλ του ποδηλάτη-ταξιδιώτη, περιγράφουν άτομα μεσαίου προς υψηλού εισοδήματος και υψηλού επιπέδου μόρφωσης.

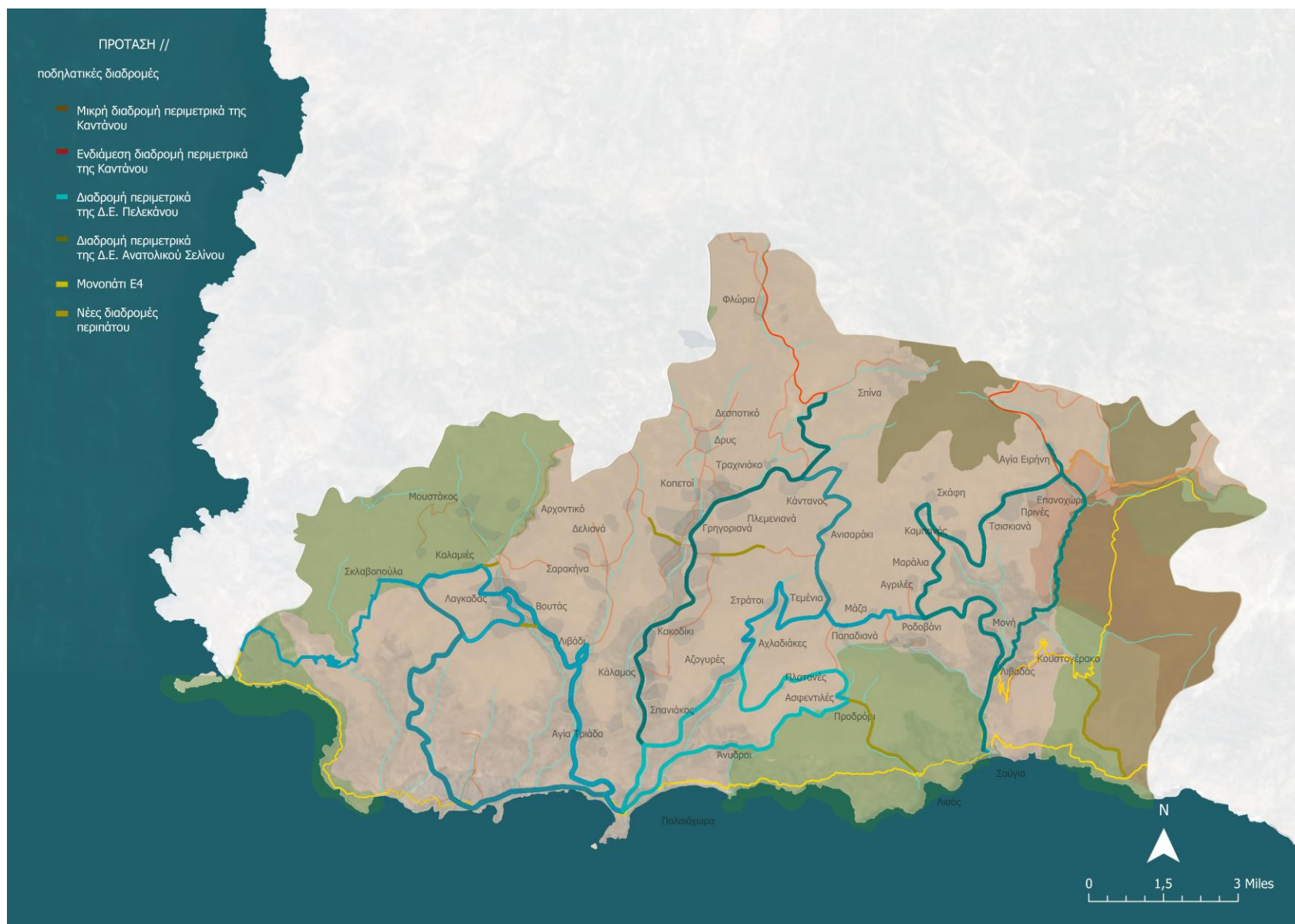
Προτεραιότητα η ανάπτυξη των οικισμών που βρίσκονται πάνω στις ποδηλατικές διαδρομές, με γνώμονα την άμεση θεσμοθέτηση όρων και περιορισμών για την προστασία τους. Οι προτεινόμενες διαδρομές είναι σχεδιασμένες ανάλογα την φυσική κατάσταση του επισκέπτη και τις διαθέσιμες μέρες του για την εξόρμησή του. (χάρτης 11 / πρόταση ποδηλατικών διαδρομών)

³⁹ Ο Ευρωπαϊκός Ποδηλατικός Τουρισμός εκτιμάται (ετησίως): 2.8 δις. ταξίδια στην Ευρώπη, 25.6 εκατ. διανυκτερεύσεις, περίπου το 3% του συνόλου τουριστικών ταξιδιών των Ευρωπαίων. Συνολικό οικονομικό αποτέλεσμα 54 δις. Ευρώ. Επίσης οι τουρίστες με ποδήλατο ξοδεύουν κατά μέσο όρο 353 Ευρώ ανά ταξίδι, κατά μέσο όρο 53 Ευρώ ημερησίως, από αυτά 21 Ευρώ για διαμονή, 16 Ευρώ για διατροφή, 8 Ευρώ για ψώνια και 8 Ευρώ για μετακινήσεις και δραστηριότητες. ΠΗΓΗ : cyclistswelcomehellas.blogspot.gr

Πίνακας 13 Προτεινόμενες ποδηλατικές διαδρομές

Παλαιόχωρα- Κάντανος- Ταυρωνίτης- Χανιά	Ελαφονήσι- Παλαιόχωρα- Σούγια	Παλαιόχωρα- Βουτάς- Μουστακος- Σκλαβοπούλα	Παλαιόχωρα- Βουτάς-Λαγκαδάς- Κάλαμος- Σκλαβοπούλα- Κουντούρα- Παλαιόχωρα	Παλαιόχωρα-Ανύδροι- Προδρόμι-Παπαδιανά-Τεμένια- Βαμβακάδες-Ανισαράκι- Καβαλαριανά-Άγιοι Απόστολοι- Κάνδανος-Πλεμεριανά- Γρηγοριανά-Παλαιόχωρα	Αζογυρές- Αχλαδακιές-Στράτοι Τεμένια-Παπαδιανά- Πλατανές- Ασφεντυλές- Αζογυρές	Σούγια-Ροδοβάνι- Αγριλές-Μαράλια- Καμπανός- Τσισκιάνα-Πρινές- Επανοχώρι- Μονή- Λιβαδάς –Σούγια
--	-------------------------------------	---	---	--	---	---

3.3.2 Ένταξη στον κατάλογο μνημείων παγκόσμιας κληρονομιάς της Unesco

3.3.2.1 Πρόταση 1

Το 2005 η καθιερωμένη σύνοδος της Unesco για την αναθεώρηση των κριτηρίων ένταξης, οδήγησε στην δημοσίευση ενός καταλόγου δέκα κριτηρίων στα οποία συγχωνεύονται η φύση και ο πολιτισμός. Ο επιπολασμός των ιστορικών και φυσικών τοπίων στο Δήμο Καντάνου Σελίνου ενθαρρύνει την προοπτική σύνταξης ενός φακέλου υποψηφιότητας για τον κατάλογο μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς της Unesco. Σε μία έκταση 36.900 εκταρίων βρίσκονται πέντε Ειδικές Ζώνες Διατήρησης (ΕΖΔ) και δύο Ζώνες Ειδικής Προστασίας (ΖΕΠ/SPA) του δικτύου Natura, δύο καταφύγια άγριας ζωής, δύο προστατευτικά δάση, τουλάχιστον 6 φαράγγια, αμέτρητα σπήλαια, 18 περιοχές κηρυγμένες ως ιστορικού και αρχαιολογικού ενδιαφέροντος και πέντε τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλους και επιπλέον αυτών οι λοιποί μουσειακοί χώροι (βλ. 2.8, 2.9. ενότητα). Μία τέτοια αναγνώριση θα τονώσει την ευαισθησία των κατοίκων απέναντι στην φυσική και πολιτιστική τους κληρονομιά και θα ενεργοποιήσει τα αντανάκλαστικά τους για τη διαρκή προστασία τους. Η τουριστική προβολή που συνεπάγεται, μετακινεί το ενδιαφέρον των επισκεπτών από το μονοπώλιο ήλιος-θάλασσα, σε μία ευρύτερη ζώνη δυναμικά επισκέψιμη όλο το έτος και προσελκύει το ενδιαφέρον διεθνών οργανισμών που ασχολούνται με επενδύσεις ήπιας ανάπτυξης σε ανάλογες περιοχές. Η επίτευξη ενός τέτοιου στόχου θα σημάνει την αέναο αντιμετώπιση των αλλοιώσεων της αστικής και τουριστικής ανάπτυξης, καθώς η ανακήρυξη ενός χώρου ως μνημείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς συνεπάγεται την δέσμευση των κεντρικών και τοπικών αρχών, να προωθήσουν τις δράσεις που ευνοούν την ολοκληρωμένη ανάπτυξη (προστασία/ανάδειξη/διατήρηση) και να αποτρέψουν κινήσεις με αρνητικό αντίκτυπο όπως η άναρχη και ακαλαίσθητη δόμηση, η υπερβόσκηση, η ανεξέλεγκτη τουριστική δραστηριότητα, προκειμένου να διατηρήσουν την θέση τους εντός του καταλόγου.

3.3.2.2 Πρόταση 2

Η ιδέα αφορά την σύσταση πολυθεματικής ομάδας εργασίας, των σχετικών φορέων διαχείρισης, των εμπλεκόμενων δήμων (Καντάνου-Σελίνου, Σφακίων, Πλατανιά), της ακαδημαϊκής κοινότητας και των ενδιαφερόμενων περιβαλλοντικών οργανώσεων για τη σύνταξη φακέλου κήρυξης των Λευκών Ορέων ως προστατευόμενο βιο-οικιστικό απόθεμα παγκόσμιας κληρονομιάς της Unesco. Ο όγκος των Λευκών Ορέων συγκροτεί τεκμηριωμένα μία οικολογικά μοναδική ζώνη. Έχει αναγνωρισθεί ως εθνικό πάρκο και έχει ενταχθεί στο Ευρωπαϊκό Δίκτυο Προστατευόμενων Περιοχών NATURA 2000 με τον κωδικό GR4340014 ο οποίος αντιστοιχεί στις περιοχές Εθνικός Δρυμός Σαμαριάς- Φαράγγι Τρυπητής-Ψιλάφι-Κουστογέρακο. Ο εθνικός δρυμός της Σαμαριάς έχει ενταχθεί στον κατάλογο παγκόσμιας κληρονομιάς της Unesco στην κατηγορία «Βιόσφαιρα και Άνθρωπος», ως ένα μοναδικό απόθεμα της

βιόσφαιρας, στη ανακήρυξη του οποίου, πέραν της βιοποικιλότητας και της ιδιαίτερης γεωμορφολογίας αναγνωρίζεται ότι *«Η περιοχή γύρω από το φαράγγι είναι ενδιαφέρουσα από πολιτιστική άποψη, καθώς φιλοξενεί αρχαία ερείπια, εκκλησίες και κάστρα.»*. Η επίτευξη ενός τέτοιου στόχου ευνοεί την συνεργασία μεταξύ διαφορετικών διοικητικά ενοτήτων, προς την από κοινού δημιουργία και διατήρηση δικτύων ήπιας τουριστικής ανάπτυξης που θα εξασφαλίζουν τη βιωσιμότητα του συνολικού φυσικού και πολιτιστικού τοπίου στο χρόνο. Τα δίκτυα αυτά αφορούν θεματικές διαδρομές πολιτιστικού, γεωλογικού, ορειβατικού, αρχαιολογικού ενδιαφέροντος που συναντώνται εντός της έκτασης των Λευκών ορέων, διοικητικά όμως ανήκουν σε διαφορετικούς δήμους. Διευρύνοντας περαιτέρω την κλίμακα της ολοκληρωμένης ανάπτυξης, το προτεινόμενο μνημείο δύναται να αποτελέσει τον τρίτο πόλο μίας διαδρομής μνημείων Unesco που θα αφορά τους μεγάλους ορεινούς όγκους της Κρήτης, οι έτεροι πόλοι είναι ο Ψηλορείτης και η Σητεία που είναι ήδη ενταγμένα στον κατάλογο της Unesco ως γεωπάρκα παγκόσμιας κληρονομιάς. (χάρτης 12 / πρόταση διαδρομής)

Αξιόλογο παράδειγμα: Al Shouf Biosphere Reserve (SBR)-Λίβανο: Πρόκειται για μία έκταση 50.000 εκταρίων ανακηρυγμένη ως προστευόμενη από το Λιβανικό Κράτος από το 1996, λόγω της χλωρίδας και πανίδας που φιλοξενεί και των αρχαιολογικών και αρχιτεκτονικών καταλοίπων που είναι μάρτυρες της ιστορίας αυτών των βουνών και του εθνικού μείγματος των κατοίκων. Υπάρχουν 28 χωριά στην περιοχή όπου οι κύριες οικονομικές δραστηριότητες περιλαμβάνουν τη γεωργία και τα βοσκοτόπια. Ο τουρισμός είναι σήμερα η κύρια οικονομική δραστηριότητα. Το 2005 το SBR χαρακτηρίστηκε ως βιο-οικιστικό απόθεμα της UNESCO μέσω του προγράμματος Άνθρωπος και Βιόσφαιρα, συμμετέχοντας σε τρεις βασικές ατζέντες: διατήρηση, οικονομική / κοινωνική ανάπτυξη και υλικοτεχνική στήριξη. Το έργο έδωσε τη δυνατότητα στο SBR να ενισχύσει τις δραστηριότητές του και τις επιδόσεις του για την προστασία της περιοχής και ενίσχυσε τη συμμετοχή του γύρω πληθυσμού στις δραστηριότητες του SBR, οι οποίες αφορούν δράσεις εναλλακτικού τουρισμού. 70 διαφορετικά προϊόντα κατασκευάζονται από μέλη της τοπικής κοινότητας (γυναίκες) χρησιμοποιώντας παραδοσιακές μεθόδους και πωλούνται σε κέντρα επισκεψιμότητας που διαχειρίζεται η SBR. Τον Απρίλιο του 2015 δημοσιεύθηκε επισήμως η "Οικονομική Αξία του SBR". Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα οικονομικά οφέλη που προκύπτουν από την SBR ανέρχονται επί του παρόντος στα 16,7 έως 21,3 εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ / έτος.

3.3.3 Καταδυτικά πάρκα

Τρεις περιοχές του Δήμου Καντάνου Σελίνου έχουν κηρυχθεί ως επιτρεπόμενες καταδύσεων⁴⁰ οριζόμενες ως ενάλιοι αρχαιολογικοί χώροι:

I. Ανατολικά του όρμου Κριού Χαλίκια II. Δυτικά του ακρωτηρίου Τρόχαλο στη νησίδα Πλακάκι, III. Δυτικά της θέσης Τηγάνι.

Τα υφιστάμενα λιμάνια με τις τροποποιήσεις που έχουν προταθεί ανωτέρω δύνανται να λειτουργήσουν ως εφαλτήρια για καταδύσεις καθόλο το μήκος της θαλάσσιας ζώνης.

Μία τέτοια κίνηση θα πυροδοτήσει ένα ντόμινο θετικών προοπτικών: οριοθέτηση ζωνών αλιείας, ανανέωση και προστασία της θαλάσσιας πανίδας, ανανέωση τουριστικού πληθυσμού, προσέλκυση επισκεπτών με περισσότερο ποιοτικά κίνητρα, νέες επαγγελματικές δυνατότητες για τον ντόπιο πληθυσμό, διαφοροποίηση του τρόπου διαχείρισης των ακτών.

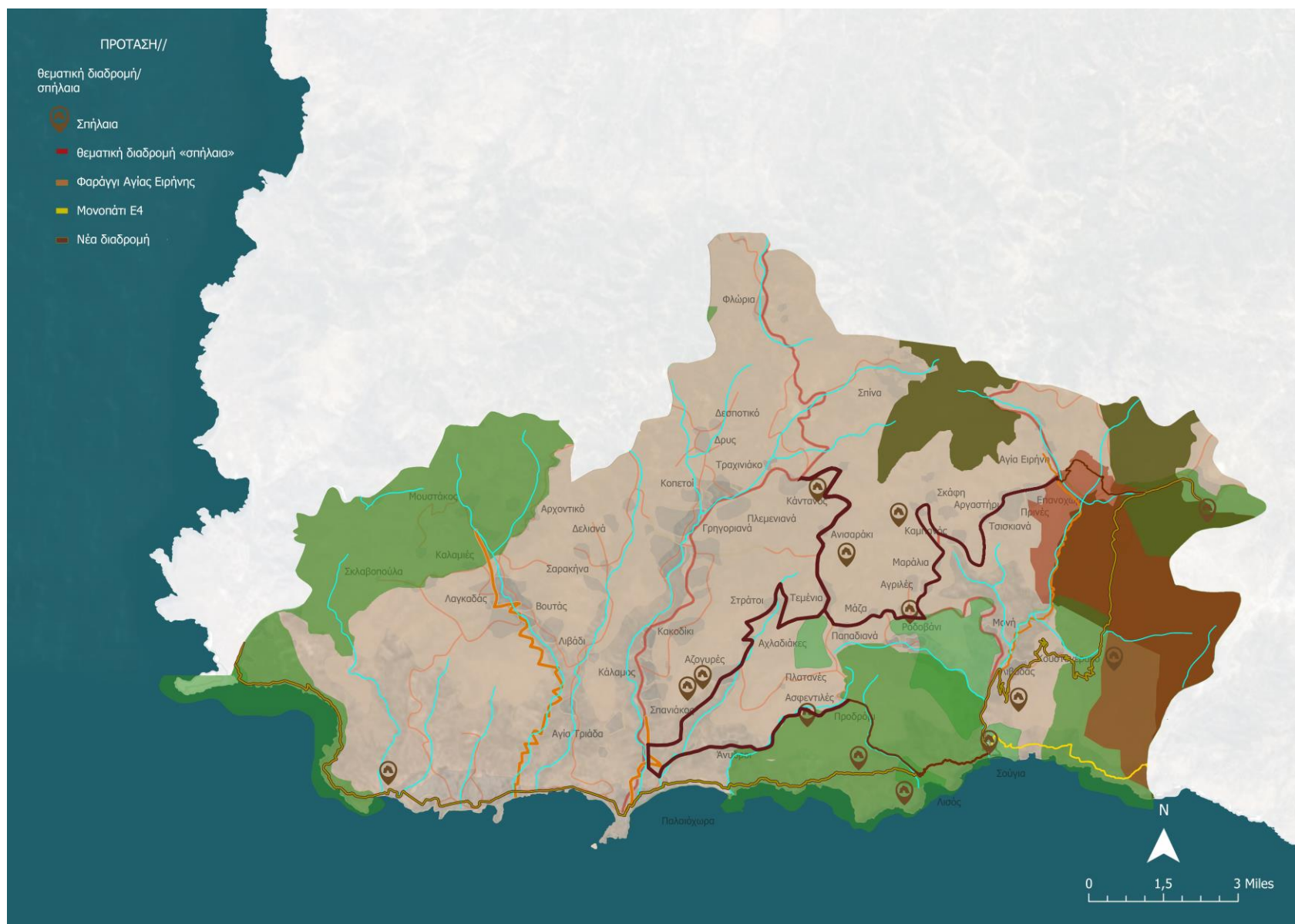
3.3.4 Σπηλαιολογικός τουρισμός

Τα σπήλαια του δήμου Καντάνου Σελίνου, παρά την πληθώρα τους και το ότι εκπροσωπούν την σπάνια βιοποικιλότητα και την ιστορία της περιοχής, (βλ 2.8.5), παραμένουν αφανή και ανεκμετάλλευτα. Ο σπηλαιολογικός τουρισμός από την άλλη, αποτελεί μία από τις πλέον δημοφιλείς θεματικές μορφές τουρισμού που προσελκύει επισκέπτες όλων των ηλικιών στα προσβάσιμα και κατάλληλα διαμορφωμένα σπήλαια, αλλά και έμπειρους ορειβάτες-σπηλαιολόγους-γεωλόγους που επενδύουν στην σπηλαιολογική εμπειρία.

Η πρόταση αφορά εν αρχή την συνεργασία με τον Σπηλαιολογικό Ελληνικό Εξερευνητικό Όμιλο, προκειμένου να γίνει ακριβής και λεπτομερής καταγραφή των χαρακτηριστικών των σπηλαίων, χαρτογράφηση αυτών, ανάδειξη των αναγκών του εκάστοτε σπηλαίου για συντήρηση, προστασία και προσβασιμότητα και δημιουργία ενός διαδικτυακού τόπου με συγκεκριμένες πληροφορίες θέσης-ιστορίας-γεωλογίας-επισκεψιμότητας. Το στάδιο αυτό κρίνεται απαραίτητο για τη διασφάλιση της παροχής μίας ποιοτικής διαδρομής σπηλαίων για τους επισκέπτες αλλά και τη γένεση μηχανισμών προστασίας αυτών διαμέσου της επιβολής περιορισμών στο τουριστικό φορτίο.

⁴⁰ ΦΕΚ ΥΑ ΥΠΠΟ/ΓΔΑΠΚ/ΑΡΧ/Α1/Φ41/42813/2830/2-9-2003 - ΦΕΚ 1498/Β/10-10-2003, «Ορισμός όρων άσκησης υποβρύχιων δραστηριοτήτων με αναπνευστικές συσκευές, βαθυσκάφη ή άλλα μέσα επισκόπησης του βυθού, κατά εφαρμογή του άρθρου 15, παρ.3, του Ν. 3028/2002 Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς»

Αξιόλογο Παράδειγμα: Grotte di Castelana. Βρίσκεται στην περιφέρεια Puglia της νοτιοανατολικής Ιταλίας. Οι Castelana συγκροτούν ένα υπόγειο σύστημα σπηλαίων που αναδείχθηκε χάρη στις εργασίες του σπηλαιολόγου Franco Anelli το 1938 και σήμερα αποτελεί μνημείο της φυσικής ιστορίας της περιφέρειας. Οι εργασίες χαρτογράφησης ολοκληρώθηκαν μετά το 1940 και το 1971 ιδρύθηκε η σπηλαιολογική εταιρεία grotte dicastelana. Οι σπηλιές είναι επισκέψιμες όλη τη διάρκεια του έτους εκτός της ημέρας των Χριστουγέννων και λειτουργούν με οδηγούς που αναλαμβάνουν την μετακίνηση και πληροφόρηση των επισκεπτών, μέχρι σήμερα έχουν δεχθεί περίπου 15 εκατομμύρια επισκέπτες. (χάρτης 13 / πρόταση σπηλαιολογικής διαδρομής)

3.3.5 Δημιουργία παρατηρητηρίου χλωρίδας και πανίδας

Η δημιουργία περιβαλλοντικού παρατηρητηρίου χλωρίδας και πανίδας στην κορυφή του Άγιος Δίκαιος (1008μ.), με στόχο την ενημέρωση, εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση των κατοίκων και επισκεπτών. Η περιοχή ανήκει στην ΖΕΠ GR4340004 (Έλος- Τοπόλια –Σάσαλος – Άγιος Δίκαιος) και εμπεριέχει σπάνιους για την Κρήτη καστανιώνες και τα εκτεταμένα μακκί με κουμαριές. Χαρακτηριστική παρουσία έχουν τα μεγάλα αρπακτικά πουλιά, όπως ο χρυσαιτός, το όρνιο και ο γυπαετός. Την άνοιξη, ο αριθμός των ειδών πτηνών αυξάνεται κατακόρυφα, καθώς η περιοχή είναι από τους σημαντικότερους διαδρόμους μετανάστευσης που διέρχονται από την Κρήτη.

3.3.6 Δημιουργία καταφυγίου

Καταφύγιο του τύπου μόνιμης κατασκευής, στην τοποθεσία Ώλυσμα στα 1000μ υψόμετρο. Είναι ένας από τους σταθμούς του μονοπατιού Ε4, στη διαδρομή από το Κουστογέρακο στον Ομαλό, σε απόσταση 4,4χλμ. από το Κουστογέρακο. Στην περιοχή βρίσκεται και ένα παλιό μιτάτο που μπορεί να αποτελέσει τον πυρήνα του κτίσματος. Προτείνεται μέγιστη δυναμικότητα 60 κλινών, ισάριθμα κατανομημένων σε κοιτώνες και ατομικές κλίνες. Ανάθεση ανεφοδιασμού του καταφυγίου στις τοπικές μονάδες παραγωγής και συσκευασίας προϊόντων και στους παραγωγούς της περιοχής. Η διαδρομή που οδηγεί στην τοποθεσία αναφέρεται ως μέτριας δυσκολίας καθιστώντας το προσβάσιμο τόσο για ερασιτέχνες όσο και για έμπειρους ορειβάτες. Οι επισκέπτες έχουν τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσουν το καταφύγιο ως σταθμό ανεφοδιασμού και ανάπαυσης με επιστροφή στον οικισμό Κουστογεράκου ή συνέχεια του μονοπατιού έως τον Σεληνιώτικο γύρο, ή να διανυχτερεύσουν στο καταφύγιο.

3.3.7 Δημιουργία οικομουσείου⁴¹

Δημιουργία στεγασμένου χώρου οργάνωσης των δράσεων του μουσείου και συντονισμού των εμπλεκόμενων φορέων οργάνωσης. Δεν πρόκειται για ένα μουσειακά οργανωμένο χώρο, αλλά για ένα χώρο οργάνωσης ενός «υπαίθριου μουσείου». Ο χώρος αυτός οφείλει ως κτίριο να αναδεικνύει την παραδοσιακή αρχιτεκτονική και ως θεσμός να εποπτεύει την ορθή οργάνωση και λειτουργία των παρεχόμενων υπηρεσιών και να παρέχει στο κοινό τις κατάλληλες πληροφορίες για τις δραστηριότητες που προσφέρονται. Απαραίτητη είναι η διασύνδεση του με μικρότερα κιόσκια πληροφοριών σε κομβικά σημεία της περιοχής και η κατασκευή πινακίδων του τύπου info points για τα υπόλοιπα σημεία. Ο οικισμός της Καντάνου λόγω της θέσης του, της ιστορικότητας του και του υψηλού δυναμικού του σε φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον, προτείνεται ως το κεντρικό σημείο στέγασης του οικομουσείου.

Οι δράσεις που προτείνεται να αναλάβει το οικομουσείο αφορούν τα εξής: Οργάνωση των προτεινόμενων θεματικών διαδρομών γνωριμίας με το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον καθώς και με την άυλη πολιτιστική κληρονομιά. Συνεργασία με το Πολυτεχνείο Κρήτης και με το Πανεπιστήμιο Κρήτης για την υλοποίηση ερευνητικών προγραμμάτων και συνεδρίων/σεμιναρίων/προβολών. Ανάπτυξη σχέσεων συνεργασίας με άλλα οικομουσεία στην Κρήτη και στην Ελλάδα για αλληλοπροβολή και παράλληλη οργάνωση δράσεων. Κατασκευή διαδικτυακού ενημερωτικού ιστοτόπου, σχεδιασμός διαφημιστικού υλικού (έντυπου και ηλεκτρονικού).

⁴¹ Το 1982 το International Council of Museums (ICOM) ορίζει το οικομουσείο ως “ένα μουσείο που έχει συλλεφθεί και ιδρυθεί με στόχο να προστατέψει φυσικά ή πολιτιστικά αγαθά, κινητά και ακίνητα, στην αρχική τους θέση, συντηρώντας τα δηλαδή στον τόπο στον οποίο δημιουργήθηκαν ή ανακαλύφθηκαν”.

Καθιέρωση τακτικών εκπαιδευτικών εκδρομών για μαθητές όλων των βαθμίδων και λοιπές ομάδες επισκεπτών. Δημιουργία εκπαιδευτικών προγραμμάτων για τους επισκέπτες που θα τους μεταλαμπαδεύουν γνώσεις σχετικά με την ιστορία, την παραδοσιακή τεχνοτροπία, την παραγωγή προϊόντων, τα ήθη και τα έθιμα και συντονισμός προγραμμάτων διαδραστικής μάθησης των ανωτέρω. Συντονισμός της τοπικής κοινωνίας. Η δράση αυτή είναι καθοριστική καθώς οι ντόπιοι είναι αυτοί που θα αναλάβουν την υλοποίηση και διαιώνιση του οικομουσείου. Προκειμένου να πετύχει το στόχο του, χρειάζεται να αναβιώσουν οι παραδοσιακές τεχνικές παραγωγής προϊόντων (υλικών και άυλων) και εν συνεχεία αυτές να γίνουν προσιτές και επισκέψιμες στο κοινό.

Αξιόλογο παραδείγμα: Το οικομουσείο του Ζαγορίου. Ιδρύθηκε το 2014 και καλύπτει τους τομείς της αρχιτεκτονικής, της συντήρησης έργων τέχνης, της μουσειοπαιδαγωγικής, της αρχαιολογίας, τις γεωεπιστήμες & περιβάλλον, τα εικαστικά και τα μέσα επικοινωνίας. Μεταξύ άλλων, το 2016 συμμετείχε στο πρόγραμμα Erasmus+ φιλοξενώντας πορτογάλους μαθητές που συμμετείχαν σε εκπαιδευτικές δράσεις σχετικά με τα τουριστικά καταλύματα, τη χαρτογράφηση μονοπατιών, την αναγνώριση στοιχείων φυσικής και πολιτισμικής κληρονομιάς στο πεδίο και την τρισδιάστατη εκτύπωση αυτών προκειμένου να χρησιμοποιηθεί για την ολοκληρωμένη ξενάγηση ανθρώπων με προβλήματα όρασης.

3.4 Τουρισμός και υφιστάμενες κτιριακές υποδομές

3.4.1 Γαστρονομικός τουρισμός

Η πρόταση αφορά μια αλυσίδα από την παραγωγή έως την κατανάλωση ντόπιων ποιοτικών προϊόντων. Η έννοια της αλυσίδας εξυπηρετεί την ολοκληρωμένη ανάπτυξη δημιουργώντας θέσεις εργασίας στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα οι οποίες είναι απαραίτητες για την υλοποίηση ενός προγράμματος θεματικού τουρισμού (τριτογενής τομέας). Ενθαρρύνεται έτσι η αναβίωση των παραδοσιακών μεθόδων παραγωγής και η ανασυγκρότηση των μονάδων μεταποίησης προς τη δημιουργία ενός τοπικού brand name ποιότητας που θα προσελκύει έλληνες και ξένους επισκέπτες. Η διαδρομή θα καλύπτει το ενδιαφέρον των επισκεπτών όσον αφορά τον τρόπο καλλιέργειας /βοσκής/αλίευσης, την συγκομιδή των πρώτων υλών, την επεξεργασία αυτών για την παραλαβή του τελικού προϊόντος και τέλος την διαδικασία της μαγειρικής με την ακόλουθη γευσιγνωσία. Από το κτιριακό απόθεμα των 37 σχολείων , προτείνεται να επιλεγούν, δέκα κτίρια σε κομβικά σημεία , τα οποία με την ανάλογη αποκατάσταση θα φιλοξενήσουν τις εγκαταστάσεις υλοποίησης της διαδραστικής κουζίνας, των μαθημάτων παραδοσιακής μαγειρικής, της γευσιγνωσίας και της πώλησης ντόπιων προϊόντων ποιότητας. Ο αριθμός των κτιρίων είναι περιορισμένος θεωρώντας ότι πρέπει να καλύπτει την επιφάνεια του Δήμου Καντάνου Σελίνου, αποφεύγοντας όμως τον συνωστισμό, έννοια αντίθετη με την ήπια ανάπτυξη. Με το σκεπτικό της εδαφικής διασποράς και της μετακίνησης των τουριστικών ροών στους προστατευόμενους οικισμούς (πληθυσμός<200κατοίκων), προτείνονται οι οικισμοί: Φλώρια, Σπίνα, Καμπανός, Ροδοβάνι, Μουστάκο, Στράτοι, Λειβάδι, Αγία τριάδα, Σκλαβοπούλα. Δελιανά.

Προτείνεται επίσης η αποκατάσταση και εκ νέου λειτουργία του εγκαταλελειμμένου τυροκομείου Κουστογεράκου και η ίδρυση μουσειακού χώρου της παραδοσιακής μεθόδου τυροκομίας. Η συλλογή βρώσιμων βοτάνων και χόρτων αποτελεί μια διαθεματική πρόταση στις γαστρονομικές και φυσιολατρικές διαδρομές, όπως και η οινογευσία η οποία αναλύεται εκτενέστερα στην ενότητα οινοτουρισμός. Η οργάνωση των γαστρονομικών διαδρομών δύναται να είναι επισκέψιμη σε όλη τη διάρκεια του έτους και η θεματολογία αφορά κυρίως τα συνδεδεμένα με το Δήμο προϊόντα (χόντρος, καλιτσούνια, άγρια χόρτα, σαμουσάδες, χυλοπίτες, κρασί), αλλά και την ευρύτερη έννοια της κρητικής κουζίνας.

3.4.2 Δημιουργία συνεταιρισμού παραδοσιακών τεχνιτών

Ο συνεταιρισμός δύναται να στεγαστεί σε ένα κατάλληλα διαμορφωμένο κτίριο εξ αυτών του αποθέματος του δήμου Καντάνου Σελίνου. Οι δράσεις που θα αναλάβει αφορούν την διάσωση και διατήρηση της γνώσης παραδοσιακών τεχνικών κατασκευής της κατσούνας, των καλαθιών και των μουσικών οργάνων και η προβολή αυτών ως μάρτυρες του παραδοσιακού τρόπου ζωής και των παραδοσιακών επαγγελμάτων. Η υλοποίηση των δράσεων αφορά τη λειτουργία διδασκαλείου για την εκμάθηση των τεχνικών στους νεότερους και τη διοργάνωση ανοιχτών ημερίδων γνωριμίας με τις τεχνικές αυτές. Στο κτίριο στέγασης προτείνεται η λειτουργία μόνιμης έκθεσης ανοιχτής στους επισκέπτες όλο τον χρόνο.

3.5 Τουρισμός και υποδομές

Η ολοκληρωμένη προσέγγιση των μεταφορών μέσω της δημιουργίας ενός δικτύου αυτοκινητόδρομων και θαλάσσιων συνδέσεων, θα διασφαλίσει μία «πολυθεματική» προσβασιμότητα και κατ' επέκταση θα συμβάλει στην ισόρροπη ανάπτυξη, εξασφαλίζοντας δίκτυα για την τόνωση όλων των τομέων παραγωγής.

3.5.1 Οδικό δίκτυο

Η αναβάθμιση του οδικού δικτύου θεωρείται κριτικής σημασίας, αφού θα παράξει υποδομές-κόμβους στις τουριστικές διαδρομές και θα διευκολύνει τη διαβίωση των μόνιμων κατοίκων και των επισκεπτών· ευκολότερη πρόσβαση σε υπηρεσίες (εκπαίδευσης-υγείας-αθλητισμού-κοινωνικές) και σε κύρια αστικά κέντρα, ευκολότερη διακίνηση αγαθών.

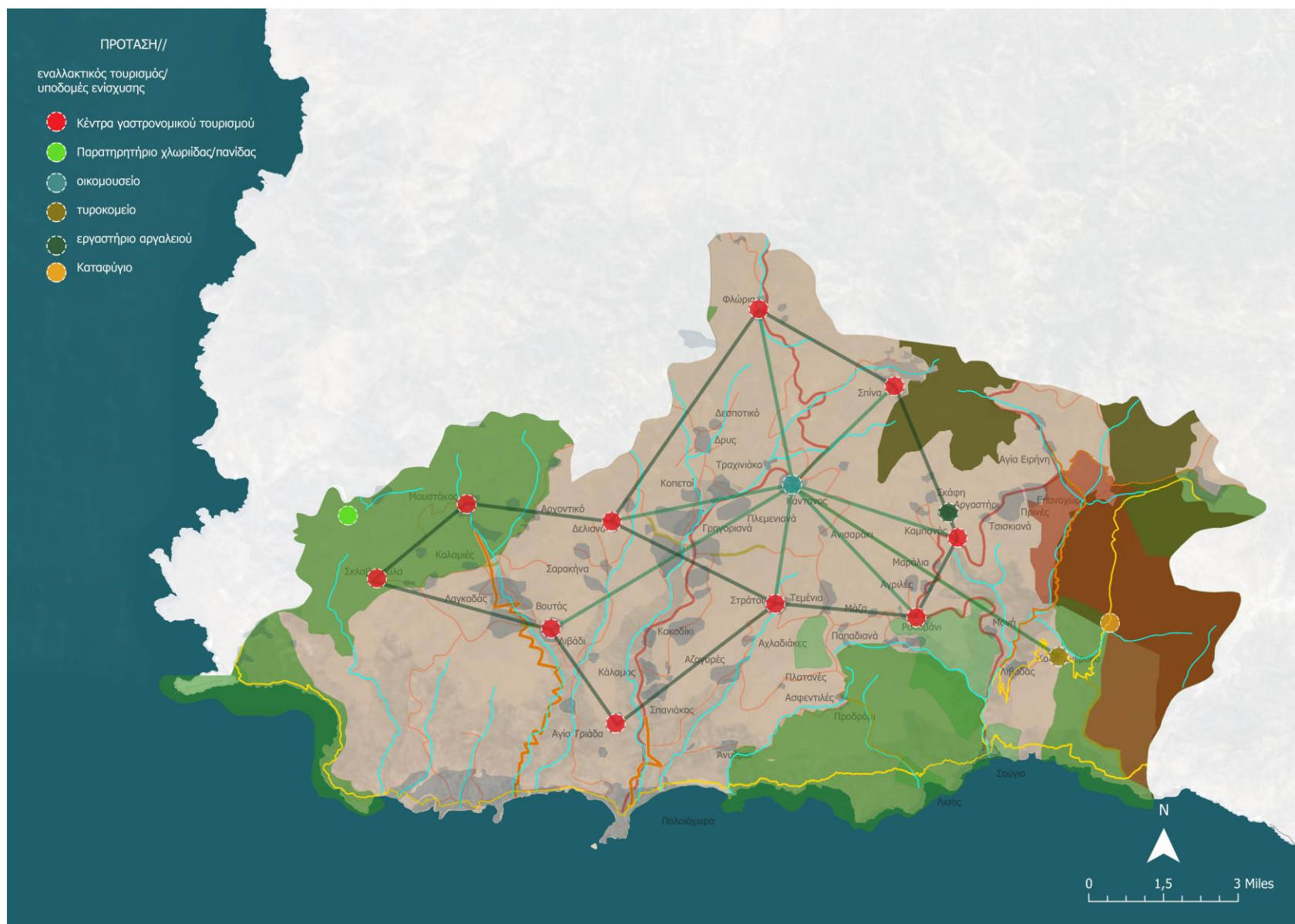
Το πρωτεύον οδικό δίκτυο ενδοπεριφερειακής σημασίας Ταυρωνίτης-Παλαιόχωρα χρήζει αναβάθμισης. Ο άξονας αυτός εξυπηρετεί τον κύριο όγκο πληθυσμού της περιοχής (μόνιμου και επισκεπτών) καθώς συνδέει τις δύο έδρες του Δήμου μεταξύ τους και με το κύριο αστικό κέντρο, την πόλη των Χανίων. Η Κουντούρα, που αποτελεί το κύριο εξαγωγικό κέντρο θερμοκηπευτικών προϊόντων (50% του Ν. Χανίων, ενώ το Ελαφονήσι το 20%) εξυπηρετείται από τον ανώτερο οδικό άξονα. Η αναβάθμιση του άξονα Σούγια-Καμπανός-Αλικιανός σε δρόμο δευτερεύουσας ενδοπεριφερειακής σημασίας καθίσταται απαραίτητη καθώς η περιοχή συγκεντρώνει ήδη πολλά στοιχεία πολιτιστικού και φυσικού ενδιαφέροντος που αποτελούν δυνητικούς πόλους ανάπτυξης ήπιων μορφών

τουρισμού. Οι προτάσεις που διατυπώθηκαν οφείλουν να εναρμονιστούν στην γεωγραφική ιδιαιτερότητα της περιοχής και να υλοποιηθούν με γνώμονα την ανάδειξη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος.

3.5.2 Θαλάσσιες μεταφορές

Τα υφιστάμενα λιμάνια της Σούγιας και της Παλαιόχωρας εξυπηρετούν κατά κύριο λόγο τους επισκέπτες του νότιου άξονα, μεταφέροντας τους μεταξύ των κύριων τουριστικών κέντρων (Γαύδο-Ελαφονήσι-Παλαιόχωρα-Σούγια-Σφακιά) λόγω της ανεπάρκειας του νότιου οδικού δικτύου. Προτείνεται η αναβάθμιση του λιμένα της Παλαιόχωρας σε μείζονος ενδιαφέροντος (περιφερειακής εμβέλειας) με προϋπόθεση την ολοκλήρωση των έργων υποδομής που εκκρεμούν για την λειτουργία της μαρίνας του νότιου λιμένα αυτής. Συμβάλλοντας κυρίως στη βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών μεταφοράς και στη διεύρυνση των συνδέσεων με άλλα λιμάνια της Κρήτης. Όσον αφορά την ολοκλήρωση της μαρίνας, νοείται απαραίτητη για την προώθηση ιστιοπλοϊκού τουρισμού στην περιοχή, τόσο με σκάφη αναψυχής, όσο και με την μορφή αθλητικής δραστηριότητας.

Κατάργηση της προσάραξης πλοίων στην ανατολική προβλήτα (Σκάλα) και χρήση αυτής ως υδατοδρόμιο. Ένταξη αυτού σε ένα δίκτυο υδατοδρομίων, που θα εξασφαλίσει την σύνδεση με περιοχές του δικτύου Natura 2000. Προτεινόμενες διαδρομή: Παλαιόχωρα-Γαύδος, Παλαιόχωρα-Ελαφονήσι-Λισός. Τα υδροπλάνα θεωρείται ότι παράγουν τα χαμηλότερα μετρήσιμα ποσοστά θορύβου και άλλων περιβαλλοντικών οχλήσεων, ως μέσο μεταφοράς. (χάρτης 13 / πρόταση διαδρομής)

3.6 Συνέργεια μέσω των νέων τεχνολογιών για την ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού

3.6.1 Ένταξη στο πιλοτικό πρόγραμμα smart eco – social villages

Η ιδέα αφορά αγροτικούς οικισμούς οι οποίοι αναπτύσσονται αξιοποιώντας τους υφιστάμενους πόρους της περιοχής τους και επενδύοντας σε νέες ευκαιρίες. Στα έξυπνα χωριά τα παραδοσιακά και τα νέα δίκτυα και υπηρεσίες, ενισχύονται μέσω ψηφιακών τεχνολογιών, τηλεπικοινωνιών, καινοτομιών και της καλύτερης χρήσης της γνώσης προς όφελος των κατοίκων και των επιχειρήσεων. Η ιδέα των «έξυπνων» χωριών δεν προτείνει λύση ενιαίου μεγέθους. Είναι ευαίσθητη σε εδαφικό επίπεδο, βασισμένη στις εκάστοτε ανάγκες και δυνατότητες, υποστηριζόμενη από νέες ή υπάρχουσες εδαφικές στρατηγικές. Η τεχνολογία, οι επενδύσεις σε υποδομές και σε επιχειρήσεις και το ανθρώπινο δυναμικό είναι τα σημαντικότερα κεφάλαια. . Ένα έξυπνο χωριό, δίνει έμφαση σε προϊόντα, ηλεκτρονική μόρφωση, πρόσβαση στην ηλεκτρονική υγεία, και άλλες βασικές υπηρεσίες, καινοτόμες λύσεις σε περιβαλλοντικά ζητήματα, εφαρμογή κυκλικής οικονομίας στα αγροτικά απόβλητα, προώθηση τοπικών προϊόντων υποστηριζόμενα από την τεχνολογία (ICT), εφαρμογή και εκμετάλλευση της έξυπνης εξειδίκευσης των βιολογικών τροφίμων ποιότητας, στον εναλλακτικό τουρισμό κτλ.

Οι δράσεις που έχουν σχεδιαστεί από την Ε.Ε. προκειμένου να υποστηρίξουν τα «έξυπνα» χωριά και που δύναται να εφαρμοστούν στην αναβίωση των οικισμών του Δήμου Καντάνου Σελίνου, είναι οι εξής: Εργαστήριο για την πρόσβαση σε δεδομένα και σε πλατφόρμες δεδομένων διασφαλίζοντας ταυτόχρονα τη θέση των γεωργών και άλλων μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων στην αλυσίδα αξίας. Η μέθοδος τοπικής ανάπτυξης LEADER, η οποία έχει χρησιμοποιηθεί ήδη 20 χρόνια για να εμπλέξει τους τοπικούς φορείς στο σχεδιασμό και την υλοποίηση στρατηγικών, τη λήψη αποφάσεων και την κατανομή των πόρων για την ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών τους. Πλατφόρμα έξυπνης εξειδίκευσης γεωργικών ειδών διατροφής. Τέσσερις ψηφιακοί κόμβοι καινοτομίας που: υποστηρίζουν τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον μεταποιητικό τομέα για να βελτιώσουν τα προϊόντα και τις διαδικασίες τους, επιτρέποντάς τους να πειραματιστούν με ψηφιακές τεχνολογίες, επιταχύνουν την ολοκλήρωση αναδυόμενων επιχειρήσεων που κάνουν χρήση τεχνολογιών FI-WARE, χρηματοδοτούν καινοτόμες δράσεις των μικρομεσαίων επιχειρήσεων μέσω των προγραμμάτων FP7 και H2020 προκειμένου να βελτιώσουν τα προϊόντα τους μέσω της ενσωμάτωσης προηγμένων τεχνολογικά στοιχείων και συστημάτων (ICT) και υποστηρίζουν διάφορες δραστηριότητες που επιτρέπουν σε εταιρείες να εξοπλίζονται με ρομποτικό εξοπλισμό, λογισμικά και επιστημονικής εμπειρογνωμοσύνη. Πιλοτικό έργο "Περιοχές έξυπνης αγροτικής μεταφοράς" (SMARTA). Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έχει διαθέσει προϋπολογισμό 600 000 ευρώ για αυτό το σχέδιο σχετικά με τη βιώσιμη κοινή κινητικότητα που διασυνδέεται με τις δημόσιες μεταφορές στις αγροτικές περιοχές. Στόχος του έργου είναι η επισκόπηση των ορθών πρακτικών και ο εντοπισμός των όρων χορήγησης. Internet of Things - Ορίζοντας 2020. Το πρόγραμμα IoF2020 είναι αφιερωμένο στην επιτάχυνση της υιοθέτησης του Ίντερνετ για την εξασφάλιση επαρκών, ασφαλών και υγιεινών τροφίμων και για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των γεωργικών και διατροφικών αλυσίδων στην Ευρώπη. Αποτελεσματικότερη και πιο έξυπνη αλυσίδα

εφοδιασμού - Ορίζοντας 2020, αφορά καινοτόμες ιδέες για την κινητικότητα ως υπηρεσία, έξυπνη υποδομή μεταφορών νέας γενιάς, συνδεδεμένες και αυτοματοποιημένες μεταφορές και έξυπνη αστική κινητικότητα.

3.7 Πρόταση για ίδρυση και λειτουργία φορέων διαχείρισης

Η χρηστή λειτουργία φορέων διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών και των αρχαιολογικών χώρων, θα συμβάλει στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη τους, μέσω της θέσπισης αυστηρότερων όρων περιβαλλοντικής προστασίας και της διαχείρισης των επιπτώσεων της τουριστικής κίνησης (visitorimpactmanager). Η ανάδειξη φυσικών και πολιτισμικών στοιχείων των περιοχών, με έμφαση στη «bottom – up» προσέγγιση, θα μπορούσε να διασφαλίσει πολιτιστικές, εκπαιδευτικές και ήπιες τουριστικές δράσεις.

Η Ελαφώνησος και Παράκτια Θαλάσσια Ζώνη (4340002), Έλος/Τοπόλια/Σάσαλος/ΆγιοςΔίκαιος (4340004), ο Όρμος Σούγιας /Βάρδια / Φαράγγι Λισσού μέχρι Ανύδρου και παράκτια Ζώνη (4340005), ο Εθνικός Δρυμός Σαμαριάς / Φαράγγι Τρυπητής / Ψιλάφι / Κουστογέρακο (SPA 4340014), τα Λευκά Όρη και παράκτια Ζώνη (4340008) και η παραλία από τη Χρυσосκαλίτισσα μέχρι και το Ακρωτήριο Κριός (4340015), συγκαταλέγονται στις προστατευόμενες περιοχές του Δικτύου Φύση 2000. Ενώ οι αρχαιολογικοί χώροι του Ελαφονησίου, το Καστελίου Σελίνου (Παλαιόχωρα), της Ελύρου, του Ρωμαϊκού οικισμού Καντάνου, της Υρτακίνα, της Λισσού, της Συία, της Πέκλιν, της Βιένα και των Τσισκιανών, θα μπορούσαν να αποκτήσουν έναν ενιαίο φορέα διαχείρισης.

Οι δράσεις, είναι ανάγκη να στοχεύουν στην προστασία και την καταγραφή της σπάνιας χλωρίδας/πανίδας και των αρχαιολογικών χώρων, στην θέσπιση ορίων (standards of quality) για την εμπειρία του επισκέπτη, στην περιβαλλοντική ενημέρωση, ευαισθητοποίηση και συμμετοχής των κατοίκων και επισκεπτών, στη δημιουργία δικτυακής σελίδας και εφαρμογής για κινητά, με ενημερωτική - φωτογραφική απεικόνιση και πληροφοριακό υλικό της εκάστοτε περιοχής, σχεδιασμός ενημερωτικού υλικού (ενημερωτικές πινακίδες), ενθάρρυνση των επισκεπτών για επιλογή μέσων μεταφοράς φιλικά προς το περιβάλλον και δικτύωση όλων των φορέων διαχείρισης μεταξύ τους, με σκοπό την καλύτερη προώθηση και την δημιουργία ενός ισχυρού brand name.

4 Αναλυτικά στοιχεία

4.1 Δημογραφικά στοιχεία οικισμών

Ο πληθυσμός του Δήμου παρουσιάζει μείωση της τάξης του 1,5%, κατά το διάστημα των τελευταίων δύο απογραφών (2001 – 2011), όπως παρουσιάζεται και στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 14 Στοιχεία πληθυσμού 2001 – 2011 στο Δήμο Καντάνου – Σελίνου , πηγή ΕΛΣΤΑΤ

Περιγραφή	Μόνιμος Πληθυσμός 2001	Μόνιμος Πληθυσμός 2011	Ορεινά ημιορεινά και πεδινά Δ.Δ/Κ.Δ.	Μέσος σταθμικός υψομέτρου(m)
ΔΗΜΟΣ ΚΑΝΤΑΝΟΥ - ΣΕΛΙΝΟΥ	7.334	5.431		
Δημοτική Ενότητα Ανατολικού Σελίνου	1.205	1.021	0	481
Τοπική Κοινότητα Επαναχωρίου	349	345		597
Αγία Ειρήνη	73	80		
Επαναχώριον	112	66		
Πρινές	133	138		
Σελινιώτικος Γύρος	-	28		
Τσισκιάνα	31	33		
Τοπική Κοινότητα Καμπανού	189	107	0	400
Καμπανός	164	85		
Μαράλια	25	22		

Τοπική Κοινότητα Ροδοβανίου	274	205	0	532
Αγριλές	32	22		
Καμάρια	28	9		
Λιβάδα	38	29		
Μάζα	65	47		
Ροδοβάνιον	111	98		
Τοπική Κοινότητα Σκάφης	113	77	0	539
Αργαστήριον	22	19		
Πέρα Σκάφη	34	27		
Σκάφη	57	31		
Τοπική Κοινότητα Σούγιας	208	220	0	188
Κουστογέρακον	51	44		
Λιβαδάς	21	17		
Μονή	39	23		
Σούγια	97	136		
Τοπική Κοινότητα Τεμενίων	72	67	Η	691
Παππαδιανά	7	3		
Στράτοι	6	15		
Τεμένια	59	49		

Δημοτική Ενότητα Καντάνου	1.344	1.118	0	424
Τοπική Κοινότητα Κακοδικίου	261	232	0	386
Αρμίον	20	19		
Κάδρος	42	60		
Κακοδίκιον	41	14		
Καλλιθέα	41	44		
Μαρουδιανά	14	11		
Μενιανά	16	16		
Παλληκαριανά	35	21		
Παππαδιανά	24	19		
Σφακός	38	28		
Τοπική Κοινότητα Καντάνου	650	654	0	455
Άγιοι Απόστολοι	33	21		
Ανισαράκιον	65	47		
Βαμβακάδες	3	4		
Καβαλλαριανά	15	5		
Κάντανος	491	421		
Λόφος	36	33		
Πάνω Φλώρια	26	8		

Σπίνα	12	11		
Τραχινιάκος	55	32		
Φλώρια	29	47		
Χρυσοπηγή	39	25		
Τοπική Κοινότητα Πλεμενιανών	279	232	Η	372
Γρηγοριανά	16	13		
Δεσποτικό	33	17		
Δρυς	60	41		
Κοπετοί	35	28		
Μοτζιανά	8	9		
Πλεμενιανά	103	104		
Σέλλια	6	7		
Ψαριανά	18	13		
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΠΕΛΕΚΑΝΟΥ	3.753	3.392	Ο	118
Δημοτική Κοινότητα Παλαιοχώρας	2.205	1.891	Ο	56
Αγία Τριάς	18	10		
Αζογυρές (Δ.Κ.Παλαιοχώρας)	42	35		
Άνυδροι	36	64		
Ασφενδιλές	29	9		

Αχλαδιάκες	31	14		
Βλιθιάς	32	18		
Κάλαμος	15	20		
Παλαιοχώρα	1.903	1.675		
Πλατανές	7	1		
Προδρόμιον	39	16		
Σπανιάκος	53	29		
Τοπική Κοινότητα Βοθιανών	87	49	0	594
Αρχοντικόν	6	6		
Καματερά	12	0		
Μουστάκος	48	36		
Φαράγγι	21	7		
Τοπική Κοινότητα Βουτά	930	961	0	95
Άγιος Παύλος	2	0		
Αζογυρές (Τ.Κ.Βουτά)	4	1		
Βουτάς	72	57		
Γιαλός	750	848		
Κίτυρος	31	16		
Κοντοκυνήγιον	16	5		

Λιβάδιον	6	0		
Πλάτανος	17	12		
Χασίον	32	22		
Τοπική Κοινότητα Σαρακήνας	144	68	0	463
Γρηγοριανά	44	16		
Σαρακήνα	75	25		
Σταυρός	21	13		
Χονδρός	32	14		
Τοπική Κοινότητα Σκλαβοπούλας	387	323	0	289
Αγία Κυριακή	209	230		
Άγιοι Θεόδωροι	16	8		
Καλαμιός	22	10		
Λαγκαδάς	24	18		
Λάκκος Σκλαβοπούλας	26	13		
Μανιατιανά	46	16		
Σκλαβοπούλα	44	28		

4.1.1 Κτιριακό απόθεμα

Δ.Ε. Ανατολικού Σελίνου	Δ.Ε. Καντάνου	Δ.Ε. Πελεκάνου
Αγίας Ειρήνη	Αλιγοί	Αγία Τριάδα
Αγριλέ	Διμοποτάμοι	Άγιοι Θεόδωροι
Αργαστηρίον	Δρυς	Αζωγυρές
Επανοχώριον	Κάδρος	Άνυδρους
Καμπανού	Κακοδίκι	Ασφεντηλέ
Κουστογέρακον	Κουλουρίδα	Βοθιανά
Λιβαδά	Πλεμενιανά	Βουτά
Μάζα	Σπίνα	Γρηγοριανά
Μονή	Στροβλές	Κάλαμος
Σελινιώτικος Γύρος	Φλώρια	Μουστάκο
Σούγια		Προδρόμιον
Σκάφη		Σαρακίνα
Τεμένια		Σκλαβοπούλα
		Σπανιάκος
		Στράτους

4.1.2 Περιοχές Natura 2000⁴²

Νήσος Ελαφώνησος / Παραλία από Χρυσосκαλίτισσα μέχρι Ακρωτήριο Κριός (GR4340002) / (ΕΖΔ GR4340015): Η νήσος Ελαφώνησος βρίσκεται στη νοτιοδυτική άκρη της Κρήτης και απέχει γύρω στα 150 m από την απέναντι ακτή, από την οποία χωρίζεται από αβαθή δίαυλο. Στην εκτεταμένη παραλία του νησιού σχηματίζονται αμμοθίνες, στο κεντρικό μέρος του νησιού αναπτύσσονται φρύγανα. Η περιοχή φιλοξενεί πλούσιότητα βραχοχλωρίδα της οποίας πολλά είδη είναι σπανιότατα ελληνικά ενδημικά ή είδη με διακεκομμένη γεωγραφική εξάπλωση. Κοντά στη Χρυσοσκαλίτισσα απαντά βλάστηση χαρακτηριστική των γυψούχων στεπών. Προς το εσωτερικό βρίσκονται δενδρώδεις διαπλάσεις *Juniperus oxycedrus* και *Juniperus phoenicea* μαζί με αείφυλλους σκληρόφυλλους θάμνους από *Pistacia lentiscus*, *Ceratonia siliqua* και *Olea europaea*. Το υγρόφιλο είδος *Tamarix parviflora* μαζί με το εξωτικής εμφάνισης *Nerium oleander* σχηματίζουν μικρές συστάδες στις όχθες των χειμάρρων που υπάρχουν στην περιοχή. Το θαλάσσιο τμήμα της περιοχής που καλύπτει 53% της συνολικής της έκτασης περιλαμβάνει αμμοσύρτες, αβαθείς όρμους, ύφαλους και εκτεταμένα υποθαλάσσια λιβάδια ποσειδώνιας. Η νήσος Ελαφώνησος και η απέναντι ακτή της Κρήτης παρουσιάζουν μεγάλο οικολογικό ενδιαφέρον με τους σπάνιους φυτικούς και ζωικούς οργανισμούς. Η περιοχή χαρακτηρίζεται από μια ποικιλία τύπων οικοτόπων, οι περισσότεροι από τους οποίους είναι αρκετά καλά διατηρημένοι. Η χλωρίδα είναι πλούσια σε κοινά είδη ενώ περιλαμβάνει και ενδημικά, τοπικά ενδημικά καθώς και είδη με γεωγραφική εξάπλωση υπολειμματικού χαρακτήρα. Ενδημικά υποείδη αποτελούν μέρος της πανίδας της περιοχής. Τέλος, η προτεινόμενη περιοχή είναι πολύ σημαντική για τα μεταναστευτικά πτηνά τόσο ως τόπος αναπαραγωγής όσο και ως ενδιάμεσος σταθμός ανάπαυσης. Ένα είδος αμφιβίου προστατεύεται από το Προεδρ. Διάταγμα 67/81, καθώς και 4 είδη ερπετών. Η έκταση που καλύπτεται από την περιοχή περιλαμβάνει έναν σημαντικό βιότοπο με ευαίσθητα οικοσυστήματα που λόγω κυρίως του τουρισμού υφίστανται έντονες ανθρώπινες επιδράσεις. Παρόλο που η περιοχή έχει υποστεί ορισμένες επιδράσεις από τις ανθρώπινες δραστηριότητες, οι συνέπειες στην κυρίως Ελαφώνησο είναι σχετικά μικρές λόγω της κακής κατάστασης του οδικού δικτύου που δυσκολεύει την προσέγγιση της περιοχής. Ωστόσο θεωρείται άμεση ανάγκη να τεθεί η περιοχή κάτω από αυστηρή και καλά οργανωμένη διαχείριση ώστε να προστατευθούν οι σπάνιες βιοκοινωνίες των αμμοθινών της Ελαφονήσου όπως επίσης να διατηρηθεί η αισθητική αξία της απέναντι ακτής με τα κέδρα και τη "ροζ άμμο". Η περιοχή έχει χαρακτηριστεί «Τοπίο Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους» (υπουργική απόφαση Φ31/36852/2942/12.10.73, ΦΕΚ 1242/ΤΒ`/16.10.73) και ως «Αρχαιολογικό - Ιστορικό Μνημείο» (υπουργική απόφαση Φ313/36852/2942/12.10.73, ΦΕΚ 1242/ΤΒ`/16.10.73).

Όρμος Σούγιας – Βάρδια – Φαράγγι Λισσού μέχρι Ανύδρους και παράκτια ζώνη (ΕΖΔ GR4340005): Η περιοχή βρίσκεται στην νότια ακτή του Νομού Χανίων από την οποία εκτείνεται προς το εσωτερικό για 6km περίπου καλύπτοντας μια έκταση 3315.3 εκτάρια στη χέρσο, ενώ το θαλάσσιο τμήμα είναι 530.7 εκτάρια. Το θαλάσσιο τμήμα της περιοχής στο Λιβικό πέλαγος, περιλαμβάνει

⁴² <http://www.ecovalue-crete.eu/el/sites>

υφάλους και εκτεταμένα υποθαλάσσια λιβάδια ποσειδωνίας. Με εξαίρεση δύο μικρές περιοχές στο ανατολικό και δυτικό άκρο αντίστοιχα, η υπόλοιπη ακτή είναι βραχώδης και απόκρημνη - ένα φυσικό καταφύγιο για πολλά σπάνια και ενδημικά είδη χλωρίδας. Χαρακτηριστική είναι επίσης η παρουσία εναλίων σπηλαίων. Δάση με πεύκα και δενδρώδεις διαπλάσεις με κέδρα βρίσκονται στην εσωτερική ζώνη μαζί με αειφυλλη σκληρόφυλλη βλάστηση από χαρουπιές και ελιές. Η περιοχή περιλαμβάνει έναν σημαντικό αριθμό από πηγές, ρέματα και φαράγγια με χαρακτηριστική βλάστηση. Τα πλατάνια σχηματίζουν μικρές συστάδες δίπλα στις πηγές και στοές κατά μήκος της πορείας του νερού, συχνά μαζί με έναν υποόροφο από πικροδάφνες. Οι θαμνώδεις λυγαριές είναι επίσης υγρόφιλες και απαντούν στις όχθες των χειμάρρων. Σε μικρά κομμάτια γυμνού εδάφους ή κάτω από πεύκα και ελιές αναπτύσσονται πολυάριθμα γεώφυτα μεταξύ των οποίων και αρκετές ενδημικές ορχιδέες. Η οικολογική ποιότητα της περιοχής απορρέει από τα ακόλουθα στοιχεία:

- την αφθονία των τύπων οικοτόπων
- το μεγάλο αριθμό ενδημικών και τοπικών ενδημικών ειδών της ιδιαίτερα πλούσιας χλωρίδας
- την παρουσία ειδών πανίδας που προστατεύονται από διεθνείς συμβάσεις
- το Βυζαντινό χώρο της Λισσού που εκπροσωπεί το πολιτιστικό στοιχείο της περιοχής. Η ευρύτερη περιοχή που περιβάλλει τη Σούγια και την τοπική παραλία απειλείται κυρίως από τουριστικές δραστηριότητες. Οι δύο συστάδες του είδους *Tamarix smyrnensis* που αποτελούν τη μοναδική βλάστηση της παραλίας πρέπει να προστατευθούν αυστηρά. Επιπλέον, είναι αναγκαία η λήψη μέτρων προκειμένου να διασφαλισθεί η προστασία της περιοχής από την ανεξέλεγκτη οικοδομική δραστηριότητα και τη μόλυνση του νερού λόγω του γειτονικού λιμανιού. Οι περιοχές της Υρτακίνας και των αρχαίων πόλεων Συία και Λισσός έχουν χαρακτηριστεί Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους και ως Ιστορικοί και Αρχαιολογικοί χώροι (υπουργική απόφαση Φ31/36852/2942/12.10.73, ΦΕΚ 1242/ΤΒ`/16.10.73).

Λευκά Όρη και παράκτια ζώνη (ΕΖΔ GR4340008), **Εθνικός Δρυμός Σαμαριάς - Φαράγγι Τρυπητής - Ψιλάφι - Κουστογέρακο** (ΖΕΠ GR4340014): Η περιοχή παρουσιάζει ιδιαίτερα πλούσια γεωμορφολογία. Χαρακτηρίζεται από μεγάλο αριθμό φαράγγιων από τα οποία το φαράγγι της Σαμαριάς είναι το σημαντικότερο. Υπάρχει επίσης ένας μεγάλος αριθμός χαραδρών, σπηλαίων, δολινών, βαράθρων, πολγών και οροπεδίων. Οι υγρές δολίνες χαρακτηρίζονται από αραιή βλάστηση ετησίων φυτών, κοινών σε άλλους τόπους, αλλά σπάνιων στην Κρήτη, ενώ οι ξηρές δολίνες, χαρακτηρίζονται από πυκνή βλάστηση και, στα Λευκά Όρη, από την παρουσία του *Hypericum kelleri*, εξειδικευμένου σε τέτοιου τύπου ενδιαιτήματα και ενδημικού των κρητικών βουνών. Εξάλλου, υπάρχει εκεί το μεγαλύτερο δάσος κυπαρισσιού και ένα από τα τελευταία που έχουν απομείνει στην Κρήτη, καθώς και

εκτεταμένα δάση πεύκου στα όρια της περιοχής. Μικρό ποσοστό της επιφάνειας της περιοχής καλύπτεται από διαπλάσεις πουρναριού. Ένα αξιοσημείωτο χαρακτηριστικό των ακτών της περιοχής είναι οι ασβεστολιθικοί απότομοι γκρεμοί. Οι υψηλότεροι, έχουν περισσότερες από μία κλιματικές ζώνες και ζώνες βλάστησης. Το μωσαϊκό της βλάστησης εντείνεται από την ύπαρξη ασβεστολιθικών χαραδρών με την ιδιαίτερη θαμνώδη βλάστηση με αφθονία ειδών. Το θαλάσσιο μέρος της περιοχής συμπεριλαμβάνει λιβάδια με *Posidonia*, υφάλους και ενάλιες σπηλιές. Η περιοχή περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό πολύ σπουδαίων ενδιαιτημάτων, που φιλοξενούν ένα σημαντικότατο αριθμό ειδών χλωρίδας και πανίδας, πολλά από τα οποία είναι ενδημικά ή και στενοενδημικά που περιορίζονται στην περιοχή. Το φαράγγι της Σαμαριάς έχει χαρακτηριστεί ως Εθνικός Δρυμός από το 1962, ως Σημαντική Περιοχή για τα πουλιά, προστατεύεται από την συνθήκη της Βαρκελώνης και του έχει απονεμηθεί Ευρωπαϊκό Δίπλωμα από το Συμβούλιο της Ευρώπης. Ουσιαστικό στοιχείο της σημασίας της περιοχής αποτελεί το γεγονός ότι είναι πολύ μεγάλη, με μικρή ανθρώπινη δραστηριότητα και περιλαμβάνει πλήθος ιδιαίτερων βιοτικών και αβιοτικών στοιχείων. Η σπουδαιότητα της χλωρίδας και της πανίδας, που καταδεικνύει την βιοποικιλότητα της περιοχής, δίνεται παρακάτω:

Πανίδα: όλα τα μαλάκια εκτός από 3 είναι ενδημικά της Κρήτης. 5 είδη ασπόνδυλων είναι σπηλαιόβια, ενδημικά της Κρήτης. Όσον αφορά στα θηλαστικά, έχουν καταγραφεί 16 είδη, 12 από τα οποία είναι προστατευόμενα είδη, Επίσης στην πανίδα της περιοχής περιλαμβάνονται προστατευόμενα είδη αμφιβίων και ερπετών. Τέλος 14 είδη πανίδας προστατεύονται από την Ελληνική Νομοθεσία (Πρ. Διάτ. 67/81). Ένα είδος ασπόνδυλου είναι υπολειμματικό στοιχείο της κρητικής πανίδας με περιορισμένους και τρωτούς πληθυσμούς. Η παρουσία του είναι σημαντική για τη ζωογραφική έρευνα και ως στοιχείου της βιοποικιλότητας.

Χλωρίδα: από τα σημαντικά είδη που έχουν καταγραφεί, 132 είναι Ελληνικά ενδημικά, πολλά από τα οποία είναι ενδημικά της περιοχής ή ευρύτερα της Κρήτης. 37 είδη προστατεύονται από την Ελληνική Νομοθεσία (Πρ. Διάτ. 67/81). Το σημαντικότερο πρόβλημα από την ανθρώπινη δραστηριότητα στην περιοχή, είναι η υπερβόσκηση η οποία σε πολλές περιπτώσεις συνοδεύεται με διαχείριση των βιοτόπων με φωτιά. Το παράνομο κυνήγι, η ξύλευση, και το ψάρεμα με δυναμίτη στις ακτές είναι άλλες ιδιαίτερα επιβλαβείς ανθρώπινες δραστηριότητες. Όλες οι παραπάνω δραστηριότητες συνδυάζονται με την έλλειψη οποιασδήποτε διαχειριστικής πολιτικής.⁴³

4.2 Περιοχές ιστορικού και αρχαιολογικού ενδιαφέροντος

Η περιοχή μελέτης χαρακτηρίζεται από την παρουσία σημαντικότερων αρχαιολογικών μνημείων και ευρημάτων της προϊστορικής, κλασικής, βυζαντινής και νεότερης ιστορικής περιόδου. Στη συνέχεια παρατίθενται στοιχεία σχετικά με τους αρχαιολογικούς χώρους - μνημεία που εντοπίζονται στην περιοχή, βάσει του Διαρκή Καταλόγου των Αρχαιολογικών Χώρων και Μνημείων της Ελλάδος.⁴⁴

⁴⁴ http://listedmonuments.culture.gr/search_declarations.php

Πίνακας 15 Αρχαιολογικοί και ιστορικοί χώροι

Ονομασία Μνημείου	ΦΕΚ Κήρυξης	Χρονική περίοδος	Δημοτική Ενότητα	Διαμέρισμα	Οικισμός	Θέση	Είδος Μνημείου
Αρχαία Έλυρος	ΥΑ 21220/10-8-1967, ΦΕΚ 527/Β/24-8-1967 και ΥΑ Α/Φ31/36852/2942/12-10-1973, ΦΕΚ 1242/Β/16-10-1973	Αρχαιότητα	Ανατολικού Σελινού	Ροδοβανίου		Κεφάλα	Ιστορικοί Τόποι, Αρχαιολο-γικές Θέσεις, Οικιστικά Σύνολα
Αρχαιολογικός Χώρος Σούγιας (Συίας). Καθορισμός Ζωνών Προστασίας Α και Β	ΥΑ 21220/10-8-1967, ΦΕΚ 527/Β/24-8-1967, ΥΑ Α/Φ31/36852/2942/12-10-1973, ΦΕΚ 1242/Β/16-10-1973, ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ25/8075/472/16-1-1997, ΦΕΚ 197/Β/17-3-1997	Αρχαιότητα, Ρωμαϊκή, Βυζαντινή/Μεταβυζαντινή	Ανατολικού Σελινού	Σούγιας		α) στην κοίτη και στα Ανατολικά του Σεϋγιανού ποταμού β) κοντά στην Αγ. Ειρήνη	Ιστορικοί Τόποι, Αρχαιολο-γικές Θέσεις, Οικιστικά Σύνολα
Ιερό ρωμαϊκής εποχής (Ασκληπιείο)	ΥΑ 15904/24-11-1962, ΦΕΚ 473/Β/17-12-1962	Ρωμαϊκή	Ανατολικού Σελινού	Σούγιας		Λισσός	Αρχαιολο-γικές Θέσεις, Αρχαία Ιερά, Θρησκευ-τικοί Χώροι
Κολπίσκος Αγίου Κυρκού	ΥΑ 15904/24-11-1962, ΦΕΚ 473/Β/17-12-1962	Αρχαιότητα	Ανατολικού Σελινού	Σούγιας		Λισσός	Θέατρα / Ωδεία, Νεκρικοί Χώροι και Μνημεία, Αρχαιολογικές Θέσεις, Αρχαία Ιερά, Θρησκευτικοί Χώροι
Αρχαία Υρτακίνα	ΥΑ 21220/10-8-1967, ΦΕΚ 527/Β/24-8-1967 ΥΑ Α/Φ31/36852/2942/12-10-1973, ΦΕΚ 1242/Β/16-10-1973	Αρχαιότητα	Ανατολικού Σελινού	Τεμενίων		Καστρί	Ιστορικοί Τόποι, Αρχαιολο-γικές Θέσεις, Οικιστικά Σύνολα

Η πέτρινη γέφυρα που βρίσκεται στον οικισμό Κακοδίκι	ΥΑ ΥΠΠΟ/ΔΝΣΑΚ/Γ/14365/423/18-3-2005, ΦΕΚ 446/Β/7-4-2005	Νεοελληνική	Κάντανου	Κακοδικίου	Κακοδικιον		Γέφυρες
Οικισμός ρωμαϊκής περιόδου Κάντανος	ΥΑ 21220/10-8-1967, ΦΕΚ 527/Β/24-8-1967 ΥΑ Α/Φ31/36852/2942/12-10-1973, ΦΕΚ 1242/Β/16-10-1973	Ρωμαϊκή	Κάντανου	Κάντανου			Ιστορικοί Τόποι, Ιστορικοί Τόποι, Αρχαιολογικές Θέσεις, Οικιστικά Σύνολα
Φρούριο "Φορτέντζα"	ΒΔ 7-3-1940, ΦΕΚ 92/Α/16-3-1940	Βυζαντινή/Μεταβυζαντινή	Πελεκάνου	Παλαιόχωρας			Αμυντικά Συγκροτήματα, Κάστρα / Φρούρια
Θέση Τηγάνι. Επιτρεπόμενη περιοχή καταδύσεων	ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ41/46590/2677/13-11-1995, ΦΕΚ 1088/Β/29-12-1995 ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Α1/Φ41/24185/1467/22-5-1998, ΦΕΚ 646/Β/26-6-1998 ΥΑ ΥΠΠΟ/ΓΔΑΠΚ/ΑΡΧ/Α1/Φ41/42813/2830/2-9-2003, ΦΕΚ 1498/Β/10-10-2003		Πελεκάνου	Παλαιόχωρας		Θαλάσσια περιοχή Δυτικά θέσης Τηγάνι στην Παλαιόχωρα.	Ενάλιοι Χώροι

4.2.1 Αρχαίες πόλεις

Ένας τεράστιος αρχαιολογικός πλούτος μένει στάσιμος για αιώνες στην περιοχή του Σελίνου, όπου άκμασαν πολλές και σημαντικές αρχαίες πόλεις. Ειδικά κατά τους Ελληνιστικούς χρόνους (από το 400 π.Χ.) πολλές πόλεις οι οποίες είχαν και τον έλεγχο των μικρότερων οικισμών, αναπτύχθηκαν λόγω των γύρω δυσπρόσιτων ορεινών όγκων, παρείχαν ασφάλεια από τις επιδρομές των πειρατών. Έλυρος, Λισός ή Λισσός ή Λίσσα, Συία ή Συβά, Τισκιανά, Υρτακίνα, Κάντανος, Καλαμύδη, Βιένα ή Βιένος, Ποικιλασσός, Δουλόπολις και Πελκίν ή Πέλκιν ή Πέλκис είναι οι 11 αρχαίες πόλεις. Στην αρχαία Έλυρο, άρχισε να αποκαλύπτεται θεατρικό

οικοδόμημα της εποχής της ρωμαιοκρατίας, κατά τη διάρκεια δοκιμαστικής ανασκαφικής έρευνας. Με περιοδείες και έρευνες στα κλασικά οχυρά του Σελίνου εντοπίστηκαν τέσσερις οχυρωματικοί πύργοι του τέλους του 4ου αι. π.Χ., μαρτυρημένοι βιβλιογραφικά από τους ξένους περιηγητές του 19ου αι., οι οποίοι εκτείνονται μεταξύ Βλιθιά και Παλαιοχώρας. Τα οχυρά του Βλιθιά, του Αζωγυρέ, του Σπανιάκου και των Ανύδρων είναι κτισμένα σε στρατηγική θέση που τους επέτρεπε να ελέγχουν θαλάσσιους και χερσαίους δρόμους. Είναι κατασκευασμένα κατά το πολυγωνικό σύστημα, ορισμένα φέρουν κυκλικούς πύργους περιμετρικά και βρίσκονται σε άμεση οπτική επαφή μεταξύ τους.⁴⁵

Έλυρος: Υπήρξε η σημαντικότερη πόλη - κράτος της νοτιοδυτικής Κρήτης κατά τους ιστορικούς χρόνους. Από την φιλολογική παράδοση αναδεικνύεται ως πόλη δωρική, συνδεόμενη ιδιαιτέρως με την Απολλώνια λατρεία και το μεγάλο Δελφικό ιερό, με μακραιωνική διαδρομή, από το τέλος ήδη του 6ου αιώνα π.Χ. μέχρι και την πρώτη βυζαντινή περίοδο. Η μαρτυρία, μάλιστα, που θέλει τον Έλυρο ως γενέτειρα του μεγάλου λυρικού ποιητή Θάλητα ή Θαλή, δεν αποκλείεται να απηχεί ευημερία της πόλης ήδη πριν τα μέσα του 7ου αιώνα π.Χ.. Η ακμή της, πάντως, με βάση τα μέχρι σήμερα αρχαιολογικά δεδομένα, αποδεικνύεται συνεχής από τον 4ο αιώνα π.Χ. μέχρι την ύστερη αρχαιότητα. Κατά τον 3ο αιώνα π.Χ. συνυπαρτίζει με τις γειτονικές πόλεις Υρτακίνα και Τάρρα, καθώς και τις μικρότερες πόλεις – λιμάνια Λισό, Συία και Ποικιλάσιο, την Ομοσπονδία των Ορειών. Το 183 π.Χ. συγκαλείται στις τριάντα κρητικές πόλεις, που συνάπτουν συμμαχία με τον Βασιλιά της Περγάμου Ευμένη II. Ιδιαίτερη άνθηση παρουσιάζει καθ' όλη την ρωμαιοκρατία. Ο Πausanias, περιηγούμενος κατά τον 2ο αιώνα μ.Χ. το ιερό του Απόλλωνος στους Δελφούς, περιγράφει ανάθημα των Ελυρίων, τονίζοντας την επιβίωση της πόλης στις μέρες του. Την εξέχουσα θέση της η Έλυρος διατηρεί και κατά την πρώτη βυζαντινή περίοδο, μαρτυρούμενη ως έδρα επισκοπής, έως ότου καταστρέφεται από τους Σαρακηνούς. Κατά την Τουρκοκρατία, ένα οχυρό («κουλές») στο στρατηγικό πλάτωμα του κεντρικού υψώματος της σφραγίζει τη μακρά ιστορική της πορεία της. Ο διαχρονικά κυρίαρχος στην περιοχή ρόλος της Ελύρου, υπογραμμιζόμενος από τη κοπή του δικού της νομίσματος, οφείλεται πρωτίστος στην πρωνομιακή γεωγραφική της θέση. Με κέντρο ανάπτυξης ένα δίδυμο λόφο παραφυάδα των συμπαγών όγκων των Λευκών Ορέων, είχε ως επίκεντρο εγκατάστασης τον νοτιοανατολικότερο ύψωμα «Κεφάλαια» ή «Έλυρος», που φράσσει και ατενίζει ταυτόχρονα το μόνο άνοιγμα του ορίζοντα προς τις νότιες θάλασσες. Η κομβική και στρατηγική θέση, με την πανοραμική θέα, εγγυόταν σφίρική επικοινωνία και έλεγχο τόσο των γύρω χερσαίων και θαλάσσιων δρόμων όσο και του επινείου της στην ακτή του Λιβυκού, της Συίας (σημερινής Σούγιας). Ο ευχάριστος, υγιηνός και ευφορότατος τόπος, με ένα μεγάλο ποταμό, άφθονο νερό και μια κοιλάδα στα Ανατολικά, προσπόριζε αυτάρκεια, πλούτο και ποιότητα ζωής στους κατοίκους της. Το λιμάνι της Συίας ως κύριο και το κοντινό λιμάνι της Λισού (Θρησκευτικού κέντρου των Ορειών και επινείου της γειτονικής Υρτακίνας) ως εφεδρικό, εκτός από τις βάσεις ισχύος και επιρροής, παρήχαν ποικίλες διεξόδους και θεμελιώναν ένα ανθηρό εμπόριο, με ευρύ φάσμα συναλλαγών. Παρά ταύτα, τα εδαφικά και κλιματολογικά πλεονεκτήματα στέρωσαν μια οικονομία κατά βάσιν αγροτική, με έμφαση μάλλον στην κτηνοτροφία και τη μελισσοκομία, όπως πιθανόν αποτυπώνεται στα κύρια εμβλήματα του νομίσματός της : κεφαλή αιγάγρου με αιχμή βέλους στον εμπροσθότυπο και μέλισσα στον οπισθότυπο. Η περιφέρεια της Ελύρου, όπως προκύπτει από τη διασπορά των νεκροταφείων της, υπήρξε ευρύτατη : από το Επανοχώρι μέχρι τη Σούγια, από το λόφο της Υρτακίνας μέχρι τον ορεινό όγκο των Σφακίων. Στη δική της

⁴⁵ Αρχαίοι Τόποι και Μνημεία Ν. Χανίων Ι ΚΕ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων

περιφέρεια φαίνεται πως υπαγόταν και το αφιερωμένο στον Ποσειδώνα υπαίθριο αγροτικό ιερό στη θέση «Τσισκιανά». Η ταύτηση του πυρήνα της αρχαίας Ελύρου με τον ομόνυμο λόφο είναι αδιαμφισβήτητη, καθώς τα επιγραφικά και νομισματικά δεδομένα διασταυρώνονται με αυτά των εκτεταμένων κτηριακών λειψάνων, ορατών ακόμη σε εντυπωσιακό ενίοτε ύψος. Ο χώρος, ο οποίος καταλαμβάνεται από ιδιόκτητα αγροκτήματα κυρίως ελαιώνες και έχει υποστεί τις καταστροφικές επιπτώσεις των χρήσεων των νεότερων χρόνων δεν έχει ανασκαφεί συστηματικά. Τα πολυπληθή και ποικίλα κινητά ευρήματα, όπως επιγραφές, νομίσματα, γλυπτά, κεραμικά γυάλινα και μαρμάρινα σκεύη, κοσμήματα κ.α., κοσμούν σήμερα την έκθεση του Αρχαιολογικού Μουσείου Χανίων. Ο Ρόμπερτ Πάσλεϊ (Robert Pashley) ήταν ο πρώτος που αναγνώρισε τη θέση της πόλης.⁴³

Λισός: Η Λισός βρίσκεται στη νότια ακτή της δυτικής Κρήτης όπου ο όγκος των Λευκών Ορέων κατηφορίζει μέχρι τη θάλασσα χωρίς να αφήνει πεδινή λωρίδα, όπως τη βόρεια, πιο φιλική ακτή. Υπήρξε αυτόνομη αρχαία κρητική πόλη με συγκρότηση τουλάχιστον από τους κλασικούς χρόνους, αλλά με διαπιστωμένα επιφανειακά ίχνη κατοίκησης (κεραμικά) από τη μινωική εποχή. Η ακμή της συμβαδίζει με την ακμή των περισσότερων κρητικών πόλεων κατά την ελληνιστική εποχή. Τότε αναφέρεται και ως μέλος και έδρα (με ειδική κοπή χρυσού νομίσματος) του κοινού των Ορείων, πολιτικού συνασπισμού των πόλεων της γεωγραφικής ενότητας της σημερινής δημοτικής ενότητας Ανατολικού Σελίνου, στραμμένου λόγω γεωμορφολογίας και θαλάσσιων δρόμων περισσότερο προς τη βόρεια Αφρική παρά προς τη βόρεια Κρήτη. Χερσαίοι δρόμοι στην ορεινή ενδοχώρα έχουν ανιευτοί με επιφανειακές έρευνες των τελευταίων ετών. Ιστορικά στοιχεία όπως η συνθήκη του Κοινού των Ορείων με τον Βασιλιά Μάγα της Κυρήνης που βρέθηκε στη Λισό, αλλά και ενδιαφέροντα κεραμικά προϊόντα που βρέθηκαν και στις άλλες πόλεις του Κοινού, κυρίως στην Έλυρο και στην Υρτακίνα, επιβεβαιώνουν τις σχέσεις με τα ελληνιστικά κέντρα της Β. Αφρικής, ιδιαίτερα με την Αλεξάνδρεια. Παρά με την μικρή έκταση, η σπάνια φυσική της ομορφιά, η λατρεία της Δίκτυνας σε ναό που αναφέρεται στην παραπάνω συνθήκη με τον Μάγα αλλά ακόμη δεν έχει έρθει στο φως, η ύπαρξη πηγής και μάλιστα ιαματικής και η κατ' επέκταση ίδρυση του Ασκληπείου που έφεραν στο φως οι ανασκαφές του Νικόλαου Πλάτωνα (1957-1960), την κατέστησαν όχι μόνο παγκρήτιο αλλά και πανελλήνιο ιερό, όπως μπορεί να συμπεράνει κανείς από τις επιγραφές των αναθημάτων αλλά και από την εδώ φύλαξη σημαντικών συνθηκών. Το τέλος της πόλης περιλαμβάνει την ύστερη αρχαιότητα - την παλιοχριστιανική εποχή και κάπου στον 7^ο και 8^ο αιώνα φαίνεται ότι καταστρέφεται από ισχυρό σεισμό για να μην ξανακατοικηθεί πλέον. Ο χαρακτήρας της όμως ως θρησκευτικού κέντρου επιβίωσε στα βυζαντινά χρόνια (Παναγία, Άη Κύρκος) και ως τις μέρες μας (Πανηγύρι Άη Κύρκου). Εκτός από το ανασκαμμένο Ασκληπείο, ολόκληρη η κοιλάδα είναι κατάσπαρτη από ρωμαϊκά κυρίως ερείπια δημοσίων κτιρίων και έργων υποδομής.⁴³

Συΐα ή Σύβα: Η αρχαία Συΐα βρίσκεται στη νότια ακτή της Δυτικής Κρήτης, στραμμένη προς το Λιβικό Πέλαγος, ανάμεσα στη Λισό, δυτικά της και την Ποικιλασσό ανατολικά της. Αξιόλογα υπέργεια ερείπια της κυρίως των *ρωμαϊκών* χρόνων σώζονται στη θέση που καταλάμβανε στην πλαγιά, ανατολικά της όχθης του Σουγιανού ή Καμαριανού ποταμού, ο οποίος την χωρίζει από τη θέση του σημερινού οικισμού Σούγια. Στην παλιοχριστιανική περίοδο κτίστηκαν αρκετές παλιοχριστιανικές βασιλικές και ψηφιδωτά δάπεδα, τόσο στη μία όσο και στην άλλη θέση. Η πόλη αναφέρεται από συγγραφείς της ύστερης αρχαιότητας. Ο ανώνυμος τους Σταδισμίου την παραδίδει ως μεγάλο λιμάν με το όνομα Συβά «εις Συβάν πόλις εστί και καλό λιμένα έχει», και την τοποθετεί 6 σ' ταδια δυτικά της Ποικιλασσού. Ο Στέφανος ο Βυζάντιος την προσδιορίζει ως επίνειο της Ελύρου. Στα σημαντικότερα ορατά μνημεία της Συΐας,

ξεχωρίζει το κτιστό υδραγωγείο που μετέφερε το νερό από πηγή κοντά στην Έλυρο, διάσπαρτες υπέργειες δεξαμενές, οι θέρμες σε υπολογιζόμενη έκταση 3000 τ.μ. (θέση Θολοί), λοξευτά σπήτια και υπέργειοι καμαροσκεπαστοί τάφοι του τύπου που συναντά κανείς επίσης στην *ρωμαϊκή πόλη της Λισού*. *Στα κινητά ευρήματα που έχουν περισυλλεγεί στο χώρο φυλάσσονται στο Μουσείο Χανίων συγκαταλέγονται τμήματα κίωνων, κιονόκρανα, μαρμάρινα τραπεζοφόρα, ανεπίγραφες επιτύμβιες στήλες κλπ.*

Είχε συγκροτήσει νομισματική ένωση με την Υρτακίνα, την Έλυρο, τη Λισό και την Τάρρα, συμμετέχει δε στην ύστερη κλασική περίοδο στο «Κοινόν των Ορείων». «Η Συία είναι μικρά πόλη της Κρήτης, και είναι επίνειο της Ελύρου. Ο πολίτης λέγεται Συιάτης και Συϊεύς» (Στ.Βυζ.).⁴³

Τσισκιανά: Το αγροτικό ιερό των Τσισκιανών βρίσκεται στην ενδοχώρα του ανατολικού τμήματος του Δήμου Καντάνου Σελίνου, βορειανατολικά της Αρχαίας Ελύρου. Πρόκειται για ένα υπαίθριο ιερό, η εμβέλεια του οποίου πρέπει να περιοριζόταν κυρίως στην περιοχή των πόλεων της ομοσπονδίας των Ορείων, αυστηρά ορειοθετημένη ούτως ή άλλως από τις ψηλές οροσειρές και τη θάλασσα στα νότια. Ο χώρος της λατρείας έχει διευθετηθεί κοντά στο μικρό ποτάμι, στις ομαλές παρυφές του λόφου. Από τις μέχρι τώρα ανακαλύψεις, έχουν αριθμηθεί περισσότερα από χίλια είδωλα, δεν έχει βρεθεί κανένα ανθρωπόμορφο, αλλά και κανένα ζωόμορφο εκτός των ταύρων. Τα τυπολογικά του χαρακτηριστικά δηλώνουν ότι πρόκειται για το λατρευτικό γλυπτό που πρέπει να απεικόνιζε τον Ποσειδώνα, καθώς στην ορεινή ενδοχώρα η σύνδεση αυτή σχετίζεται με τις προοιμίες χθονίες ιδιότητές του ταύρου και εκφράζει την ανάγκη του ανθρώπου να αφορίσει το χρόνιο κίνδυνο μιας μεγάλης καταστροφής, όπως ο σεισμός, από τον οποίο υπέφερε πάντοτε το νησί, αλλά συγχρόνως να επικαλεστεί τις γονιμικές δυνάμεις του θεού, απαραίτητες για την αγροτική και την κτηνοτροφική δραστηριότητα. Η ίδρυσή του τοποθετείται στον 4ο αιώνα π.Χ., με αδιάλειπτη τη συνέχεια της λειτουργίας του μέχρι και τον 3ο αιώνα μ.Χ..⁴³

Υρτακίνα: Μια από τις σπουδαιότερες πόλεις της ορεινής ενδοχώρας του νοτιοδυτικού τμήματος της Κρήτης. Ο αρχαίος γεωγράφος Σκύλαξ ,5ος αιώνας π.Χ., αναφέρει ότι η πόλη βρίσκεται στο νότο και ο Πτολεμαίος την τοποθετεί ανάμεσα στις μεσογειακές πόλεις της Κρήτης. Τα αρχαιότερα μέχρι τώρα ευρήματα ανήκουν στην αρχαϊκή περίοδο (7^ο- 6^ο αιώνα π.Χ), αν και η ίδρυση της πόλης ή τουλάχιστον η αρχική εγκατάσταση εκεί, ίσως ανάγεται τον 5^ο αιώνα π.Χ., τοποθετείται στην Πρώιμη εποχή του Σιδήρου ωστόσο εμφανίζεται πιο δυναμική στον 4ο αιώνα π.Χ., εποχή κατά την οποία κόβει το δικό της νόμισμα με την απεικόνιση κεφαλής αιγάγρου στον εμπροσθότυπο και μέλισσας στον οπισθότυπο. Το 183 π.Χ. συγκαλείται στις τριάντα κρητικές πόλεις, που συνάπτουν συμμαχία με τον Βασιλιά της Περγάμου Ευμένη II, δεδομένα που δηλώνουν ότι επρόκειτο για υπολογίσιμη δύναμη κατά την ελληνιστική περίοδο. Σύμφωνα με τις φιλολογικές πηγές και κυρίως τις επιγραφικές μαρτυρίες και τη μελέτη της νομισματικής, μέσα από την Ομοσπονδία των Ορείων, η Έλυρος, η Υρτακίνα, η Λισός, η Ποικιλασσός και η Τάρρα αντιμετώπισαν από κοινού την εσωτερική και εξωτερική πολιτική του νησιού για ένα αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα, διατηρώντας συγχρόνως και την αυτονομία τους. Μαζί με τη Λισό, η Υρτακίνα βάζει στις αρχές του 3ου αι. π.Χ. τις βάσεις για τη σύσταση της Ομοσπονδίας των Ορείων, δημιουργώντας τον πρώτο κοινό μεταξύ τους νομισματικό τύπο. Η έδρα του Κοινού ήταν στη Λισό, γεγονός που πιστοποιείται από την ειδική κοπή χρυσού νομίσματος. Τα ορατά αρχιτεκτονικά λείψανα αλλά και τα μέχρι τώρα τυχαία ευρήματα, δείχνουν ότι η ζωή στην πόλη πρέπει

να είχε σταματήσει κατά την περίοδο της ρωμαιοκρατίας. Η οχυρωμένη ακρόπολη, εκτείνεται στην κορυφή του απόκρημνου λόφου με τη σημερινή ονομασία Καστρί, νότια του οικισμού Τεμένια. Το ισχυρό τείχος, κατασκευασμένο από εργασμένους και ημίεργους ογκόλιθους, που σε ορισμένα τμήματα διατηρείται σε πολύ καλή κατάσταση, συμπληρωνόταν από τους απότομους βράχους στα αντίστοιχα, όπου μπορούσαν να χρησιμεύσουν ως φυσική προστασία. Η αυστηρή φυσιογνωμία του χώρου δίνει ακόμα και σήμερα τον χαρακτήρα και την αίσθηση μιας πραγματικά δωρικής πόλης. Η κύρια είσοδος της πόλης ήταν στη νότια πλευρά. Σε αυτό το πρηνές του λόφου εκτείνεται το νεκροταφείο της πόλης, από το οποίο έχουν εντοπιστεί και ορισμένοι τάφοι, λαξευτοί θαλαμωτοί ή κιβωτιόσχημοι, συλημένοι στο παρελθόν. Άλλη είσοδος υπάρχει στα βόρεια ενώ μία ακόμα βρίσκεται στη νοτιοδυτική πλευρά της οχύρωσης και ήταν αυτή που εξυπηρετούσε την επικοινωνία της με τη Λισό. Τμήματα του οδικού δικτύου αλλά και μικρές αγροικίες και κατά τόπους φυλάκια, έχουν εντοπιστεί στο πεδινό τμήμα μεταξύ των δύο πόλεων. Στην εντός των τειχών περιοχή, κοντά στην κύρια είσοδο αλλά και σε άλλα σημεία του χώρου, διακρίνονται εύκολα ορισμένα κτήρια, χωρίς να έχουν γίνει ανασκαφές. Από την κάτοψη και την κατασκευή, φαίνεται ότι πρέπει να πρόκειται για κάποια δημόσια κτήρια, αλλά και για απλές κατοικίες.

Κάντανος: Η σημαντικότερη αρχαία πόλη ήταν η Κάντανος ή Καντανία, η οποία τοποθετείται στη θέση της σημερινής ομώνυμης πόλης. Άκμασε κατά την περίοδο της ρωμαιοκρατίας αλλά και κατά τους αμέσως επόμενους αιώνες.

Η αρχαία Κάντανος ήταν κατά τον Pashley (II, 116) νοτιότερα από τον σημερινό οικισμό, κοντά στα οικισμούς Κάδρος, Σπανιάκο και Κάλαμο, πάνω σε κωνοειδή λόφο στην ανατολική όχθη του ποταμού Βλιθιά, Κακοδικιανού ή Στράτου. Την γνώμη του Pashley δεν παραδέχεται ο De Sanctis, ο οποίος τοποθετεί την αρχαία Κάντανο στη θέση της σημερινής. Από τον αρχαιολόγο Θεοφανίδη ανασκάφηκε προπολεμικά μεγάλο οικοδόμημα, με πλευρά 30 μ. ρωμαϊκών χρόνων, με 900 τ.μ. δάπεδο στρωμένο με μωσαϊκά, με γραμμικά σχήματα, κύκλους και ρόμβους, όπου βρέθηκε η βάση αγάλματος αφιερωμένου στο ρωμαίο αυτοκράτορα Σεπτίμιο Σεβήρο (193-211 π.Χ.). Πιθανόν ήταν το πραιτόριο της περιοχής, που χρησιμοποιήθηκε και κατά τους βυζαντινούς χρόνους, αφού τροποποιήθηκε καταλλήλως, ίσως ως βασιλική. Η Κάντανος εξακολούθησε να υπάρχει και κατά τη Βυζαντινή περίοδο, οπότε ήταν έδρα επισκόπου. Η Κάντανος καταστράφηκε από τους Άραβες και δεν ανοικοδομήθηκε έπειτα και γι' αυτό δεν αναφέρεται στο Τακτικόν του Βασιλείου του Βουλγαροκτόνου του 980. Η επισκοπή ξαναϊδρύθηκε, φαίνεται, τη Β' Βυζαντινή περίοδο, αφού το 1210-1212 υπήρχε. «Η Κάντανος είναι πόλη της Κρήτης όπως αναφέρει ο Ξενίων, το εθνικό είναι Καντάνιος» (Στέφανος Βυζάντιος).⁴⁶

Καλαμύδη: Η θέση βρίσκεται στη σημερινή Παλαιόχωρα. Στη δυτική πλευρά του Όρμου Σέλινο Καστέλι, κοντά στις εκβολές του ποταμού Κακοδικιανού. Οι Βενετοί, που την ονόμαζαν Castel Selino, έχτισαν εκεί το 1279 ένα μικρό οχυρό, το οποίο αναστηλώθηκε αρχικά το 1325 και αργότερα κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας, αφού το 1539 το κατέστρεψε ο Barbarossa. Το 1834 ο Pashley βρήκε το Selino Kastelli εντελώς καταστρεμμένο και ακατοίκητο. Υπολείμματα ρωμαϊκής οικίας βρέθηκαν στη θέση Τροχάλι.⁷¹

Βιένα ή Βιένος: Στη θέση Λιμνάκι, μεταξύ Φαλάσαρνας και Κριού Μετώπου. Ήταν πόλη ή λιμάνι, το οποίο ανήκε στην Πολυρρηγία και βρισκόταν στο ακρωτήριο του «Κριού μέτοπον» που αποτελεί το ΝΔ. άκρο της Κρήτης. Αναφέρεται στους Σταδιασμούς 335 και

⁴⁶ Οι 147 πόλεις της αρχαίας Κρήτης Αντώνης Θ. Βασιλάκης, Ηράκλειο 2000

336.⁴⁴ Η θέση Λιμνάκι βρίσκεται σε κλειστό κόλπο, στο δυτικότερο τμήμα του οποίου διατηρούνται αρχαία οικοδομικά λείψανα. Η έκτασή τους καλύπτει το μεγαλύτερο μέρος της αμμουδιάς, χωρίς να φτάνει στους χαμηλούς λόφους βορειότερα ενώ φαίνεται να προχωράει και μέσα στη θάλασσα. Στον χώρο έχει βρεθεί άφθονη, φθαρμένη κεραμική, διάσπαρτα θραύσματα μονολιθικών κιόνων καθώς και θεμέλια ισχυρών τοίχων, που φαίνεται να ανήκουν σε σημαντικά κτήρια. Η περιορισμένη έκταση των λειψάνων φανερώνει ίσως την ύπαρξη λατρευτικού κέντρου στην θέση αυτή και όχι εκτεταμένης εγκατάστασης. Η χρήση του χώρου τοποθετείται πιθανότατα στην ύστερη αρχαιότητα.⁴³

Ποικιλασσός: Η αρχαία Ποικιλασσός αποτελούσε βασική Ελληνική πόλη της Αρχαϊκής, Κλασσικής και Ελληνιστικής περιόδου στη δυτική Κρήτη. Η τοποθεσία της αρχαίας Ποικιλασσού, βρίσκεται στη θέση Βουκελάσι, στην έξοδο του φαράγγιου της Τρυπητής μεταξύ της Σούγιας και της Αγίας Ρούμελης. Η Ποικιλασσός δεν ήταν αυτόνομη πόλη αλλά αποτελούσε επίνειο της Ελύρου.

Η αρχαία Ποικιλασσός γνώρισε ιδιαίτερα μεγάλη ακμή μέχρι την περίοδο των Ελληνιστικών χρόνων. Σταδιακά κατά τα Ρωμαϊκά χρόνια και λόγω της παρακμής που βίωσε, ο οικισμός της εγκαταλείφτηκε και μεταφέρθηκε στην έξοδο του φαράγγιου της Τρυπητής. Η επιρροή που ασκήθηκε στην περιοχή της αρχαίας Ποικιλασσού από μέλη της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας εξηγείται και από επιγραφές αναφερόμενες σε ναό που ήταν αφιερωμένος στον Αιγύπτιο θεό Σέραπη. Ύστερα από μακροχρόνιες ανασκαφές στην αρχαία Ποικιλασσό, ανακαλύφθηκαν επίσης και λαξευμένοι τάφοι στα βράχια.

Στην πόλη ανακαλύφθηκαν επιγραφές που μαρτυρούν την ύπαρξη ναού αφιερωμένου στον Σέραπις. Ανακαλύφθηκαν επίσης λαξευμένοι τάφοι στα βράχια. Ο Πτολεμαίος ονομάζει την πόλη Ποικιλάσιον. Στον Κώδικα 918 της Μαρκεζίνης Βιβλιοθήκης αναφέρεται ως Pecilasio onero Pescalio. Τον 3ο αιώνα π.χ. αποτέλεσε μέλος του κοινού των Ορείων, μια ομοσπονδίας ορεινών πόλεων όπου τα μέλη της απολάμβαναν ανεξαρτησία αλλά είχαν κοινή εσωτερική και εξωτερική πολιτική. Η ομοσπονδία αυτή αποτελούνταν από τις πόλεις Λισό, Συία, Ποικιλασσός, Τάρρα, Υρτακίνα και Έλυρος.^{45 47}

Δουλόπολις : Η πόλη αυτή δεν έχει ανακλυφθεί ακόμα από τους αρχαιολόγους. Τέσσερα σημερινά χωριά της Κρήτης φέρουν όνομα που προσεγγίζει αυτό της αρχαίας πόλης, το χωριό Αποδούλου στην Αμπαδιά Αμαρίου, το Δούλη ή Δούλι στη Μεγάλη Βρύση Μονοφατισίου, τα Δουλιανά στο Βάμο Αποκορώνου και το χωριό Σκλαβοπούλα Σελίνου στο νομό Χανίων. Πιθανότερη τοποθεσία της αρχαίας πόλης είναι αυτή στον οικισμό Σκλαβοπούλα.

Πελκίν ή Πέλκιν ή Πέλκις: Δυτικά της κοιλάδας του Βλιθιά, στο λόφο Περιχειλί ή Καστράκι, κοντά στους οικισμούς Κοντοκυνήγι ή Τσαλιανά, σημερινό οικισμό Αγία Τριάδα, εντοπίζονται τα ερείπια της αρχαίας πόλης Πέλκιν. Στις κλιτύες (πλαγιές) του υψώματος σώζονται οικιστικά λείψανα καθώς και η υποθεμελίωση τείχους. Η νεκρόπολη της πόλης τοποθετείται στη θέση Φουρνάκια – Άγιος Γεώργιος, όπου έχουν βρεθεί θαλαμοειδείς τάφοι λαξευμένοι στον φυσικό βράχο της περιοχής.⁴⁸

⁴⁷ greece.terraviva.com/chania/el/page/archae-pikilassos

⁴⁸ Οι αρχαίες πόλεις του Σελίνου, Διαδρομές, Χανιώτικα Νέα, 22/06/2012

4.3 Βυζαντινοί ναοί

ΣΟΥΓΙΑ: Κάτω από το σύγχρονο ναό του Αγίου Παντελεήμονα, σώζονται τα λείψανα τρίκλιτης, ξυλόστεγης βασιλικής με νάρθηκα, μήκους 20,80 μ. και πλάτους 12,40μ. Στο μεσαίο κλίτος και στον νάρθηκα διασώζονται ψηφιδωτά δάπεδα με τυπικά γεωμετρικά σχέδια, καθώς και παραστάσεις αμφορέων με βλαστούς κισσού, παγωνιών και ελαφιού. Βόρεια του οικισμού της Σούγιας σώζεται ναός της Αγίας Ειρήνης. Τοποθετείται στον ρυθμό της Ελλαδικής σχολής, στον αρχιτεκτονικό τύπο του μονόχωρου με οκτάπλευρο τρούλο και με καμαροσκέπαστο νάρθηκα. Οι τοιχογραφίες χρονολογούνται από τον 13^ο αιώνα και αποδίδονται στο γνωστό ζωγράφο Θεόδωρο-Δανιήλ Βενέρη, που δραστηριοποιήθηκε στη δυτική Κρήτη.

ΛΙΣΟΣ: Στην αρχαία πόλη της Λισού σώζονται τα ερείπια δύο τρίκλιτων, ξυλόστεγων βασιλικών. Πρόκειται για δύο μονόχωρους καμαροσκέπαστους ναούς του 14ου αιώνα. Ο ναός της Παναγίας στο διάκοσμό του ενσωματώνει κτίσματα της αρχαίας πόλης. Ο ναός των Αγίων Κηρύκου και Ιουλίτης διασώζει τμήματα ψηφιδωτού δαπέδου, μαρμάρινους, αρράβδωτους κίονες και βάσεις κιόνων.

ΜΟΝΗ: ΒΑ του οικισμού βρίσκεται ο ναός του Αγίου Νικολάου. Το αρχικό ανατολικό κτίσμα (κυρίως ναός) χρονολογείται στον 13^ο αιώνα βάση του τοιχογραφικού διάκοσμου που αποδίδεται στον ζωγράφο Θεόδωρο-Δανιήλ Βενέρη. Το μεταγενέστερο δυτικό κτίσμα κατασκευάστηκε τον 14^ο αιώνα και διακοσμήθηκε από τον ζωγράφο Ιωάννη Παγωμένο. Κατά τον 19^ο αιώνα προστέθηκε στα βορειοανατολικά ένα πυργόμορφο κωδωνοστάσιο.

ΣΚΛΑΒΟΠΟΥΛΑ: Ο ναός του Αγίου Γεωργίου φέρει επιγραφή η οποία τοποθετεί τον διάκοσμο του το 1290-1291. Οι παραστάσεις ανατολικά του ναού είναι έργα του «*Νικολάου αναγνώστου και χωρικού ιστορητογράφου*». Ο ναός της Παναγίας και ο ναός του Σωτήρα με τοιχογραφίες από τον 14^ο αιώνα. Στον οικισμό Ζούσες σώζεται ο ερειπωμένος ναός της Αγίας Ειρήνης.

ΤΕΜΕΝΙΑ: Ο ναός του Σωτήρα κτίστηκε και τοιχογραφήθηκε στα τέλη του 13^{ου} αιώνα στο μικρό συνοικισμό Λαζοπουλιανά Τεμενίων. Κατά τον 14ο αιώνα προστέθηκε δυτικά αυτοτελής νάρθηκας με τη μορφή μονόχωρου ναού με τρούλο.

ΚΑΚΟΔΙΚΙ: Ο ναός του Μιχαήλ Αρχάγγελου. Ο μονόχωρος καμαροσκέπαστος ναός του Αγίου Ισιδώρου, στον οικισμό Τζενελιανά, όπου ο τοιχογραφικός διάκοσμος χρονολογείται με επιγραφή στα 1400 -1421. Η Παναγία, στον συνοικισμό Κάδρος, διασώζει το μεγαλύτερο τμήμα του τοιχογραφικού διάκοσμου που αποδίδεται στον ζωγράφο Ιωάννη Παγωμένου.

ΚΑΝΤΑΝΟΣ: Η Κάντανος με τους περιφερειακούς, μικρούς, οικογενειακούς οικισμούς της, συγκεντρώνει τον μεγαλύτερο αριθμό από τοιχογραφημένους ναούς, που χρονολογούνται μεταξύ του 13^{ου} και του 15^{ου} αιώνα. Οι ναοί αυτοί, έχουν την απλή αρχιτεκτονική

μορφή του μονόχωρου καμαροσκέπαστου και διασώζουν σε μεγάλη έκταση τον τοιχογραφικό τους διάκοσμο. Στο κέντρο του οικισμού σώζεται ο ναός του Αγίου Νικολάου, γνωστός ως «τζαμί» από τη χρήση του στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, στο εσωτερικό του οποίου έχουν εντοιχιστεί παλαιοχριστιανικά, αρχιτεκτονικά στοιχεία.

Στο συνοικισμό (των) **Τραχινιάκω(ν)**, έδρα της βυζαντινής οικογένειας των Τραχινών, υπάρχουν οι ναοί του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου (1328/9), του Προφήτη Ηλία και της Αγίας Παρασκευής με τοιχογραφίες του Ι. Παγωμένου. Ο ναός του Αγίου Ιωάννη διασώζει πλήρως και σε καλή κατάσταση τον διάκοσμό του.

Στο συνοικισμό **Λαμπιριανά** υπάρχει ο μονόχωρος ναός της Αγίας Κυριακής με τοιχογραφίες του 15^{ου} αιώνα. Στην ερημική τοποθεσία *Τρεις Εκκλησιές* ο μονόχωρος, καμαροσκέπαστος ναός του Αγίου Γεωργίου. Στο αρχικό τμήμα αναγνωρίζονται οι αγιογραφίες του Ιωάννη Παγωμένου, ενώ το δυτικό τοιχογραφήθηκε κατά το 15^ο αιώνα.

Στο συνοικισμό **Ανισαράκι** σώζονται οι μονόχωροι ναοί της Αγίας Παρασκευής με τοιχογραφίες του Ιωάννη Παγωμένου, του Αγίου Γεωργίου (14^{ος} αιώνας), της Αγίας Άννας που τοιχογραφίες σε δυο εποχές, το πρώτο μισό του 14^{ου} το ανατολικό τμήμα αιώνα και το δυτικό, σύμφωνα με την επιγραφή, το 1457. Ο διάκοσμος του ναού της Παναγίας, έργο λαϊκού τεχνίτη του 15ου αιώνα.

Στη θέση **Καβαλαριανά** ο ναός του Μιχαήλ Αρχαγγέλου αγιογραφήθηκε το 1327-1328 από τον Ιωάννη Παγωμένο.

ΠΛΕΜΕΝΙΑΝΑ: Ο κοιμητηριακός ναός του Σωτήρα είναι κτισμένος στη θέση παλαιοχριστιανικής βασιλικής και φέρει πλήθος μαρμάρινων γλυπτών, ενσωματωμένα στους τοίχους, ή απλά στο χώρο. Ο ναός επεκτάθηκε προς τα δυτικά κατά το 19^ο αιώνα.

ΣΑΡΑΚΗΝΑ: Μέσα στον οικισμό σώζεται ο ναός του Αγίου Ιωάννη του Χρυσοστόμου με τοιχογραφικό διάκοσμο, χρονολογημένο μεταξύ 1341 και 1349. Εκτός του οικισμού υπάρχει ο ναός του Μιχαήλ Αρχαγγέλου με τοιχογραφίες του 14^{ου} αιώνα, χτισμένος στο μεσαίο κλίτος μεγαλύτερης, τρίκλιτης, ξυλόστεγης βυζαντινής βασιλικής, από την οποία σώζεται σε αρκετό ύψος η αψίδα του ιερού. Στον οικισμό *Χόντρου* ο λαϊκός διάκοσμος του ναού της Αγίας Παρασκευής χρονολογείται στο πρώτο μισό του 15^{ου} αιώνα.

ΑΖΩΓΥΡΕΣ: Η Μονή των *98 Θεοφόρων Πατέρων* χτίστηκε το 1864 στον οικισμό Αζωγυρές από τον οπλαρχηγό Κωνσταντίνο Κριάρη. Αποτελεί το κέντρο λατρείας των 98 μοναχών, οι οποίοι μαζί με τον όσιο Ιωάννη τον Ερημίτη ήλθαν στην Κρήτη από την Αίγυπτο και τη Μικρά Ασία κατά το πρώτο μισό του 16^{ου} αιώνα μέσω της νήσου Γαύδου. Σύμφωνα με την παράδοση οι 98 μοναχοί πέθαναν την ίδια στιγμή με τον Ιωάννη, μέσα στο σπηλαιοβάρathρο, όπου ζούσαν. Εκεί είναι και ο κυρίως χώρος λατρείας τους, που αναπτύχθηκε από τα τέλη της Βενετοκρατίας. Κοντά στο μονόχωρο ναό κτίστηκαν τα απλά, λαϊκά κτίσματα, που φιλοξενούσαν τους μοναχούς.

5 Βιβλιογραφία ενοτήτων

5.1 ΕΝΟΤΗΤΑ | Α

- UNWTO, Glossary of tourism terms, Feb 2014
- UNWTO, Travel & Tourism economic impact 2017-Greece
- Διαχρονική Επισκόπηση του Τουριστικού Φαινομένου, καθηγητής Βαγγέλης Τζουβελέκας, Αλέξανδρος Ξενάκης, Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα Πανεπιστημίου Κρήτης, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Οικονομικών Επιστημών
- Η Ελλάδα 10 Χρόνια Μπροστά: Προσδιορίζοντας το νέο Εθνικό Μοντέλο Ανάπτυξης, McKinsey & Company
- Εναλλακτικές μορφές τουρισμού και περιφερειακή ανάπτυξη στη Νησιωτική Ελλάδα: Τάσεις, Προκλήσεις και Προοπτικές Καποδίστριας Κώστας Διευθυντής ΙΕΚ Ζακύνθου, τ. Πρόεδρος Επιμελητηρίου Ζακύνθου Τασόπουλος Αναστάσιος Καθηγητής Τμήματος Οικονομικής & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πάντειο Πανεπιστήμιο
- Mass Tourism vs Alternative Tourism? Challenges and New Positionings, Sopheap Theng, Xiao Qiong and Corina Tatar
- www.sustainabletourism.net
- Τουρισμός, Εναλλακτικές Μορφές, Αναψυχή πελατών ξενοδοχείων, λέκτορας καθηγητής Δρ. Κουθούρης Χαρίλαος
- Διπλωματική Εργασία: Εναλλακτικός Τουρισμός και Προστασία, Ενημέρωση Τουρίστα, Καταναλωτή. Επ. Καθηγήτρια Α. Σινανιώτη, μεταπτυχιακή φοιτήτρια Ν. Γεωργοπούλου
- Επιπτώσεις-προοπτικές εξέλιξης του εναλλακτικού τουρισμού στην Ελλάδα, Μαντζουράνη Κ. Τζιφάκη Ζ. Χ. καθηγητής κ.κ. Ρίγγας Χρήστος
- The evolution of alternative forms of Tourism: a theoretical background, Triarchi Ei.1 and Karamanis K
- www.gnto.gov.gr/el
- Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού και Εκπαιδευτικός Σχεδιασμός – Προγραμματισμός, Στέλιος Βαρβαρέσος
- Στρατηγική Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων» του «Ειδικού πλαισίου χωροταξικού σχεδιασμού και αειφόρου ανάπτυξης για τον τουρισμό»
- www.iucn.org/sites/dev/files/content/documents/2017/tors_monitoring_software_destimed.pdf
- Tourism & Biodiversity in the Mediterranean: Opportunities and Threats
- www.planbleu.org/sites/default/files/upload/files/smdd_uk.pdf
- www.med-route.net/gr
- www.medecotourism.org, A survey of ecotourism best practices in the world, Fed. 2014
- ARLEM-Euro-Mediterranean Regional and Local Assembly -2013 Έκθεση για τον Βιώσιμο Τουρισμό στη Μεσόγειο

- Η Ιστορική εξέλιξη του Τουρισμού της Χριστίνας Ν. Φιλίππα
- Ομιλία Κώστα Χρ. Κατσιγιάννη, Πολιτικού Μηχανικού Ε.Μ.Π., τεως Γενικού Διευθυντή Ε.Ο.Τ. στο 3^ο συνέδριο της Α.Τ.Ε.Μ.
- Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (ΙΟΒΕ), Η Επίδραση του Τουρισμού στην Ελληνική Οικονομία
- www.sete.gr
- www.graficnotes.blogspot.gr
- Ανάλυση Πορείας Τουριστικής Κίνησης 2001-2010. Α. Χατζηδάκης, Ε.Ο.Τ.
- Η Ανατοποθέτηση του Ελληνικού Τουρισμού στο Διεθνές Περιβάλλον gnto.gov.gr
- www.data.prismanet.gr/ecolnet-case-studies/search.php?c=GREECE&btn_search=Search
- www.pepkritis.gr
- Το προφίλ του Τουρισμού στην Κρήτη βάσει της έρευνας συνόρων της Τράπεζας της Ελλάδος
- Ο τουρισμός στην Δυτική Κρήτη μέσω των διεθνών αεροπορικών αφίξεων, αποτελέσματα/αποτίμηση/σχολιασμός έρευνας τουριστικού προφίλ και δαπανών αλλοδαπού επισκέπτη. Μ.Α.Ι.Χ. 2014
- Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Χωρικής Ενότητας Κρήτης – Νήσων Αιγαίου 2007-2013
- «Χάρτης Βασικών Κατευθύνσεων Χωρικής Οργάνωσης του τουρισμού», βάσει κριτηρίων: α. έντασης και είδους της τουριστικής ανάπτυξης, β. γεωμορφολογικών χαρακτηριστικών, και γ. ευαισθησίας των πόρων.
- ΕΟΤ – Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρεια Κρήτης

5.2 ΕΝΟΤΗΤΑ | Β

- www.kantanouselinou.gr
- www.palaiochora.com
- www.opakoundoura.gr
- Η επαρχία Σελίνου σύντομη ιστορική επισκόπηση Θ. Δετορακης ομ. καθηγητής Πανεπ. Κρήτης
- Πόλεις και χωριά της Κρήτης στο πέρασμα των αιώνων. Στ. Σπανάκης
- ΕΛΣΤΑΤ, Απασχόληση πληθυσμού ανά κλάδο 2001
- www.kallikratis.org/dimoi-dimoi-pou-charaktirizontai-os-oreinoi
- www.orthodoxcrete.com
- www.cretanbeaches.com
- greece.terrabook.com
- sougia.blogspot.gr
- Επαρχία Σελίνου, γεωγραφία – ιστορία – οικονομία, Ε. Λαμπουσάκης
- Ιστορικά οχυρωματικά μνημεία της Κρήτης, Χρηστάκης Γ.
- www.didechan.gr

- Στάδιο Α.2 - Τεύχος 2 / Αξιολόγηση της εφαρμογής του θεσμοθετημένου ΠΠΧΣΑΑ (ΦΕΚ 1486Β/2003)
- Έρευνα και Μελέτη για την Επικαιροποίηση - Αναθεώρηση του Περιφερειακού Σχεδιασμού Διαχείρισης Απορριμμάτων Κρήτης (ΠΕΣΔΑΚ 2017)
- Τα σπήλαια του Ν.Χανίων , Α.Πλυμάκης , 1996
- Ιερά Σπήλαια της Κρήτης I PaulFaure, Ηράκλειον 2004 , σελ.188
- http://listedmonuments.culture.gr/search_declarations.php
- <https://filotis.itia.ntua.gr/biotopes/c/AT6011065/>
- αξιολόγηση της εφαρμογής και αναθεώρηση του ΠΠΧΣΑΑ Κρήτης. Στάδιο Α.2 - Τεύχος 3

5.3 ΕΝΟΤΗΤΑ | Γ

- Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές. Θεωρία και Πράξη Δ. Ρόκος, Καθηγητής Ε.Μ.Π. Μετσόβιο Κέντρο Διεπιστημονικής Έρευνας (ΜΕ.Κ.Δ.Ε.) του Ε.Μ.Π. Εργαστήριο Τηλεπισκόπησης, Ε.Μ.Π.
- www.drokos.webnode.gr
- "Βιώσιμη" και Αξιοβιώτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές της Ελλάδας και του κόσμου Α. Παπαδημάτου, Ηλεκτρολόγος Μηχανικός και Μηχανικός Υπολογιστών Ε.Μ.Π. MS «Περιβάλλον και Ανάπτυξη» Ε.Μ.Π. Δ. Ρόκος, Καθηγητής Ε.Μ.Π. Μετσόβιο Κέντρο Διεπιστημονικής Έρευνας (ΜΕ.Κ.Δ.Ε.) του Ε.Μ.Π. Εργαστήριο Τηλεπισκόπησης, Ε.Μ.Π.΄
- Οικομουσειά: Εννοιολογική προσέγγιση και εφαρμογές της έννοιας, Επ. καθηγήτρια Γκάζη Ανδρομάχη, φοιτήτριες: Δημάκη Α., Κοκαλάρη Α., Καραγιάννη Ρ., ΠΜΣ Πολιτιστική Διαχείριση, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
- www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0260477996000635
- www.ecomuseumzagori.gr
- www.viokliron.gr/documents/Oikomouseia_Mia_mouseiologiki_proklisi.pdf
- www.ecomuseum.eu
- greece.terrabook.com
- www.argastiri.blogspot.gr
- www.gtp.gr/LocPage.asp?id=871&lng=1
- www.theothergreece.wixsite.com
- www.grottedicastellana.it
- Οι δυνατότητες των σπηλαίων ως τουριστικό προϊόν στην Ελλάδα, Τινοφτι Βερόνικα, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, ΠΜΣ:Διοίκηση Επιχειρήσεων- Μάνατζμεντ Τουρισμού
- www.speleo.gr
- whc.unesco.org/en/tentativelists/5865

- www.unesco.org/new/en/natural-sciences/environment/earth-sciences/unesco-global-geoparks/list-of-unesco-global-geoparks/greece/psiloritis
- www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/SC/pdf/MAB_national_report_Lebanon_MABICC25_en.pdf
- Lebanon's 5th national report to the convention on biological diversity
- www.unesco.org/new/en/natural-sciences/environment/ecological-sciences/biosphere-reserves/arab-states/lebanon/shouf
- www.shoufcedar.org
- www.topoguide.gr/greece_mountain_refuges.php
- www.eooa.gr
- www.taxheaven.gr/laws/circular/view/id/22338
- www.ec.europa.eu/agriculture
- www.ecovillage.org/projects